

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (MEDENİ HUKUK)
ANABİLİM DALI

BORCUN ZAMANAŞIMINA UĞRAMASINA
BORÇLAR HUKUKU VE CEZA HUKUKU DÜZENLEMELERİNİN ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali ÇALIK

Ankara – 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (MEDENİ HUKUK)
ANABİLİM DALI

BORCUN ZAMANAŞIMINA UĞRAMASINA
BORÇLAR HUKUKU VE CEZA HUKUKU DÜZENLEMELERİNİN ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali ÇALIK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan AYRANCI

Ankara – 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK (MEDENİ HUKUK)
ANABİLİM DALI

BORCUN ZAMANAŞIMINA UĞRAMASINA
BORÇLAR HUKUKU VE CEZA HUKUKU DÜZENLEMELERİNİN ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan AYRANCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Veysel BAŞPINAR

.....

Prof. Dr. Hasan AYRANCI

.....

Yrd. Doç. Dr. Dilşat KESKİN (Gazi Ü.)

.....

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim YILDIRIM (Gazi Ü.)

.....

Doç. Dr. Ömer ARBEK (Ankara Ü.)

.....

Tez Sınav Tarihi:,... / / 2014

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 21/05/2014

Ali ÇALIK

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
§ 1. ZAMANAŞIMININ TANIMI, KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
I. ZAMANAŞIMININ TANIMI	1
II. ZAMANAŞIMININ ÖNEMİ.....	2
III. KANUNİ DÜZENLEME.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

BORÇ VE BORÇ İLİŞKİSİNİN SONA ERMESİ.....	5
§ 2. BORÇ VE BORÇ İLİŞKİSİ.....	5
I. GENEL OLARAK.....	5
II. DAR ANLAMDA BORÇ.....	5
III. BORÇ İLİŞKİSİ	6
IV. BORÇ İLE BORÇ İLİŞKİSİ ARASINDAKİ FARKLAR.....	7
A. DOĞDUKLARI ZAMAN BAKIMINDAN FARKLAR.....	7
B. MUHTEVA BAKIMINDAN FARKLAR.....	7
C. DEVREDİLEBİLİRLİK BAKIMINDAN FARKLAR.....	8
D. SONA ERME BAKIMINDAN.....	9
E. DAR ANLAMDA BORCUN SONA ERMESİ.....	9

V. BORCU SONA ERDİREN SEBEPLERİN BAĞLI (FER'İ)

HAKLARA ETKİSİ.....	10
---------------------	----

§ 3. BORCUN SONA ERME HALLERİ..... 11

I. İBRÂ.....	11
A. TANIM VE HUKUKÎ NİTELİĞİ.....	11
B. İBRÂ SÖZLEŞMESİNİN UNSURLARI.....	12
1. Esasa ilişkin Şartlar.....	12
2. İbrâ Sözleşmesinin Şekli.....	13
C. HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	14
II. YENİLEME (TECDİT)	14
A. TANIM.....	14
B. ŞARTLARI.....	15
1. Mevcut Borcun Sona Ermesi.....	15
2. Yeni Bir Borcun Meydana Getirilmesi.....	15
3. Yenileme İradesi.....	16
C. CARİ HESAPTA YENİLEME.....	16
D. HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	17
III. ALACAKLI VE BORÇLU SIFATININ BİRLEŞMESİ.....	18
A. TANIM.....	18

B.	ŞARTLARI.....	18
1.	Borç İlişkisinin Varlığı.....	18
2.	Alacaklı ve Borçlu Sifatının Aynı Kişide Birleşmesi.....	19
C.	HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	19
IV.	SONRAKİ KUSURSUZ İMKÂNSIZLIK (TAM İFA İMKÂNSIZLIĞI)	20
A.	TANIM.....	20
B.	ŞARTLARI.....	21
1.	Borçlanılan Edimin İfası Sonradan İmkânsızlaşmış Olmalı.....	21
2.	Edimin İfası Objektif Anlamda İmkânsızlaşmış Olmalı.....	
3.	Borçlanılan Edimin İmkânsız Hale Gelmesinde Borçlunun Kusurunun Bulunmaması.....	22
C.	HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	22
D.	EDİMİN YERİNE GEÇEN DEĞERLERİN DURUMU.....	23
E.	KİSMİ İMKÂNSIZLIK.....	24
F.	AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ.....	24
V.	TAKAS.....	26
A.	TANIM.....	26
B.	ŞARTLARI.....	26
1.	Alacak ve Borçların Karşılıklı ve Geçerli Olması.....	26

2.	Alacak ve Borçların Aynı Cinsten Olması.....	27
3.	Alacakların Muaccel Olması.....	28
4.	Alacakların Takasa Elverişli Olması.....	28
5.	Takastan Feragat Edilmemiş Olması.....	28
6.	Takasın İleri Sürülmesi.....	29
C.	HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

ZAMANAŞIMI KAVRAMI, AMACI VE BENZER KAVRAMLARDAN AYIRDEDİLMESİ 31

§ 4. ZAMANAŞIMI KAVRAMI..... 31

I.	TANIM.....	31
II.	AMACI.....	33
III.	BENZER KURUMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI.....	34
A.	HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRE, ZAMANAŞIMI.....	34
B.	YASAL KORUMA SÜRESİ, ZAMANAŞIMI.....	36
C.	USUL HUKUKUNA İLİŞKİN SÜRE, ZAMANAŞIMI.....	37
IV.	ZAMANAŞIMININ GEÇERLİ OLDUĞU HAKLAR.....	38
V.	ZAMANAŞIMI İŞLEMESİ ALACAKLAR.....	39

§ 5. ZAMANAŞIMININ ŞARTLARI..... 40

I.	ZAMANAŞIMINA TÂBİ OLAN BİR ALACAK.....	40
----	--	----

II.	ALACAĞIN MUACCEL OLMASI.....	40
III.	KANUNDA ÖNGÖRÜLEN SÜRELERİN DOLMASI.....	41
A.	ON YILLIK SÜREYE TABİ SÖZLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLAR.....	44
B.	BEŞ YILLIK SÜREYE TABİ SÖZLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLAR.....	49
C.	İKİ YILLIK ZAMANAŞIMI.....	52
D.	ALTI AYLIK ZAMANAŞIMI.....	53
E.	ÖZEL DÜZENLEMELER.....	54
1.	Satım ve Trampa Sözleşmelerinde Zamanaşımı.....	54
2.	Eser Sözleşmesinden Kaynaklanan Alacaklarda Zamanaşımı.....	59
3.	Türk Borçlar Kanunu’nun Getirdiği Yenilikler.....	64
4.	Tüketicinin Korunması Kanunu ve Zamanaşımı.....	66
§ 6.	RÜCU ALACAKLARINDA ZAMANAŞIMI.....	67
I.	TANIM.....	67
II.	RÜCU ALACAĞINDA ZAMANAŞIMI SÜRESİ.....	69
A.	GENEL OLARAK.....	69
B.	SÜRELER	69
III.	ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN İŞLEMeye BAŞLAMA ANI.....	70
IV.	BİLDİRİM YÜKÜMÜ	71
V.	TÜRK BORÇLAR KANUNU İLE GETİRİLEN YENİLİKLER.....	71

§ 7. VEKÂLETSİZ İŞ GÖRMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLARDA	
ZAMANAŞIMI.....	73
§ 8. SEBESİZ ZENGİNLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLARDA	
ZAMANAŞIMI.....	75
§ 9. ZAMANAŞIMI SÜRELERİNİN İŞLEMeye BAŞLAMASI.....	77
I. GENEL OLARAK.....	77
II. SEBESİZ ZENGİNLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLARDA	
ZAMANAŞIMININ İŞLEMeye BAŞLAMASI.....	83
§ 10. HAKSIZ FİİL VE HAKSIZ FİİLDEN KAYNAKLANAN BORÇLARDA	
ZAMANAŞIMI	85
I. HAKSIZ FİİL.....	85
A. GENEL OLARAK.....	85
B. SUÇ TEŞKİL EDEN HAKSIZ FİİLER.....	86
II. HAKSIZ FİİL ZAMANAŞIMI.....	88
A. KISA SÜRE.....	89
B. UZUN SÜRE	91
III. DAİMİ DEFİ HAKKI	96
§11. ZAMANAŞIMI SÜRELERİNİN HESAPLANMASI.....	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**BORÇ İLİŞKİLERİNİN ZAMANAŞIMINA UĞRAMASINA CEZA HUKUKU
DÜZENLEMELERİNİN ETKİSİ..... 99**

§12. CEZA MAHKEMESİ KARARLARININ HUKUK MAHKEMESİ

KARARLARINA ETKİSİ..... 99

- I. GENEL OLARAK..... 99
- II. CEZA HÂKİMİNİN DURUMU..... 101
 - A. CEZA HÂKİMİNİN HUKUK HÂKİMİ KARŞISINDAKİ
DURUMU..... 101
 - B. CEZA DAVASINDA TAZMİNAT 102
 - C. CEZA MAHKEMESİ KARARLARI KARŞISINDA HUKUK
HÂKİMİNİN DURUMU..... 103
 1. Genel Olarak..... 104
 - a. Ceza ve Hukuk Davalarında Kusur, Temyiz Kudreti 106
 - b. Mahkumiyet, Beraat Kararları ve Kesin Hüküm..... 108
 2. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar ve
Tutuklamama Kararı..... 114
 3. Bekletici Mesele..... 117
 4. Diğer Medenî Hukuk İlişkilerinde Uygulanması..... 118
 5. Hukuk Hâkimini Bağlayan Kararlar..... 118

§13. CEZA ZAMANAŞIMI (DAVA ZAMANAŞIMI) 120

- I. GENEL OLARAK..... 120
- II. DAVA ZAMANAŞIMI, ŞİKAYET VE DAVA SÜRESİ 123
- III. DAVA ZAMANAŞIMININ UYGULANDIĞI DİĞER KANUNLAR..... 125

IV. DAVA ZAMANAŞIMI SÜRELERİ.....	125
V. DAVA ZAMANAŞIMINA UĞRAMAYAN SUÇLAR.....	127
VI. ANAYASAL HÜKÜMLER VE ZAMANAŞIMI.....	129
§14. CEZA DAVASI ZAMANAŞIMININ ŞARTLARI.....	130
I. FİİLİN SUÇ OLUŞTURMASI.....	130
II. ZAMANAŞIMININ FAZLA OLMASI.....	132
III. CEZA DAVASI VE CEZA ZAMANAŞIMI	133
IV. DAVA ZAMANAŞIMININ UYGULANMASI.....	133
V. CEZA DAVASI ZAMANAŞIMININ DURMASI VE KESİLMESİ.....	135
VI. CEZA DAVASI ZAMANAŞIMININ UYGULANMASI.....	137
§15. DAİMİ DEF’İ HAKKI	140
§16. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN DURMASI VE SONUÇLARI.....	140
I. GENEL OLARAK.....	140
II. ZAMANAŞIMININ DURMASI.....	141
III. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN KESİLMESİ.....	143
A. BORÇLUNUN EYLEMLERİNDEN KAYNAKLANAN KESİLME SEBEPLERİ	144
B. ALACAKLININ EYLEMİNDEN KAYNAKLANAN KESİLME SEBEPLERİ.....	144
C. ALACAKLININ İCRA TAKİBİNDE BULUNMASI VE BORÇLUNUN İFLÂSİ.....	148
D. BORCUN SENETLE İKRARI.....	149
E. MAHKEME İLÂMI.....	149
IV. SÜRELERİN DEĞİŞTİRİLMESİ.....	150

V. ZAMANAŞIMININ İLERİ SÜRÜLMESİ (ZAMANAŞIMI DEF'İ)	151
VI. ZAMANAŞIMINDAN FERAGAT.....	153
VII. ZAMANAŞIMININ HÜKÜM VE SONUÇLARI.....	154
A. ASIL BORÇ VE FER'İLERİ BAKIMINDAN.....	154
B. DAVANIN REDDİ HALİNDE EK SÜRE.....	156
VIII. SÜRE HÜKÜMLERİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR.....	159
SONUÇ.....	162
ÖZET.....	165
ABSTRACT.....	166
§ KAYNAKÇA.....	167

KISALTMALAR

AD.	: Adalet Dergisi
ABD.	: Ankara Barosu Dergisi
ABY.	: Adalet Bakanlığı Yayınları
Art.	: Artikel
AÜHFD.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	: bent
BATİDER.	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BK.	: Borçlar Kanunu

Bkz.	: Bakınız
c.	: cümle
C.	: Cilt
CMK.	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK.	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DEÜHF.	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Dn.	: Dipnot
E.	: Esas
f.	: fıkra
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK.	: Hukuk Genel Kurulu
HMK.	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İBD.	: İstanbul Barosu Dergisi
İBK.	: İsviçre Borçlar Kanunu
İİK.	: İcra İflas Kanunu
İÜİFD.	: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
K.	: Karar
m.	: madde
MÜHFHAD.	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
OR.	: Obligationenrecht
RG	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
SBFD.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
SÜHFD.	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TBBD.	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK.	: Türk Borçlar Kanunu
TBMM.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK.	: Türk Ceza Kanun
THD.	: Terazî Hukuk Dergisi
TMK.	: Türk Medenî Kanunu

TTK.	: Türk Ticaret Kanunu
UYAP.	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vb.	: ve bunun gibi
vd.	: ve devamı
Y.	: Yargıtay
YKD.	: Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

§1 . ZAMANAŞIMININ TANIMI KONUSU VE ÖNEMİ:

I. ZAMANAŞIMININ TANIMI

İnsan, toplum ve tabiat üzerinde zamanın yapıcı, değıştirici bozucu bir çok etkisi vardır. Bugünkü medenî hukuk sistemleri de yüzyıllar boyu süregelen değışim ve gelişimin ürünüdür. Kişinin diğer bireyler, toplum ve otorite ile ilişkilerini düzenleyen kanunlar ile getirilen hak ve yetkiler çoğu kez belirli bir süre ile sınırlandırılmıştır.

Zamanaşımı alacağın talep yetkisini sınırlar. Kanunda öngörülen sürenin geçmesi özel hukuk açısından kazandırıcı ve kaybettirici olmak üzere iki tür etki meydana getirir. Kazandırıcı zamanaşımı, taşınır veya taşınmaz bir malı iyiyiniyetli olarak belirli süre zarfında, malik sıfatıyla nizasız ve fasılasız zilyetliğinde bulunduran kimsenin o malın maliki olmasıdır. Bu tür zamanaşımı daha çok eşya hukukunun inceleme konusudur. Tezimizin esas konusu olan kaybettirici zamanaşımı ise, daha ağırlıklı olarak Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu tür zamanaşımında alacaklı, hakkını süresinde dava ve icra marifetiyle takip etmediğinden borçlunun insafına terkedilmiş durumdadır. Borçlu isterse borcunu öder, istemezse def'i hakkını kullanarak talebi reddedebilir. Şayet borçlu usulüne uygun olarak bu hakkını kullanırsa ifaya zorlanamaz. Bu şekilde borç ortadan kalkmayıp eksik borç haline dönüşmektedir.

Ceza hukuku yönünden zamanaşımı, bir suç için devletin dava ve cezalandırma yetkisinin öngörülen süreler zarfında son bulmasıdır. Zamanaşımına uğramış bir suç sebebiyle fail hakkında dava açılmamakta, açılmış olan dava sırasında ise zamanaşımının dolması halinde düşme kararı verilmektedir.

II. ZAMANAŞIMININ ÖNEMİ

Zamanaşımı bilhassa borçlu menfaatine getirilmiş bir müessesedir. Böylece borçlu gerçekte borç olmayan bir edimin veya sona ermiş bir borcun talep edilmesine karşı

korunmaktadır. Zira üzerinden uzun süre geçtikten sonra bir borcun ödendiğinin ispat edilmesi çok güçleşir, hatta imkânsızlaşabilir. Alacaklı, borcun zamanaşımına uğrama tehlikesine binaen biran önce alacağını ileri sürme ihtiyacı hissedecek ve böylece taraflar arasındaki ihtilaf daha kısa zaman içerisinde çözüme kavuşturulabilecektir.

Bir alacağın geçerli olarak doğduktan sonra süreyle sınırlandırılmaksızın ileri sürülmesine imkân sağlamak hukukî güvenlik ve işlem güvenliği ile bağdaşmamaktadır. Bu sebeple niteliği gereği zamanaşımına tabi olmayan alacaklar ile aksine kanun hükmü bulunmayan her alacak yine kanunla tayin edilen belirli bir sürenin geçmesiyle zamanaşımına uğrar ve ileri sürülebilme imkânını kaybeder.

Alacaklı ve borçlu tarafın menfaatlerinin çatıştığı ve yukarıda belirtilen noktada kanun koyucu hukuk güvenliğini esas alarak borçlu lehine düzenleme yapmıştır. Gerçekten de, alacağın hiçbir süreye tabi olmadan ileri sürülebilmesi, dava veya cebri icra marifetiyle ifasının sağlanması, hukuk güvenliğini zedeleyen bir olgudur. Bu durumu bertaraf etmek için hukuk sistemlerinde zamanaşımı müessesesi kabul edilmiştir. Hukuk sistemlerinin tamamında bu kurum düzenlenmiş durumdadır.

III. KANUNİ DÜZENLEME

Türk Borçlar Kanunu 146 - 161. (BK. m. 125-140.) maddeleri arasında borcu sona erdiren sebeplerden zamanaşımına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Bunun yanında, özellikle 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve diğer kanunlarda da çok sayıda zamanaşımına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bu durum, bütün alacaklar için geçerli tek bir zamanaşımı süresinin olmadığını göstermektedir. Gerçekten de, kanun koyucu her bir alacağın kendine özgü niteliği sebebiyle farklı zamanaşımı süreleri

benimsemiştir. Sözleşmeden kaynaklanan bir alacak ile haksız fiilden kaynaklanan bir tazminat alacağının aynı zamanaşımına tabi tutulması her bir alacağın özelliği ile alacaklı ve borçlunun menfaatlerini dikkate almamak anlamına gelirdi.

Çalışmamızda evvela borç ve borç ilişkisi üzerinde durulmuş ve, dar anlamda borcu sona erdiren sebepler kısaca incelenmiştir. Daha sonra zamanaşımına dair temel bir norm olan TBK. m. 146 vd. düzenlemeleri doğrultusunda zamanaşımı kurumu ele alınmıştır. Bunun yanında Türk Borçlar Kanunu'nun diğer kısım, bölüm ve ayrımları ile diğer kanunlarda yer alan hükümlerle getirilen zamanaşımına ilişkin süreler incelenmiştir.

Çalışmamız üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak borcu sona erdiren haller incelenmiş, ikinci bölümde zamanaşımına yer verilmiş, üçüncü bölümde haksız fiilden doğan borçlar ve zamanaşımın ceza hukuku ile ilişkisi belirlenmiştir.

Çalışmanın bölümlerinde özellikle zamanaşımı kavramı, zamanaşımı kurumunun kabul edilmesinin sebepleri belirtilmiş. Daha sonra zamanaşımına tabi olan alacaklar, zamanaşımı işlemeyecek hak ve alacaklar, hak düşürücü süre ile zamanaşımı müessesesi arasındaki ilişki irdelenmiştir. Son olarak da, borç ilişkilerinin zamanaşımına uğramasına ceza hukuku düzenlemelerinin etkisi, çeşitli zamanaşımı süreleri ve bunların başlangıcı, zamanaşımı sürelerinin hesaplanması, zamanaşımını durduran ve kesen sebepler incelendikten sonra, zamanaşımının asıl ve ferî alacaklar yönünden hükümleri, zamanaşımı sürelerinin taraflarca değiştirilebilmesi, zamanaşımından feragat, Borçlar kanunu ile Türk Borçlar Kanunu'nda yer alan zamanaşımı hükümleri arasındaki farklılık arzeden durumlar ve zamanaşımı def'inin kötüye kullanılması kavramları üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BORÇ VE BORÇ İLİŞKİSİNİN SONA ERMESİ

§2. BORÇ VE BORÇ İLİŞKİSİ

I. GENEL OLARAK

Borç ilişkisi doktrinde geniş anlamda borç ilişkisi, dar anlamda borç ilişkisi ve en dar anlamda borç ilişkisi olmak üzere üçlü bir ayırıma tabi tutulmuştur. Bir tek alacak veya borcu içeren hukukî ilişkiye borç veya dar anlamda borç ilişkisi denir. Alacaklı ile borçlu arasında bir veya daha çok alacak hakkı ile bazı ikincil hakları ve borçları içeren hukukî ilişkiye geniş anlamda borç ilişkisi denir. En dar anlamda borç ilişkisi ise alacaklının borçluya ödemek zorunda olduğu para edimidir.

II. DAR ANLAMDA BORÇ

Taraflarının alacaklı ve borçlu olduğu, bir tek alacak veya borcu içeren borçluya diğer bir kişiye bir edimi yerine getirme yükümlülüğü, alacaklıya da bir edimi yerine getirme talep yetkisi veren hukukî ilişkiye dar anlamda borç denir. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere borç geniş anlamdaki borç ilişkisinden doğan bir tek alacak hakkını yani bir tek edim yükümlülüğünü içine alır. Örneğin bir kira sözleşmesinde kiralayanın kiracıdan bir aylık kira parası alacağı, kiracının da bir aylık kira parası borcu borç kavramını ifade eder. Yine haksız

fiilden zarar görenin zarara sebebiyet verenden istemeye yetkili olduğu tazminat alacağı da bu anlamda bir borçtur.

Borç ve borç ilişkisi kavramlarının değişik anlamlarda kullanılmasının sebebi Roma Hukukunda borç ilişkisinin dar anlamda Alman Hukukunda ise geniş anlamda kullanılmasından ileri gelmektedir. İsviçre ve Türk Borçlar Kanunları Roma hukukunu etkilerini taşımakla birlikte, doktrinde Alman Hukukunun etkisi hissedilmekte ve borç ilişkisi bazen dar anlamda, bazen de geniş anlamda kullanılmaktadır.

III. BORÇ İLİŞKİSİ

Alacaklı ile borçlu arasında bir veya daha çok alacak hakkı ile bazı tali hakları ve borçları içeren hukukî ilişkiye borç ilişkisi denir. Borç ilişkisinin içerdđi alacak hakları kural olarak asıl alacak hakları ile yan alacak haklarıdır. İkincil haklar ise yenilik doğuran haklarla def'i haklarıdır. Borç ilişkisinin içerdđi borçlar da asıl borçlar, yan borçlar ve yan yükümler olmak üzere üç türdür. Borç ilişkisi borca oranla daha geniş bir kavram olup, alacaklı ile borçlu arasında mevcut hukukî durum ve ilişkilerin bütününe ifade eder.

Borç ilişkisi süreklilik arz eder ve borçların oluşumuna kaynaklık eder. Bu sebeptendir ki, borç ilişkisi içerdđi edim yükümlölüklerinden ayrı bağımsız bir varlığa sahiptir. Bunun sonucu olarak borçlardan biri ifa edilse, bir yenilik doğuran hak kullanılmak suretiyle sona erdirilse bir def'i hakkı ileri sürölse bile, borç ilişkisi varlığını sürdürür.

IV. BORÇ İLE BORÇ İLİŞKİSİ ARASINDAKİ FARKLAR

Borç ve borç ilişkisi arasında doğum anına ilişkin, kapsamlarına dair, devredilebilirlik ve sona erme bakımından olmak üzere başlıca dört farklılık vardır.

A. DOĞDUKLARI ZAMAN BAKIMINDAN FARKLAR

Borç, borç ilişkisi ile aynı anda doğabileceği gibi sonradan da doğabilmektedir. Örneğin haksız fiilde borç, borç ilişkisi ile birlikte aynı anda doğarken, aylık kira borcu her ay, geciktirici şarta bağlı bir borç ise şartın gerçekleşmesi ile muaccel hale gelir. Kira ve ödünç sözleşmelerinde olduğu gibi kiracı ve ödünç alanın kiralananı ve ödünç aldığı şeyi geri verme borcu da kira ve ödünç sözleşmesinin sona ermesinden itibaren doğar.

B. MUHTEVA BAKIMINDAN FARKLAR

Borç ilişkisi genellikle birden çok borç ve alacağı kapsar. Örneğin tam iki tarafa tam borç yükleyen satış sözleşmelerinde satıcı ve alıcı birbirlerine karşı hem iki ayrı edimi borçlanmakta hem de birbirlerinden alacaklı olmaktadır. Diğer taraftan, borç her zaman bir tek alacak hakkı ve bir tek edim yükümlülüğünü içerir. Ayrıca borç ilişkisi yenilik doğuran haklar def'i ve yönetim hakları gibi tali nitelikte bazı hakları da içerebilir. Keza borç ilişkisi edim yükümlülüğü yanında yan yükümlülükleri ve özellikle koruma yükümlülüklerini de içerir.

C. DEVREDİLEBİLİRLİK BAKIMINDAN FARKLAR

Sözleşmeden doğan borç ilişkisi kural olarak kimler arasında oluşmuşsa onlar arasında varlığını devam ettirir. Bu sebeple, karşı tarafın rızası olmaksızın borç ilişkilerinin bilhassa sözleşmelerin devri mümkün değildir. TBK. m. 205'te sözleşmede kalan tarafın rızası ile sözleşmenin devrinin mümkün olduğuna dair istisnai bir düzenleme yapılmıştır.

Dar anlamda borcu talep yetkisi olan münferit alacağın ise başkasına devri caizdir. TBK. m. 183/1’ de alacaklının alacağını üçüncü bir kişiye devredebileceğini hüküm altına almıştır.

D. SONA ERME BAKIMINDAN

Borç ifa, ibrâ, yenileme, takas, alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi, ifanın sonradan kusursuz olarak imkânsız hale gelmesi ve zamanaşımı sebepleriyle sona erer. Borç ilişkisinin sona erme sebepleri ise; bozma, ortadan kaldırma sözleşmesi, taraflardan birinin ölmesi, ayırt etme gücünü kaybetmesi, iflâs etmesi, öngörülen sürenin gelmesi, fesih, dönme, geri alma, iptal ve bütün ferdi borçların ifa edilmesidir. Sona erme sebepleri farklı olduğu için borç ilişkisi sona erse bile borç devam edebilir. Fesih ile kira sözleşmesi sona erdiği halde kiracının son aya ilişkin kira borcu ve sözleşmesi feshedilen işçinin son aya ilişkin ücret alacağında durum böyledir.

E. DAR ANLAMDA BORCUN SONA ERMESİ

Dar anlamda borcun sona erme halleri: ibrâ, yenileme, takas, alacaklı ve borçlu sıfatının birleşmesi, sonraki kusursuz ifa imkânsızlığı ve zamanaşımıdır. Aşağıda bunlar sırasıyla ele alınmıştır.

V. BORCU SONA ERDİREN SEBEPLERİN BAĞLI (FER’İ) HAKLARA ETKİSİ

Bağlı (fer'i) haklar asıl borca bağlı olan, asıl borç mevcut ve geçerli olduğu sürece mevcut ve geçerli olan haklardır. Bunun sonucu olarak, asıl borç son bulunca, buna bağlı olan haklar da son bulur (TBK. m. 131). Maddede geçen “diğer bir sebeple” ifadesinden asıl borcu sona erdiren bütün hallerin bağlı hakları da sona erdireceği kastedilmektedir.

Kefalet ve rehnin sona ermesi bunların tesis edilmelerindeki maksadın gereğidir. Ancak TBK. m.131/f.3 ile özel bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre taşınmaz rehni ancak kaydın terkinini veya taşınmazın tamamen yok olmasıyla sona erer. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, alacak sona erdikten sonra mevcut olmayan bir alacak için rehnin paraya çevrilmesi de söz konusu olamayacağından, taşınmaz rehninin şekl olmaktan öte bir değeri yoktur. Yine anılan fıkrada borcun sona erdiği halde teminatların devamını öngören konkordato hükümlerinin de saklı olduğu ifade edilmiştir.

Asıl borç sona erince faiz talep hakkı da sona erer. Bu kuralın istisnası TBK. m. 131/II’de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, işlemiş faizin ve ceza şartının ifasını isteme hakkı sözleşmeyle veya ifa zamanına kadar yapılacak bir bildirimle saklı tutulmuş ise veya durum ve şartlardan saklı tutulduğu anlaşılmaktaysa, bu faizler ve ceza şartı alacaklı tarafından istenebilir. Alacaklı, borçlunun ifa için arz ettiği anaparayı, faizleri talep hakkını saklı tutarak kabul ederse asıl borç sona erdiği halde faiz alacağı sona ermez. Bu sebeple alacaklı, borçlu asıl borcunu ödediği ana kadar faiz alacağını saklı tuttuğu beyanını borçluya iletmek zorundadır Anapara ödenirken faiz alacağının başkasına devredildiği belirtilmişse bu durumda da faiz alacağı son bulmaz. Maddenin son fıkrasında taşınmaz rehnine, kıymetli evraka ve konkordatoya ilişkin özel hükümlerin saklı tutulduğu ifade edilmiştir. Yine asıl alacağın sona ermesi halinde bağlı alacaklardan ceza şartı da ihtirazı kayıt konulmadığı takdirde sora erer.

Son olarak, asıl borcun sona ermesi halinde bağı borçların da sona erdiği hususunu mahkemenin re'sen göz önünde tutması gerekmektedir.

§ 3. BORCUN SONA ERME HALLERİ

I. İBRÂ

A. TANIM VE HUKUKÎ NİTELİĞİ

İbrâ, kaynak İsviçre Borçlar Kanunu'nda yer alırken 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda yer almamıştı. Buna karşılık, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile kurum olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte, 818 sayılı borçlar Kanunu'nun yürürlükte bulunduğu dönemde kanunî düzenleme bulunmamasına rağmen, bu yönde bir sözleşme yapılmasına engel bir durum olmadığından, ibrâ yaygın olarak kullanılmaktaydı.

İbrâ alacaklının borçluyu borçtan kurtarması sonucu borcun son bulmasıdır. Burada, alacaklı borçlu ile yaptığı bir sözleşme ile onu borçtan kurtarmakta, borçlu ise borcu ifa yükümlülüğünden kurtulmaktadır.

B. İBRÂ SÖZLEŞMESİNİN UNSURLARI

1. Esasa ilişkin Şartlar

İbrâ sözleşmesi taraflarının irade beyanlarının ibrâ sebebi üzerinde karşılıklı ve birbirine uygun olması gerekir. İbrâ için alacaklı, borçluyu borcun aslı ve fer'îleriyle birlikte borçtan kurtarma iradesini taşımalıdır. İbrâ iradesi hem alacaklı hem de borçlu tarafından açık veya örtülü beyan edilebilir. Borçlunun alacaklının ibrâ beyanı karşısında sükutu örtülü irada beyanı kabul edilir. Alacaklının borçluya borç senedini iade etmesi veya makbuz vermesi

halinde de durum böyledir. Alacaklı borcun şartlarını değiştirme iradesine sahip ise, alacaklının borçluya karşı beyan ettiği menfi borç ikrarı da genellikle ibrâ niteliğindedir.

İbrâ edilen borç muayyen olmalıdır. Genel ifadeler kullanılan, içeriği tam belli olmayan ibrâ sözleşmeleri dar yorumlanmalıdır. Yargıtay da dar ve kısmî ibrâ anlayışını kabul etmektedir.

2. İbrâ Sözleşmesinin Şekli

İbrâ sözleşme olması sebebiyle alacaklının tek taraflı irade açıklamasıyla oluşmaz. Borçlunun alacaklının ibrâ iradesini kabul etmesi gerekir. Buna göre, ibrâ, taraflar arasında akdedilen bir sözleşme ile borcun sona erdirilmesidir. İbrâ bir sözleşme olduğuna göre, sözleşmelerin kurucu ve geçerlilik unsurları olan ehliyet, irade ile beyan arasında uyum, hukuka, ahlâka adaba aykırı olmama unsurlarına sahip olmalıdır.

Sona erdirilen borç ilişkisinin geçerliliği bir şekilde bağlı olsa bile, kural olarak ibrâ sözleşmesi herhangi bir geçerlilik şekline bağlı değildir. Ancak, bir hukukî işlem olması sebebiyle HMK m. 200 vd. gereğince senetle ispat kuralına tâbidir. TBK. m. 420’de düzenlenen işçinin işverenden olan alacaklarına ilişkin ibrâ sözleşmesi yazılı geçerlilik şartına bağlanmışır.

C. HÜKÜM VE SONUÇLARI

İbrâ ile asıl borç tamamen veya kısmen fer’ileriyle birlikte son bulur. Asıl borçla birlikte son bulacak bağlı borçlara, özellikle alacağı garanti eden kefalet ve rehin gibi teminatlar girer. Alacaklı işlemiş faizleri saklı tutmadıkça veya bu, durum ve şartlardan anlaşılmadıkça, esas borç ibrâ ile sona erince, faiz borcunda sona erer. Yan hakların da ibrâ ile son bulması mümkündür ancak bunların ibrâsı asıl borcun da ibrâ edilmesi sonucunu meydana getirmez.

II. YENİLEME (TECDİT)

A. TANIM

Yenileme, doktrinde "mevcut bir borcun yeni bir borç yaratmak suretiyle sona erdirilmesi" olarak tanımlanmıştır.

Yenileme, mevcut bir borcun sona erdirilip yenisinin yerini alması olduğundan, mevcut bir borca yeni bir borçlunun katılması yenileme olarak değerlendirilemeyeceği gibi, borç ilişkisinde taraf değişimi de yenileme olarak kabul edilemez. Yenileme geniş anlamda borç ilişkisinde değil dar anlamda borç ilişkilerinde sözkonusu olur.

B. ŞARTLARI

1. Mevcut Borcun Sona Ermesi

Yenilemeden söz edebilmek için, mevcut ve geçerli bir borç ilişkisi olmalıdır. Eksik borçlar da ifası mümkün olduğundan yenilemenin konusu olabilir.

2. Yeni Bir Borcun Meydana Getirilmesi

Yenileme için sadece mevcut borç ilişkisinin sona ermesi yeterli olmayıp, yeni bir borç ilişkisinin oluşturulması gerekir. Mevcut borcun yerini alan yeni borcun hukukî sebepleri farklı olmalıdır. Örneğin: A'nın malını elinde kiracı sıfatıyla bulunduran K ile yapılan yeni anlaşmada, kullanımın ücretsiz olacağı kararlaştırılmışsa, mevcut kira sözleşmesinin yerini hukukî sebebi farklı olan ariyet sözleşmesi almaktadır.

Mevcut bir borç için kambiyo taahhüdünde bulunmak, yeni bir alacak senedi vermek veya yeni bir kefalet sözleşmesi akdetmek yenileme sayılamaz. Bunun aksi sözleşme ile kararlaştırılabilir (TBK. m. 133/II).

3. Yenileme İradesi

Yenileme tarafların anlaşmasına dayanan bir sona erme sebebidir. Taraflar mevcut borç ilişkisinin yerine yeni bir borç ilişkisinin oluşturulması konusunda anlaşmış olmalıdır. Burada, taraflar arasında öneri ve kabul şeklinde gerçekleşen yeni bir sözleşme kurulmaktadır. Yenileme için sadece mevcut borç ilişkisinin sona erdirilmesi iradesi yeterli olmayıp, bunun yerine yeni borç ilişkisinin meydana getirilmesi konusunda da taraf iradelerinin uyuşması gerekir.

C. CARİ HESAPTA YENİLEME

Cari hesap, iki kimsenin para, mal, hizmet ve diğ r hususlardan dolayı birbirlerindeki alacaklarını ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip bunları kalem kalem zimmet ve matlup şekline çevirerek hesabın kesilmesinden çıkacak bakiyeyi isteyebileceklerine dair mukaveledir. TBK. m. 134 yenileme ile ilgili olarak cari hesap sözleşmesine ilişkin özel hüküm getirmiştir (TTK. m. 89).

Çeşitli kalemlerin bir cari hesaba sadece kaydedilmiş olması, borcun yenilenmiş olduğı anlamına gelmez. Ancak, hesabın kesilmiş ve hesap sonucu diğ r tarafça kabul edilmiş olması

durumunda, borç yenilenmiş olur. Cari hesap sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması zorunludur. (TTK. m. 89/II).

D. HÜKÜM VE SONUÇLARI

Yenileme ile mevcut borç ilişkisi aslı ve bağlolarıyla birlikte sona erer. Üçüncü kişiler tarafından verilen teminatların yeni borç için devam etmesi, teminat verenin rızasına bağlıdır. Ancak cari hesap sözleşmesine ilişkin yapılan yenilemede teminatın geçerliliği devam eder.

Yenileme ile mevcut borca ilişkin def'i ve itirazlar yeni borç için ileri sürülemez. Örneğin, mevcut borcun irade bozukluğu sebebiyle geçersiz olduğu veya zamanaşımına uğradığı savunmaları yeni borç için ileri sürülemez. Yenileme anlaşması ile birlikte yeni bir zamanaşımı süreci işlemeye başlar, eski borç için işlemiş zamanaşımı süreleri hesaba katılmaz.

Uygulamada zaman zaman bazı hukukî olguların sözleşmenin yüklenilmesi olarak mı yoksa yenileme olarak mı değerlendirilmesi gerektiği güçlük arzedebilir. Örneğin bir işletmenin devrinde işçilerin sözleşmeyi feshetmeden devir alan için çalışmaya devam etmeleri halinde durum böyledir. Yenileme hukukî sebebin veya bir alacağın asıl konusunun değişmesi şeklinde ortaya çıkan bir borç ilişkisi değişikliğidir. Yenilemede mevcut alacak sona erdiğinden alacaklı kendi alacağı üzerinde bir tasarruf işlemi yapmaktadır. Yenileme işleminde bir halefiyet söz konusu değildir. Ayrıca asıl sözleşme ile aynı içerikli bir sözleşme kurulsa bile bu yeni bir sözleşmedir.

III. ALACAKLI VE BORÇLU SIFATININ BİRLEŞMESİ

A. TANIM

Borcun kaynağı ne olursa olsun, hukukî işlem den doğ an borç ister tek taraflı ister iki taraflı hukukî işlem den doğ sun, borç ilişkisinde daima bir taraflı alacaklı diğ er taraflı borçlu olan iki kişi vardır. Bu sebeple, bir borç ilişkisinde alacaklı ve borçlu taraf aynı kişide birleştiğ inde borç son bulur (TBK. m. 135).

Alacaklı ve borçlu sıfatının birleşmesi dolayısıyla borcun sona ermesinin borcun tamamını kapsaması şart değ ildir. Birleşme kısmen alacağı kapsadığı takdirde bu oranda borcu sona erdirir.

B. şARTLARI

1. Borç İlişkisinin Varlığı

Alacaklı ile borçlu arasında bir borç ilişkisi kurulmalı ve bu borç ilişkisinin geçerli olması zorunludur. Birleşmenin geçerli olması için alacak ve borcun aynı malvarlığına dahil olması gerekir. Alacak ve borç, miras malları ile eşlerin kabul ettikleri malrejimi varlığında olduğı gibi kişinin özel malvarlığına aitse, birleşme olmaz.

2. Alacaklı ve Borçlu Sıfatının Aynı Kişide Birleşmesi

Alacaklı ile borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesine yol ačan olay hukukî işlem den doğabileceğı gibi kanundan da doğabilir. Kanundan kaynaklı alacaklı ve borçlu sıfatının birleşmesinin en yaygın mirasçılık ilişkisidir.

Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesinin bir hukukî işlem den doğmasının en yaygın örneğı TBK. m. 202' de düzenlenen malvarlığı veya işletmenin devralınması halidir.

Buna karşılık, aynı konuda kıymetli evrak hukukuna ilişkin örnek olarak TTK. m. 681/3 gösterilebilir. Buna göre, bir poliçe, borçlusuna ciro edilebilir. Poliçeden doğan alacağı ciro yoluyla devir alan borçlu bunu bir başkasına ciro etme hakkına sahiptir. Burada, borçlu ciro yoluyla kendi borcunun alacaklısı olduğu halde, borç son bulmamakta, poliçeye bağlı alacak, borçlusu tarafından bir başkasına ciro yoluyla devir edilebilmektedir.

C. HÜKÜM VE SONUÇLARI

Alacaklı ve borçlu sıfatının birleşmesi halinde asıl borç ve fer'ileri son bulur. Özellikle, faiz, ceza şartı, kefalet gibi bağlı borçlar sona erer. Ancak TMK. m. 858/ I hükmüne göre, borcun sona ermesi taşınmaz rehnini kendiliğinden sona erdirmez. Taşınmaz rehininin son bulması için tapu sicilindeki rehin kaydının terkin edilmesi gerekir. Yine 4721 sayılı TMK. m. 914/II ipotekli borç senedi ile irat senedinin yüklü taşınmazın maliki adına da düzenlenebileceğini öngörmüştür. Buna göre böyle bir senedin borçlusu onun alacaklısı olduğu halde taşınmaz yükü son bulmaz.

Birleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkarsa, borç varlığını devam ettirir. Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesine yol açan sebep ortadan kalktığında, son bulan borç yeniden aynı şartlarla canlanmaktadır.

IV. SONRAKİ KUSURSUZ İMKÂNSIZLIK (TAM İFA İMKÂNSIZLIĞI)

A. TANIM

İmkânsızlık, bir sözleşmenin geçerli olup olmadığı veya sözleşme ilişkisinden doğan bir borcun sona erip ermediği ile doğrudan ilgili olması sebebiyle Borçlar Hukuku bakımından

büyük öneme sahiptir. Türk Borçlar Kanunu'na göre kurulduğu anda konusu objektif ve sürekli olarak imkânsız olan sözleşme kesin hükümsüzdür (TBK. m.27/I).

İmkânsızlık, meydana geldiği an itibarıyla başlangıçtaki ve sonraki imkânsızlık olmak üzere ikiye ayrılır. Borç doğuran sözleşmenin yapılmasından önce veya en geç sözleşme yapıldığı anda sözleşmenin konusu imkânsız ise başlangıçtaki imkânsızlık söz konusu olur. Sözleşmenin geçerli olarak kurulmasından sonra ortaya çıkan bir engelin, borca konu olan edimin ifasını sürekli ve kesin olarak engellemesine sonraki imkânsızlık denir. Sonraki imkânsızlık, borçlunun kusuru sonucu oluşmuşsa, TBK. m. 112 anlamında borca aykırılık söz konusudur. Borçlu alacaklının bu yüzden uğradığı zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Sonraki imkânsızlık borçlunun kusurundan kaynaklanmıyorsa, TBK. m. 136 gereğince borç sona erer. Borcu sona erdiren imkânsızlık hali, sonraki kusursuz imkânsızlıktır.

B. ŞARTLARI

1. Borçlanılan Edimin İfası Sonradan İmkânsızlaşmış Olmalı

Kusursuz imkânsızlık için borçlanılan edimin sözleşmenin kurulmasından sonra imkânsız hale gelmesi gerekir. Buna karşılık edimin yerine getirilmesi sözleşmenin kurulmasında önce imkânsız hale gelmişse, sonraki imkânsızlık değil, başlangıçtaki imkânsızlık söz konusu olur. Bu takdirde de borcun sona ermesi değil, aksine sözleşmenin kesin hükümsüzlüğü söz konusu olur. İmkânsızlığın başlangıçtaki veya sonraki olması hususunda önemli olan sözleşmenin kuruluş anıdır. Şarta veya bir süreye bağlı olarak yapılan bir sözleşmenin kuruluş anında borç konusu edimin ifası mümkün iken şartın veya sürenin gerçekleşmesinden önce edim imkânsız hale gelse dahi imkânsızlık sonraki imkânsızlık olarak nitelendirilir.

2. Edimin İfası Objektif Anlamda İmkânsızlaşmış Olmalı

İmkânsızlığın maddî veya hukukî nitelik taşıması önemli değildir. Fakat imkânsızlık sadece borçlu açısından ortaya çıkmışsa yani sùbjektif nitelik taşıyorsa artık sorumluluktan kurtulamaz. Kusuru oronında alacaklıya tazminat ödemek zorunda kalır.

3. Borçlanılan Edimin İmkânsız Hale Gelmesinde Borçlunun Kusurunun Bulunmaması

Borcun ortadan kalkabilmesi ve borçlunun karalaştırılan edimi ifa etmekten kurtulabilmesi için sonraki imkânsızlığın borçlunun kusurundan ileri gelmemesi gerekir. Eğer imkânsızlık borçlunun kusurundan ileri geliyorsa, borçlu alacaklının bu yüzden uğradığı zararları tazmin etmek zorundadır. Çünkü böyle bir durumda borcun konusunu oluşturan edim imkânsızlık sebebiyle sona ermemiş fakat zarar ve ziyanının tazminine dönüşmüştür.

Sözleşmeden doğan borçlarda, borcun ifasının imkânsız hale gelmesinde kusurunun bulunmadığını ispat etme yükümlülüğü borçluya aittir (TBK. m. 112). Borçlu kusursuzluğunu her türlü delille isbat edebilir.

C. HÜKÜM VE SONUÇLARI

Kusursuz sonraki imkânsızlık halinde borç sona erer. İade yükümlülüğü ve karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmenin söz konusu olduğu hallerde, borcu ifadan kurtulan borçlu, alacaklıdan almış olduklarını sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade etmekle yükümlü, henüz ifa edilmemiş edimleri ise, talep etme hakkından mahrûm olur.

Borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmez ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almazsa, bundan doğan zararları tazminle yükümlüdür.

D. EDİMİN YERİNE GEÇEN DEĞERLERİN DURUMU

Borçlu ifası imkânsızlaşan edimi yerine getirmekten kurtulur. Örnek olarak, satıcı S'nin alıcıya teslim etmek üzere ayırmış olduğu parça borcu konusu mal, alıcı tarafından temerrüt sonucu teslim alınmamış ve bu arada çıkan yangın sonucu yok olmuşsa, satıcı TBK. m. 136 gereğince malı teslim borcundan kurtulmaktadır. Ancak, işyerindeki mallar yangına karşı sigortalıdır.

İfası imkânsızlaşan edimin yerine geçen değerlere "kaim kıymet" (surrogat) adı verilmektedir. Öğreti ve İsviçre Federal Mahkemesi tarafından benimsenen görüşe göre ifası imkânsızlaşan borcun yerine geçen değeri alacaklının talep etme yetkisi vardır. Ancak Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin bu konuyla ilgili bir kararı bu görüşün paylaşılmadığı yönündedir.

E. KISMÎ İMKÂNSIZLIK

Kısmi imkânsızlık TBK. m. 137 ile getirilen yeni düzenlemelerden bir tanesidir. Bu hükümle, borcun kısmen sonradan kusursuz imkânsızlık sonucu ifa edilememesine rağmen, ifası mümkün olan kısımlar için borcun son bulmayacağı kabul edilmiştir. Yine kanun koyucu ifası imkânsızlaşan kısım olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağının açıkça anlaşıldığı hallerde kısmî imkânsızlık değil tam imkânsızlık söz konusu olacağını hükme bağlamıştır

(TBK. m. 27/II). İkinci fıkrada kısmî ifa imkânsızlığının karşılıklı borç yükleyen sözleşmelere ilişkin sonuçları düzenlenmiştir. Buna göre karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde taraflardan birinin borcunu ifa etmesi kısmen imkânsız hale gelir ve alacaklı taraf imkânsızlaşmayan kısmın ifasına razı olursa kendi karşı edimini bu oranda ifa ile yükümlü olacaktır. Ancak alacaklının kısmî ifaya razı olmaması veya karşı edimin bölünemeyen bir edim olması halinde tam imkânsızlık söz konusu olacak ve borç son bulacaktır.

F. AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ

Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum meydana gelebilir. Böyle bir durum borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkmalıdır ve sözleşmenin yapıldığı sırada varolan olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmelidir. Bu takdirde, borçlu borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde zorlaşmasından meydana gelen haklarını saklı tutarak ifa ettiğinde, hâkimden sözleşmenin yeni şartlara uyarlanmasını isteyebilir. Bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir.

Kural olarak sözleşmenin kurulmasından sonra önceden tahmin edilemeyen olayların ifayı güçleştirmesinin borca etkisi yoktur. Çünkü sözleşmeler şartların değişmemesi şartıyla yapılmışlardır. Bununla birlikte sözleşmenin kurulması sırasında mevcut olan şartlar sonradan beklenmedik şekilde değişirse, örneğin para değeri beklenmedik şekilde aşırı oranda düşerse ve bu durum ifa güçlüğüne ve karşılıklı edimler arasındaki dengenin bozulmasına yol açarsa o takdirde borçludan borcunu yerine getirmesi beklenemez. Türk borçlar Kanunu genel hükümlerinde ‘aşırı ifa güçlüğü’ başlığını taşıyan özel bir hüküm kabul edilmiştir. Bu hükmün yürürlüğe girmesinden önceki dönemde dürüstlük kuralının yardımıyla borçlunun

istemi üzerine sözleşmenin yeni şartlara göre değiştirilmesi veya borç ilişkisinin sona erdirilmesi mümkün olmaktadır.

V. TAKAS

A. TANIM

Takas; iki kişinin karşılıklı ve aynı cinsten muaccel olan borçlarının, birbirini karşıladığı oranda, taraflardan birinin tek taraflı irade açıklamasıyla sona erdirilmesidir.

İki kişinin, birbirinden ifası gereken aynı cinsten borçları varsa, bunların ayrı ayrı ifa edilmesi pratik bir yol değildir. Takas, tarafları gereksiz olan bu külfetten kurtarmakta, borçların birbirini karşıladığı oranda veya miktarda bu yöndeki bir irade açıklamasıyla sona ermesini sağlamaktadır. Yine, takasın bir başka yararı özellikle taraflardan birinin ödeme gücünün bulunmaması halinde ortaya çıkmaktadır.

Takas bu yönüyle iki yönlü bir nitelik göstermektedir. Bir taraftan takas sonucu edim borcu sona erer. Diğer taraftan takas ile borçlu kendi alacağını adeta şahsen tahsil etmektedir.

B. ŞARTLARI

1. Alacak ve Borçların Karşılıklı ve Geçerli Olması

Takas için iki kişi biribirinden alacaklı ve borçlu olmalıdır. Bunlardan biri alacağın borçlusunu, diğersinin alacaklısı olmalıdır. İki kişi arasındaki borç ilişkisinin dışında kalan kişilerden olan alacaklar veya borçlar takasa konu olamazlar. Bununla birlikte, alacak ve borçların karşılıklı olması kuralının bazı istisnaları vardır. Gerçekten de Türk Borçlar Kanunu'nda kefilin korumak amacıyla, asıl borçlunun alacaklıya takası ileri sürebildiğı durumlarda, kefilin alacaklıya ifada bulunmaktan kaçınma hakkına sahip olduğı kabul edilmiştir.

Tam üçüncü kişi yararına sözleşmelerde üçüncü kişi yararına sözleşme yapan kişi, diğers tarafından kendisine olan borcuyla alacağı takas edemez (TBK. m. 141).

Takas için alacak ve borçların geçerli ve ifa edilebilir olması gerekir. Aynı şekilde karşılıklı alacaklar dava edilebilir olmalıdır. Tarafların karşılıklı olan alacak ve borçlarının dava konusu olması takası engellemez.

Zamanaşımına uğramış bir alacağın takası, ancak takas edilebileceğı anda henüz zamanaşımına uğramamış olması şartıyla ileri sürülebilir. Yani zamanaşımına uğramış olan bir alacak, takasın ileri sürülebileceğı tarihte henüz zamanaşımına uğramamış idiyse, takası mümkündür.

2. Alacak ve Borçların Aynı Cinsten Olması

Takas için karşılıklı alacaklar aynı nitelikte olmalıdır. Bu anlamda olmak üzere, para para ile, buğday ile buğday, gaz, gaz ile takas edilebilir. Buna karşılık, para diğers bir mal ile takas edilemez.

3. Alacakların Muaccel Olması

Taraflardan birinin alacağı muaccel olduğu halde, karşı tarafa olan borcu için bir vadeden yararlanıyorsa, bu alacak talep edildiğinde diğer taraf, henüz muaccel olmayan (müeccel) kendi alacağını takas olarak ileri süremez.

4. Alacakların Takasa Elverişli Olması

Bir alacağın takasa elverişli olmaması ya kanundan veya sözleşmeden kaynaklanabilir. Kanundan dolayı takasa elverişli olmayan alacaklar; tevdi edilmiş veya haksız olarak alınmış veya aldatma ile alıkonulmuş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar ile nafaka ve işçi ücretleri gibi alacaklardır. Bununla birlikte takasa ilişkin Türk Borçlar Kanunu'nda yer alan hükümler emredici nitelikte değildir. Taraflar takası engelleyen anlaşmalar yapabilirler. Bu husus, TBK. m. 145'de düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca yapılacak feragat, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarıyla mümkündür.

5. Takastan Feragat Edilmemiş Olması

Takas hakkından tek taraflı olarak takasın şartlarının gerçekleşmesinden önce veya sonra feragat edilebilir. Takastan feragat genellikle tarafların karşılıklı anlaşmasına dayanır. Feragate ilişkin irade açık veya örtülü olarak açıklanabilir. Bu konudaki açık anlaşma sözleşmelerde veya genel işlem şartları arasında yer alabilir. Takastan feragat her türlü borç veya alacak için olabileceği gibi, sınırlı veya belirli borçlar yahut alacaklar için de olabilir.

Tarafların takastan feragat anlaşması yapabilmelerine ilişkin kuralın istisnaları vardır. Bunlardan biri TBK. m. 257'de taksitle satış sözleşmelerinde düzenlenmiştir. Buna göre alıcı, satıcının taksitle satıştan doğan alacağı ile kendisinin satıcıdan olan alacağını takas etme hakkından feragat edemez.

6. Takasın İleri Sürülmesi

Takas, kendiliğinden borcu sona erdirmez. Borçlunun takas iradesini açıklaması gerekir. Bu iradenin açıklanması hukukî niteliği bakımından yenilik doğurucu bir hakkın kullanılmasıdır. Burada bozucu yenilik doğurucu bir hak kullanılmaktadır. Çünkü, irade açıklamasıyla karşılıklı olan alacaklar birbirlerini karşıladıkları asgarî oranda sona ermektedir. Takas beyanı, alacak hakkını borç oranında azalttığından niteliği itibarıyla tasarruf işlemidir.

C. HÜKÜM VE SONUÇLARI

Takas borcu sona erdirir. Takasın şartları gerçekleştiğinde, borçlunun borcu, takas edilebildiği oranda son bulur. Tarafların karşılıklı alacak ve borçları takasın şartları gerçekleştiği andan itibaren sona erer. TTK. m. 89-101 hükümleri arasında düzenlenmiş olan cari hesap sözleşmesinde, tarafların karşılıklı olarak para, hizmet ve diğer hususlardan doğan alacaklarını belirli hesap dönemleri sonuna kadar ayrı ayrı isteme hakkından vazgeçmeleri, hesap devresi sonucuna göre alacak veya borçlu olmayı kabul etmeleri söz konusudur.

Burada, takasın şartlarından biri olan borçlunun takas iradesini açıklaması aranmamakta, hesap devreleri sonunda takas kendiliğinden gerçekleşmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ZAMANAŞIMI KAVRAMI, AMACI VE BENZER KAVRAMLARDAN AYIRDEDİLMESİ

§ 4. ZAMANAŞIMI KAVRAMI

I. TANIM

Zamanaşımı, alacak hakkının belirli bir süre içerisinde kullanılmaması sebebiyle dava edilebilme niteliğinden yoksun kalmasını ifade etmektedir. Bu şekilde zamanaşımına uğramış olan alacak esasen sona ermemekte, sadece bu alacağı talep etme imkânını ortadan kaldırmakta ve böylece eksik borç halini almaktadır.

Özel hukukta iki tür zamanaşımı düzenlenmiştir. Bunlardan ilki eşya hukukunda düzenlenen ve aynî haklar için söz konusu olan kazandırıcı (iktisabî) zamanaşımıdır. Bu halde başkasına ait bir malı belirli bir süre (taşınırlarda 5 taşınmazlarda, 10 ve 20 yıl) zilyetliğinde bulunduran kişi, kanunda öngörülen diğer şartların gerçekleşmesi halinde, o şeyin mülkiyetini kazanmaktadır. (TMK. m. 712, 713, 777). Zamanaşımının diğer bir türü de kural olarak alacak hakları için sözkonusu olan ve doktrinde düşürücü (iskatî) zamanaşımı olarak nitelendirilen zamanaşımıdır.

Türk Medenî Kanunu'nda aynî haklar alanında zamanaşımı yaygın bir kurum olarak uygulama görmektedir. Aynî bir hakkın diğer şartlarla birlikte belli bir süre geçtikten sonra kazanılmasında kazandırıcı zamanaşımından söz edilmektedir. Ancak burada zamanaşımı hak sahibinin bir aynî hak kazanmasına, bir başkasının ise bu hakkı kaybetmesine sebep olmaktadır (TMK. m. 712, 713, 772, 989). Örneğin, Taşınmaz bir mal üzerinde bir aynî hakkı, haklı bir sebep olmaksızın, fakat iyi niyetle tapu siciliyle iktisap eden kişi, on yıl süreyle zilyetliğini devam ettirirse, bu aynî hakkı zamanaşımı ile kazanır. Böylece, on yıllık zamanaşımı süresinin geçmesi, bir aynî hakkın kazanılmasına yol açar. Bu yüzden, aynî haklar alanında zamanaşımı hak sahibi açısından kazandırıcı bir etki yaratır. Bu tür zamanaşımına kazandırıcı zamanaşımı adı verilir. Burada taraflardan biri bir aynî hakkı kazanmakta, diğeri ise bu hakkı kaybetmektedir.

Borçlar Hukuku'nda zamanaşımı borcu sona erdiren bir sebep olarak düzenlenmiştir. Burada alacak hakkı sahibi açısından bazı hakların kaybı söz konusudur. Alacaklı zamanaşımının şartları gerçekleştiğinde alacağını elde etmeye matuf dava ve takip hakkını kaybeder.

Türk Borçlar Kanunu'nun zamanaşımı ile ilgili hükümleri, TMK m. 5'in *“Bu Kanun ve Türk Borçlar Kanunu'nun, genel nitelikteki hükümleri, uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanır”*. hükmünün yollaması dolayısıyla Türk Medenî Kanunu'nda öngörölmüş bulunan alacak hakları alanında da uygulanırlar.

Zamanaşımı usul hukukuna ilişkin bir kavram değil, maddî hukuka ilişkin bir kurumdur. Bunun sonucu olarak zamanaşımı def'ini kabul eden hâkim davayı esastan reddetmelidir. Bu şekilde davanın reddi kesin hüküm oluşturur.

II. AMACI

Zamanaşımının temelinde yatan olgu toplum barışının sağlanması ve hukuk güvenliğidir. Çünkü bir alacağın bir süreye bağlı olmaksızın ileri sürölmesine imkân tanınması böylece borçlunun bir zaman kısıtlaması olmadan borcu ödeme yükümlölüğünde olması sosyal barışı bozucu niteliktedir. Zamanaşımı hukukî ilişkilerin belirsizliğini belli bir süre sonunda ortadan kaldırması sebebiyle hukuk güvenliğini de sağlayıcı bir etkiye sahiptir.

Zamanaşımının borcu sona erdiren bir sebep olarak kabul edilmesinin birçok gerekçesi vardır. Öncelikle buradaki amaç alacaklının alacağıyla ilgisini sağlamaktır. Buna göre alacaklı alacağını takip ve tahsil etme niyetinde ise, uzun süre sessiz kalmamalı, bir an önce harekete geçerek borç ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlığı çözümlmelidir.

Hukukun amacı, tarafların ve toplumun huzurunu temindir. Alacaklı, borç muaccel olmasına rağmen alacağıyla uzun süre ilgisiz kalırsa, artık bunun takip ve tahsili için yargı ve icra organları gibi devlet güçlerinden yararlandırılmaz. Zamanaşımı tehlikesi sayesinde, alacaklıların alacaklarını zamanında takip ve tahsil etmesi sağlanarak, borç ilişkilerinin gereksiz sürtüşme ve uyuşmazlıklardan kurtulması sağlanmış olur.

Yukarıda özetlenen amaç dışında, zamanaşımı kurumunun kabul edilmesinde, zamanla ispat araçlarının kayıp veya yok olacağı da etkili olmuştur. Bu sebeple, muaccel olan bir alacak belirli süre geçtikten sonra dava ve takip edilemez. Aksi halde, mahkemeler ve icra organları üzerinden uzun yıllar geçmiş olan bu kanıtları toplama güçlüğü içinde haklı ve haksızı ayırt edemez.

III. BENZER KURUMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

A. HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRE, ZAMANAŞIMI

Zamanaşımı, bir borç ilişkisinden doğan borcun kural olarak muaccel hale geldiği tarihten itibaren kanunda öngörülen belirli bir sürenin geçmiş olmasını gerektirir. Hak düşürücü süre ise, bir borç ilişkisini ve alacak hakkının varlığını değil, bir hukukî durumun meydana gelip gelmemesini, taraflar arasında bir hakkın doğumuna yol açan hukukî ilişkiyi etkiler.

Hak düşürücü süre ile zamanaşımı süresi arasında bunların hukukî yapılarından doğan bazı farklılıklar bulunur.

Hak düşürücü süre, hakkı ortadan kaldırır. Fakat zamanaşımı süresinin dolmuş olması, hakkın özünü etkilememekte, sadece dava ve takip hakkını ortadan kaldırmaktadır. Borçlu

tarafından zamanaşımına uğramış bir borç ifa edildiği takdirde, bu ifa geçerlidir ve sonradan geri istenemez.

Zamanaşımı ile borcun dava ve takip edilebilme niteliği ortadan kalkar. Bunun haricinde, borç geçerli bir borcun bütün özelliklerini bünyesinde taşır. Bu yüzden zamanaşımına uğramış olan borç eksik borç haline dönüşür. Burada eksik olan şey, alacağın dava ve icra yoluyla takip imkânından yoksun bulunmasıdır.

Hak düşürücü süre hakkın düşmesine yol açar. Bu yüzden bunun sadece borçlu tarafından ileri sürülme zorunluluğu yoktur. Hâkim yapılan yargılama sırasında bunu re'sen göz önünde bulundurur. Zamanaşımı ise, hakkı değil sadece alacağın dava ve takip edilebilme niteliğini ortadan kaldırdığından, def'i niteliğinde bir savunma imkânı sağlar.

Hak düşürücü süre hakkı ortadan kaldırır. Hak düşürücü sürenin işlemeye başladıktan sonra kesilmesi veya durması söz konusu olmaz. Zamanaşımı süresinin dolması ise, dava ve takip hakkını ortadan kaldırdığından, sürenin işlemesi esnasında alacaklı veya borçlu tarafından gerçekleştirilen bazı muameleler bu sürenin durmasına veya kesilmesine yol açabilir (TBK. m. 153-154) .

B. YASAL KORUMA SÜRESİ, ZAMANAŞIMI

Mevzuatta bazı hakların kanunî korumadan yararlanması belirli bir süreyle sınırlanmıştır. Bu sürelerin dolması şartıyla, söz konusu haktan üçüncü kişilerin de yararlanması mümkündür. Kanunî koruma süreleri sınırlı olan haklara Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 26. maddesi, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 40. maddesi, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesi ve 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında

Kanun Hükümünde Kararname'nin 72. maddesi örnek verilebilir. Kanunlar bu düzenlemelerde bir hakkın kullanılmasını süreyle sınırlı tutmuş, belirli şartların varlığı halinde, sürenin dolmasını hakkın son bulması sebebi olarak saymıştır.

Kanunî koruma süreleri bir hakkın kullanılabilme ve devamı ile ilgili sürelerdir. Bu yönüyle, hak düşürücü süre ile benzerlik göstermektedir. Kanunda öngörülen koruma süreleri sonunda, üçüncü kişiler de bu haktan yararlanabilme imkânı elde edebilmektedir.

Zamanaşımında kanunî koruma süresinden farklı olarak, hak sahibinin borç ilişkisinden doğan alacak hakkı son bulma Dolayısıyla bu haktan başka birinin yararlanma imkânı yoktur. Koruma süresi sona erdiğinde, hak sahibinin hakkı ortadan kalkar. Bunun yanında, bu hakkın sadece dava ve takip edilebilme imkânı sona ermeyip, talep edilebilmesi de ortadan kalkar. Bu durumunun tabi sonucu olarak da, koruma sürelerinin sona ermesi, zamanaşımında olduğu gibi bu hakkın borçlusunun bunu ileri sürmesi şartına bağlı olmayıp, kanun gereği bu hususun kendiliğinden gerçekleşmesidir.

C. USUL HUKUKUNA İLİŞKİN SÜRE, ZAMANAŞIMI

Zamanaşımı niteliği itibarıyla maddî hukuka ilişkindir. Zamanaşımı sebebiyle bir borç ilişkisinden doğan alacak hakkı muaccel olmasına rağmen, kanunda belirtilen belirli süreler zarfında dava ve takip edilmeyerek sürenin geçirilmesi yüzünden, borcun son bulması söz konusudur. Buna karşılık usul hukukuna ilişkin süreler ise, davanın açılması veya yargılama aşamasında yapılması gereken bir işlemle ilgili sürelerdir. Bu süreler, kanunda açıkça öngörülmüş olabileceği gibi, hâkim tarafından tayin ve takdir de edilebilirler.

IV. ZAMANAŞIMININ GEÇERLİ OLDUĞU HAKLAR

Zamanaşımı kural olarak sadece alacak haklarını konu edinir. Alacak hakkı niteliğinde olmayan mülkiyet hakkı, sınırlı aynî haklar, kişilik hakları, aile hukukundan kaynaklanan bazı haklar ve manevî yönleri itibarıyla fikrî haklar mutlak haklardan olup, zamanaşımına tabi değildirler. Ancak bir kısım mutlak haklar kanun koyucu tarafından belirli bir süre ile sınırlandırılabilir. Örneğin, intifa hakkı gerçek kişilerde hak sahibinin ölümüyle tüzel kişilerde ise kararlaştırılan sürenin dolması ile sona erer (TMK. m. 797/I).

Borç ilişkisi zamanaşımına uğramaz, aksine bu borç ilişkisinden doğan alacak zamanaşımına uğrar. Bir hukukî durumun tespitine yönelik dava bu konudaki menfaat devam ettiği sürece zamanaşımına uğramaksızın açılabilir. Yenilik doğurucu haklar da zamanaşımına tabi değildir. Aynı şekilde bazı davalarda zamanaşımına uğramaz. Bu tür davalara örnek olarak; kişilik haklarına yönelik saldırıya son verilmesine ilişkin, el atmanın önlenmesine dair ve mirasçılarının paylaşma istemeye yönelik talepleri hakkında davalar gösterilebilir.

V. ZAMANAŞIMI İŞLEMEYECEK ALACAKLAR

Aşağıda sayılan hak ve alacaklar zamanaşımına uğramaz.

a) Alacak hakkı niteliğinde olmayan haklar; örneğin mülkiyet hakkı ve sınırlı aynî haklar,

b) Taşınmaz rehni ile teminat altına alınıp rehinin tapu kütüğüne tescilinden itibaren rehnin kapsadığı alacak (TMK. m. 864), yine Türk Medenî Kanunu'nun 847. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen taşınmaz yükü ile gemi ipotegine bağlanmış alacaklar,

c) Ana ve baba veya büyük ana ve büyük baba ile birlikte yaşayan altsoy, emeklerini ve gelirlerini aileye özgülüyorsa, bu özgüleme karşılığında sahip oldukları denkleştirme alacağı zamanaşımına uğramaz.

Bazı alacakların zamanaşımına tabi olmayacağı kanundan kaynaklanabileceği gibi niteliği gereği de zamanaşımına tabi olmayabilir. Yapmama ve kaçınma biçimindeki edimler bu nitelikte alacaklardır.

Keza borcun tamamını veya kalan kısmını ödemedен aciz hale düşen borçlu hakkında, alacaklının başvurusu üzerine bunu gösteren bir belge verilebilir. Bu belgeye borç ödemedен aciz belgesi adı verilmektedir. Bu belgenin verilmesinin en önemli sonucu belgede yazılı olan alacak miktarı için faiz talep edilememesi ile bu tarihten itibaren zamanaşımı işlememesidir. Ancak bu durum 30/07/2003 tarihinden önce düzenlenmiş olan aciz vesikalarına bağlı alacaklar için söz konusudur.

§ 5 ZAMANAŞIMININ ŞARTLARI

I. ZAMANAŞIMINA TÂBİ OLAN BİR ALACAK

Bütün alacaklar kural olarak zamanaşımına tabidir. Bununla birlikte zamanaşımına ilke olarak nispi haklar özellikle alacak hakları tabidir. Zamanaşımına tabi alacak hukukî muameleden, haksız fiilden ve sebepsiz zenginleşmeden doğabilir. Yine alacak hakkının kaynağının, aile hukuku, eşya hukuku ve miras hukuku olmasının bir önemi yoktur. Ortada zamanaşımına tabi geçerli bir alacağın varlığı yeterlidir. Bu sebeple alacak geçerli olarak doğmazsa, böyle bir alacağın sona ermesi söz konusu olamayacağından, zamanaşımından da bahsedilemez.

II. ALACAĞIN MUACCEL OLMASI

Zamanaşımının başlangıç tarihi genel olarak TBK. m. 149/I-II.'de belirtilmiştir. Buna göre zamanaşımı alacağın muaccel olmasıyla işlemeye başlar. Muacceliyetin bir bildirimle

bağlı olduğu hallerde de zamanaşımı bu bildirimin yapılabileceği günden itibaren başlar. Alacak muaccel olmadığı müddetçe, alacaklı alacak hakkını takip ve dava etmek zorunda değildir. Bunun sonucu olarak da zamanaşımının işlemesi söz konusu olmaz. Türk borçlar Kanunu'nda alacağın muaccel olması için bir ifa zamanının öngörülmediği hallerde, muacceliyet alacaklının bir ihbarına bağlı ise, zamanaşımının bu ihbarın yapılabileceği günden itibaren işlemeye başladığı kabul edilmiştir.

TBK. m. 150 alacağın muaccel olmasıyla ilgili özel bir hüküm içermektedir. Bu maddeye göre, ömür boyunca gelir (kayı hayatla irat) ve belirli zamanlarda ödenmesi gereken diğer borçların ifasında zamanaşımı, ifası gereken ve ifa edilmemiş bulunan edimin muaccel olduğu tarihten itibaren işlemeye başlar. Kanunda dönemli olarak ifası gereken bir borç ilişkisi söz konusu olduğunda, alacağın tamamı hakkında zamanaşımı süresinin, ifası gerekip de ifa edilmemiş olan döneme ait edimler arasında ilk edimin muaccel olduğu tarihten itibaren işlemeye başlayacağı kabul edilmiştir. Buna göre ifası gereken dönemlik edimlerden biri hakkında zamanaşımı dolduğunda, bunu takip eden irad ve taksitler için de zamanaşımının dolduğu kabul edilmektedir.

III. KANUNDA ÖNGÖRÜLEN SÜRELERİN DOLMASI

Hukukumuzda zamanaşımı süresi olarak her borç için aynı ve tek bir süre kabul edilmemiş, çeşitli alacaklar için kanunlarda farklı zamanaşımı süreleri öngörülmüştür. Bazı alacaklara ilişkin zamanaşımı süreleri Türk Borçlar Kanunu'nun Genel Hükümler başlıklı Birinci Kısımında düzenlenmiş; bazı alacaklara ilişkin zamanaşımı sürelerine ise Özel Borç İlişkileri başlıklı İkinci Kısımında yer verilmiştir. Ancak zamanaşımı sürelerine ilişkin Türk

Borçlar Kanunu dışında, bilhassa Türk Medenî Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu başta olmak üzere diğer kanunlarda da bir çok süre mevcuttur.

Zamanaşımı borcun muaccel olmasından itibaren kanunda öngörülen sürelerin dolmasını gerektirir. Kanunlarda zamanaşımı süresi değişik borç ilişkilerine göre farklı tayin edilmiştir. Üç borç kaynağına göre bu süreler genel olarak hükme bağlanmıştır. Bu anlamda olmak üzere, haksız fiillerden doğan borçlarda zamanaşımı süresi, zararı ve faili öğrenme tarihinden itibaren iki yıl, fakat her halükârda olay tarihinden itibaren ise on yıldır. Haksız fiil aynı zamanda suç teşkil ediyorsa, ceza kanunlarının bu suç için öngördüğü daha uzun bir ceza zamanaşımı süresi mevcut ise, haksız fiil tazminat alacağı için de bu uzun süreler geçerlidir (TBK. m. 72).

Sebepsiz zenginleşmeden doğan alacaklar, malvarlığındaki eksilmenin ve zenginleşmenin öğrenildiği tarihten itibaren iki, fakat her halükârda olay tarihinden itibaren on yıllık zamanaşımı süresine tâbi tutulmuştur.

Türk Borçlar Kanunu m. 146'da öngörülen zamanaşımı süresi genel bir süre olup, maddede de ifade edildiği gibi, aksine bir hüküm bulunmadığı hallerde bütün alacaklar için geçerlidir. Aksine hükmün bulunduğu hallerden birisi bu maddeyi takip eden 147. maddede yer alan düzenlemedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Türk Borçlar Kanunu ile üç borç kaynağıyla ilgili olarak zamanaşımı süreleri konusunda genel hükümler kabul edilmiştir. Bu genel hükümler dışında, kanunlarda özel zamanaşımı sürelerinin öngörüldüğü haller mevcuttur. Örneğin: Haksız fiilin özel bir türü olan haksız rekabetle ilgili olarak Türk Ticaret Kanunu'nun 60. maddesinde bir yıllık kısa zamanaşımı düzenlenmişken, TBK. m. 72'deki on yıllık uzun üst (mutlak) zamanaşımı süresi yerine, üç yıllık bir üst süre getirilmiştir. Keza, poliçeden (TTK.

m. 749), bonodan (TTK. m. 778) ve çekten (TTK. m. 814) doğan alacaklar için TBK. m. 146 ile getirilen on yıllık zamanaşımı süresinden daha kısa süreler konulmuştur.

Zamanaşımı süresinin işlediğinden söz edebilmek için alacaklının bu süre içinde alacağını takip ve dava etme imkânına sahip olması gerekir. Çünkü, zamanaşımının kabul ediliş gerekçelerinden biri ve en önemlisi alacaklının muaccel olan bir alacağını dava ve takip etme konusunda göstermiş olduğu ilgisizliktir. Alacaklının zamanaşımı süresi içinde fiili ve hukukî engeller sebebiyle alacağını dava ve takip etmesi imkânı yoksa ilgisizliğinden söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden sözkonusu hallerde zamanaşımı süresi işlemez. Örneğin: Kambiyo senedinden doğan bir borcun borçlusu, borcu bulunmadığı veya ifanın şartlarının gerçekleşmediği iddiası ile mahkemeden bononun takibe konulmasının veya bedelinin ödenmesinin ihtiyati tedbir yoluyla önlenmesini istediği ve bu talebi de kabul edildiği halde, alacaklı tedbir devam ettiği sürece hukuken bu alacağın tahsili için takip yoluna başvuramaz. Bu sebeple tedbir kararı kaldırılincaya kadar hukukî imkânsızlık yüzünden zamanaşımı süresi işlemez.

Borç bir senetle ikrar edilmiş veya bir mahkeme veya hakem kararına bağlanmış ise, yeni süre her zaman on yıldır. Gerçekten de borcun tabi olduğu zamanaşımı süresi ne olursa olsun, bir senette ikrar edilmesi veya bir hüküm ile sabit olması halinde, süre daima ve mutlak olarak on yıl olur. Örneğin, Haksız fiillerde kısa zamanaşımı süresi zararı ve faili öğrenme tarihinden itibaren iki yıldır. Ancak zarar gören (alacaklı) zarardan sorumlu kişi aleyhine (borçlu) zararın tazmin edilmesi için bir dava açar, dava kabul edilir ve hüküm kesinleşirse, alacaklı ilâma bağlanmış olan tazminat alacağı için borçluyu on yıl müddetle sorumlu tutabilir.

A. ON YILLIK SÜREYE TABİ SÖZLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLAR

Yukarıda açıklanan genel nitelikteki hüküm başka kanunlarda zamanaşımına ilişkin hüküm bulunmayan hallerde de uygulanır. TBK. m. 146 genel olarak sözleşmeden kaynaklanan alacaklar için uygulanır. Ancak kanun sözleşmeden kaynaklanan bazı alacaklar için farklı zamanaşımı öngörebilir. TBK. 147’de durum böyledir.

Sözleşmeden kaynaklanan alacakların ifası talepleri, sözleşmeden kaynaklanan borcun ifası talepleri, sözleşmeden kaynaklanan borca aykırılık halinde gündeme gelecek olan tazminat alacakları ve kanunî borç ilişkisine dönüşmüş olan sözleşmeden kaynaklanan iade alacakları olarak üç guruba ayrılabilir.

Mahkeme huzurunda yapılan sulhler, sınırlı aynî hakların kurulmasına ilişkin sözleşmelerden kaynaklanan talepler on yıllık zamanaşımına tabidir.

Sözleşmeye aykırılıkta gündeme gelen tazminat alacakları aykırılıkta bulunulan borç için kanunda başka bir zamanaşımı süresi öngörülmediği takdirde, on yıllık zamanaşımına tabidir.

Borcun ifasına yardımcı olarak katılan kişilerin alacaklıya verdikleri zararlardan dolayı tazminat alacağına, yardımcı kişinin ihlâl ettiği borcun tabi olduğu zamanaşımı hükümleri uygulanır.

Götürü tazminat alacağına ilişkin zamanaşımı süresi asıl alacağın tabi olduğu zamanaşımı süresi kadardır. Sözleşmeye aykırılık sebebiyle talep edilen manevî tazminat alacağı aksine düzenleme yoksa on yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

Bağımlı yan borçlara aykırılıktan kaynaklanan tazminat talepleri asıl borcun bağlı olduğu zamanaşımı süresi ile aynı tarihte sona erer. Ancak bağımsız yan borçlara aykırılık

halinde, asıl borç başka bir zamanaşımına tabi olsa bile bu borç kural olarak on yıllık zamanaşımına tabidir. Bununla birlikte, kanunun sözleşmeden kaynaklanan tüm borçları tek bir zamanaşımı süresine tabi kıldığı hallerde (TBK. m. 147/4-5-6), bu sözleşme çerçevesindeki bağımsız yan borçlara aykırılıktan kaynaklanan talepler de, kanunda öngörülen bu süre zarfında zamanaşımına uğrar.

Bağışlama sözleşmesinden dönülmesi halinde bağışlanmış şeyin iadesine ilişkin talepler on yıllık süre içinde zamanaşımına uğrar. Gecikme tazminatı, temerrüt faizi ve munzam zarar talepleri asıl alacağın bağlı olduğu zamanaşımı süresine tabidir.

Kira sözleşmesinden kaynaklanan kira parası alacakları, TBK. 147/I gereği beş yılda zamanaşımına uğrar. Kira parası dışında kalan ve kira sözleşmesinden kaynaklanan tazminat talepleri ile iade borcundan kaynaklanan talepler ise TBK. m. 146 gereği on yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

Ariyet sözleşmesinde mülkiyete dayanan iade talepleri zamanaşımına tabi değildir. Bunun haricindeki ariyet konusu eşyanın yok olmasına dayanan tazminat alacakları ve diğer talepler, on yıllık zamanaşımına tabidir. Karz (tüketim ödücü) sözleşmesinden doğan iade borcu ile vedia sözleşmesinden doğan tazminat ve alacaklar da on yıllık süre zarfında zamanaşımına uğrar.

Ölünceye kadar bakım sözleşmesinde bakım borçlusunun alacağı ve yenileme suretiyle meydana gelen yeni borç on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Cezaî şarttan kaynaklanan sözleşme cezası, dönme tazminatı, sözleşmenin kurulduğuna delil olarak verilen pey akçesinin iadesi talebi ve pişmanlık akçesi alan taraf sözleşmeden döndüğü takdirde, diğer tarafın bundan kaynaklanan alacağı on yıllık zamanaşımına tabidir.

Alacağın temlik i vaz karşılığında gerçekleştirildiğinde, temlik edenin alacağın temlik zamanında mevcut olmamasından dolayı sorumluluğuna ilişkin zamanaşımı on yıldır.

İrtifak haklarına yan edim yükümü olarak bağlanan borçlardan kaynaklanan ve bu hakların ifasına yönelik talepler ile bu yükümlülüklerin ihlâlinden doğan tazminat alacakları on yıllık zamanaşımına tabidir.

Garanti sözleşmesinde garanti alanın talepleri riskin gerçekleşmesinden sonra 10 yılda zamanaşımına uğrar. Kontra garanti sözleşmelerinde zamanaşımı kontra garantöre karşı alacağın muaccel olmasından itibaren on yıldır. Garanti verenin talepleri de aynı şekilde on yıllık zamanaşımına tabidir.

Satım sözleşmesinde, satıcı ayıba karşı tekeffül garantisi şeklinde ayrıca bağımsız bir garanti taahhüdü vermişse, alıcının bundan kaynaklanan alacağı da on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Böyle, bağımsız nitelikte bir garanti sözleşmesi mevcut olduğunda, bu sözleşmeden doğan taleplere ilişkin satım sözleşmesinde ayıba karşı tekeffül sorumluluğunu düzenleyen TBK. m. 231 hükmü uygulanmaz.

Kefalet sözleşmesinden doğan alacaklar on yıllık zamanaşımına tabidir. Paylı mülkiyette, payına düşen giderlerden daha fazla masraf yapmış olan paydaşlardan birinin diğer paydaşlara rucu alacağı on yıllık süreye tabidir. Paydaşın yapmış olduğu masraf, TMK. m. 694'ün kapsamını aşıyorsa, bu durumda rucu talebi sebepsiz zenginleşme ve vekâletsiz iş görmeye dayanacağından, zamanaşımı sebepsiz zenginleşme veya vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan bir alacak olmasına göre, bunlara ilişkin zamanaşımına tabi olur. Paylı mülkiyet adi ortaklık ilişkisine dayanıyorsa buna göre TBK. m. 147/IV gereği beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

Kat irtifakı tesis edilmiş bir gayrimenkulde, kat irtifakı sözleşmesinde belirlenen süre veya en geç beş yıl içinde binanın tamamlanmamasına ve bu yüzden kat irtifakının sona ermesine sebep olan kusurlu kat irtifakı sahibi hissedar aleyhine diğer kat irtifakı paydaşların tazminat talepleri sözleşmeye aykırılıktan kaynaklanır. Bu talepler kat irtifakının sona ermesinden itibaren on yıllık zamanaşımına tabidir.

Paylı mülkiyette kullanmadan menedilmiş bir hisse sahibinin diğer hissedarlara ödemesi gereken ecrimisil tazminatı veya malikler arasında kullanma bedeli olarak belirlenmiş alacak hakkında zamanaşımı süresi on yıldır. Kullanma bedelinin dönemlik ve kira şeklinde ödenmesi kararlaştırıldığı takdirde ise zamanaşımı TBK. m. 147/I hükmü uyarınca beş yıldır.

Elbirliği (iştirak) halinde mülkiyette, o mülkiyetin temelinde yer alan ortaklığı düzenleyen kanun hükümleri arasında özel bir düzenleme bulunmaması halinde, yine maliklerin birbirlerine karşı, yapılmış masraflara ilişkin talepleri on yıllık zamanaşımına tabidir.

Üçüncü kişinin payına paylaşım sonucu düşen hisse üzerinde bir alacak hakkı veren miras payının devrine ilişkin sözleşmeden kaynaklanan alacak TBK. m. 146 uyarınca on yılda zamanaşımına uğrar.

B. BEŞ YILLIK SÜREYE TABİ SÖZLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLAR

Genel olarak TBK. m. 147'de beş yıllık zamanaşımına tabi olan alacaklar altı bent halinde hükme bağlanmıştır.

a) Kira bedelleri, anapara faizleri ve ücret gibi diğer dönemlik edimler.

Maddenin bu ilk bendinde "dönemli edimler" düzenlenmiştir. Bunlara örnek olarak "kira bedelleri, ana para faizleri ve ücret" gösterilmiş, ancak maddede kullanılan "gibi diğer" tabiri ile bunlar dışında kalan diğer dönemlik edimlerin de buraya girebileceği belirtilmiştir. Dönemlik edimlere örnek olarak uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir alacak olan kira bedeli alacağı verilmiştir. Bu tür kira alacaklarına TBK'da yer alan genel kira, konut ve işyeri kirası ve ürün kirası sözleşmesinden doğan bütün kira alacakları dahildir . Yine kira bedeli gibi dönemlik edim olan diğer yaygın bir alacak türüne örnek olarak da ana para faizleri ve ücretler verilmiştir.

Borçlar Kanunu m. 126'da aidat alacaktan sayılmıştır. TBK. m. 147'de buna yer verilmemiş ancak, aidat gibi diğer dönemli edimler kavramına dahil olduğundan bu ve benzeri diğer dönemlik alacaklar da beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

b) Otel, motel, pansiyon ve tatil köyü gibi yerlerdeki konaklama bedelleri ile lokanta ve benzeri yerlerdeki yeme içme bedellerine ilişkin edimler.

Konaklama ve beslenme bedellerine ilişkin alacaklar bu bende girmektedir. Bu kapsamda kalan otel, motel, pansiyon, tatil köyü gibi konaklama yerlerine ödenmesi gereken ücretler ile, lokanta ve benzeri yerlerdeki (kahvehane, gece kulübü, gazino, bar kantin vs) yeme ve içme bedellerine ilişkin alacaklar beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

c) Küçük sanat işlerinden ve küçük çapta perakende satışlardan doğan alacaklar.

Maddenin bu bendi ile küçük çaptaki sanat işleri ve perakende satış bedellerine ilişkin alacaklar hüküm altına alınmıştır. Örnekleme yapılacak olursa; tamirciler, terziler, boyacılar, tesisatçılar gibi küçük sanat işleriyle uğraşanlar ile, mahalle bakkalı, mahalle sütçüleri, sucuları gibi küçük çapta perakende satış yapanların alacakları bu bent kapsamına girer. Bu hükmün uygulanmasında sözkonusu mesleki faaliyeti icra edenlerin "küçük çapta" çalışan

kişiler olması gerekir. Bu işin küçük çapta olup olmadığı her somut olaya göre belirlenir. Kanun koyucu küçük esnaf ve sanatçılar ile tacirleri birbirinden ayırarak, birinci gruba girenlerin faaliyetlerinin küçük çapta işler olması yüzünden alacak haklarını beş yıllık kısa zamanaşımı süresine tabi tutmuştur.

d) Bir ortaklıkta, ortaklık sözleşmesinden doğan ve ortakların birbirleri veya kendileri ile ortaklık arasındaki, bir ortaklığın müdürleri, temsilcileri, denetçileri ile ortaklık veya ortaklar arasındaki alacaklar.

Maddenin bu bendinde düzenlenen hükmün uygulanabilmesi için öncelikle taraflar arasında bir ortaklık sözleşmesinin bulunması şarttır. Bu ortaklığın tüzel kişiliğe sahip olup olmaması açısından kanun koyucu bir ayırım getirmemiştir. Diğer taraftan beş yıllık zamanaşımı için taraflar arasında ortaklık sözleşmesinin varlığı yeterli olmayıp, alacağın ortaklar arasında veya ortaklar ile ortaklıktan doğması veya ortaklığın müdürleri, temsilcileri, denetçileri ile ortaklık ve ortakları arasında meydana gelmiş olması gerekir.

e) Vekâlet, komisyon ve acentelik sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar.

Maddede yapılan sayma sınırlı olup, sadece vekâlet, komisyon ve acentelik sözleşmesinden doğan alacaklar ile simsarlık ücreti dışında simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar bu kapsama girer. Bu tür alacaklar beş yıllık zamanaşımı süresine tabi tutulmuştur. Kanun ticari simsarlık sözleşmesinden doğan simsarlık ücretini beş yıllık zamanaşımı süresi dışında genel zamanaşımı süresi olan on yıllık süreye tabi tutmuştur. Simsarlık sözleşmesi ticari nitelikte değilse simsarlık ücreti yine bu bend hükmüne göre beş yılda zamanaşımına uğrar.

f) Yüklenicinin yükümlölüklerini ağır kusuruyla hiç veya gereği gibi ifa etmemesi dışında, eser sözleşmesinden doğan alacaklar.

Kanun maddesinin bu bendi ile eser sözleşmesinden (TBK. m. 470 vd.) kaynaklanan alacakların beş yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu hükme bağlanmıştır. Fakat yüklenicinin yükümlölüklerini ağır kusuruyla ifa etmemesinden doğan alacaklar bu bendin kapsamı dışında bırakılmıştır. Şayet, yüklenici ağır kusuruyla borçlarını gereği gibi yerine getirmedeği takdirde, iş sahibinin alacak hakkı bu hükme göre değil, 146. madde uyarınca genel zamanaşımı süresi olan on yıllık süreye tabi olur. Öte yandan yüklenicinin edimlerini yerine getirmemesi ağır kusurundan kaynaklanmazsa, yani hafif kusuru söz konusu olursa zamanaşımı süresi yine bu bent hükmünde yer alan beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

C. İKİ YILLIK ZAMANAŞIMI

İki yıllık zamanaşımı süresi, TBK. 202. maddesinin 2. fıkrasında bir mamelek veya işletmeyi alacak ve borçlarıyla devralan kişinin, o mamelek veya işletmenin alacaklılarına karşı düzenlenmiştir. Bu hüküm TBK. 202. maddesinin 2. fıkrasında “*Bununla birlikte, iki yıl süreyle önceki borçlu da devralanla birlikte müteselsil borçlu olarak sorumlu kalır. Bu süre, muaccel borçlar için, bildirme veya duyuru tarihinden; daha sonra muaccel olacak borçlar için ise, muacceliyet tarihinden işlemeye başlar.*” şeklinde düzenlenmiştir.

D. ALTI AYLIK ZAMANAŞIMI

Türk Borçlar Kanunu m. 389 karz (tüketim ödöncü) sözleşmesine ilişkin olarak altı aylık bir zamanaşımı süresi belirlemiştir. Anılan madde hükmünde ödünç alanın, ödünç konusunun teslimine ve ödünç verenin de bu şeyin teslim alınmasına ilişkin talepleri, diğer

tarafın bu konuda temerrüde düşmesinden başlayarak altı ayın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Bununla, söz konusu sözleşmeye ilişkin taahhüdün ifasının halen istenip istenmediğinin bir an önce açıklığa kavuşturulmasının gerekli olduğu düşüncesine dayanılmaktadır. Altı aylık zamanaşımının başlangıcı, diğer tarafın temerrüde düşmesinden itibaren işlemeye başlar.

Alacak muaccel olsa bile, ödünç veren temerrüde düşmediği müddetçe, bu alacak hakkında zamanaşımı süresinin işlemesi söz konusu olmaz. Bu madde ile getirilen zamanaşımının özel bir düzenleme olması dolayısıyla, bu alacak hakkında sadece altı aylık zamanaşımı süresi geçerlidir. Şayet ödünç verenin temerrüde düşmesi, ödünç alanın temerrüt ihtarında bulunması şartına bağlıysa, zamanaşımı, bu ihtarın fiilen yapıldığı tarihten değil, TBK. m. 149 gereği ihtarın yapılabileceği en erken tarihten itibaren işlemeye başlar. Ödünç alanın tesellüm yükümlülüğü açısından da aynı durum geçerlidir.

E. ÖZEL DÜZENLEMELER

1. Satım ve Trampa Sözleşmelerinde Zamanaşımı

Satım sözleşmesi özel borç ilişkilerinin en önemlisidir. Satış sözleşmesine ilişkin TBK. m. 231'de özel düzenleme yapılmış olup, bunun dışındaki hallerde genel hükümler uygulanacaktır. Satım sözleşmesinde, satılan malın ayıplı olmasından kaynaklanan borçların zamanaşımına uğramasına ilişkin, anılan düzenleme geçerli olup; bunun dışındaki uyuşmazlıklara ise TBK. m. 146 hükmü uygulanacaktır.

Satılan malın zapt edilmiş olmasından dolayı, alacaklının taleplerinin (TBK. m. 214-218) hangi zamanaşımı sürelerine tâbi olduğu konusunda Türk Borçlar Kanunu'nda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Taşınır satımında satıcının borçları bölümünde yalnız satıcının ayıba karşı tekeffülüne ilişkin zamanaşımı süreleri öngörülmüş, ancak satıcının zapta

karşı tekeffülden kaynaklanan borcuna ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konuda herhangi bir hükme yollama da yapılmış değildir. Bu yüzden, alıcının satıcıya karşı zapttan ileri gelen talepleri hakkında, TBK. m. 146'da öngörülen on yıllık genel zamanaşımı süresi uygulanması gerekir.

Trampa edilen malın zaptı halinde, satım hükümlerinin uygulanması gerektiğinden, trampa edilen malın zaptından dolayı tekeffül halinde de, alıcının hakları aynı şekilde TBK. m. 146 gereği on yıllık zamanaşımı süresine tâbidir. Satılan malın zapta karşı tekeffülü halinde, alıcının satıcıya karşı zapttan ileri gelen taleplerine ilişkin zamanaşımı, satılan malın teslimi ve gayrimenkullerde, alıcı adına tescil tarihinden itibaren işlemeye başlar. Trampa edilen malın zaptı halinde de aynı hüküm geçerlidir.

Satıcı tarafından daha uzun bir süre için taahhütte bulunulmadığı takdirde, alıcının, satılan malın ayıplı olmasından kaynaklanan talepleri, satılanın tesliminden itibaren iki yıl içinde zamanaşımına uğrar. Satılan malın ayıplı olmasından dolayı, satıcının sorumluluğuna ilişkin bu süre, hak düşürücü süre değil, zamanaşımı süresidir. Yine, TBK. m. 231/I, kural olarak sadece taşınır satımlarına uygulanır. Hem Türk Borçlar Kanunu 246. maddesinde, hem de Borçlar Kanunu m. 217'de taşınır satışına ilişkin kuralların kıyas yoluyla taşınmaz satışına da uygulanacağı düzenlenmiştir.

Taşınmaz satımına ilişkin TBK. m. 244/III hükmüyle, TBK. m. 231/I'de öngörülen iki yıllık süreden daha uzun bir süre kabul edilmiştir. TBK. m. 244/III'e göre zamanaşımı teslimden değil, mülkiyetin tapuda alıcı adına tescil edilmesinden itibaren işlemeye başlar.

Yargıtay, TBK. m. 244/III'de öngörülen yirmi yıllık zamanaşımı süresinin, her türlü taşınmazın satımında ayıba karşı tekeffüle ilişkin olarak uygulanamayacağını, maddenin sadece yapıdan bahsettiğini, bu yüzden yapı niteliğinde olmayan eserleri konu edinen satımları

içine almadığını savunmaktadır. İsviçre Federal Mahkemesi ise yapı niteliğinde olmayan taşınmaz satımlarında da bu hükmün uygulanacağı yönündeki görüş doğrultusunda karar vermiştir.

Satıcı, ağır kusurlu ise (satılan maldaki ayıbı alıcıdan hile ile gizlemişse) TBK. 231/I ve BK m. 244/III'teki zamanaşımı sürelerinden yararlanamaz. Bu durumda alıcının talepleri, TBK. m. 146 gereği on yılda zamanaşımına uğrar.

Trampa edilen taşınır malın ayıplı olmasından dolayı alıcının hakları TBK. m. 231/I' e göre iki yılda zamanaşımına uğrar.

Satılanın ayıplı olmasından dolayı alıcı, sözleşmeden dönerse, aldığı malı, satıcı da aldığı satım parasını geri vermek zorundadır. Bu şekilde sözleşmeden dönülmesi halinde, satıcı malın iadesini ve alıcı da ödediği bedelin geri verilmesini TBK. m. 146 gereği on yıllık zamanaşımı süresi içinde talep edebilir.

Alıcı, ayıba karşı tekeffülden kaynaklanan haklarını süresi içinde kullanmadığı takdirde, zamanaşımı savunması ile karşı karşıya kalabilir. Bu durumda, kanun koyucu, ayıplı mal teslimine rağmen haklarını süresinde kullanmamış olan alıcıya, satıcının davası ile karşılaşması halinde, kendi seçimlik talepleri için zamanaşımı süresi dolmuş olsa dahi, başka bir imkân daha tanımaktadır. Zamanaşımı süresi içinde haklarını kullanmamış alıcı, bu haklarını, zamanaşımı süresi tamamlandıktan sonra dahi, satıcı tarafından kendi aleyhine açılan bir davada def'i olarak her zaman ileri sürebilir. Bu def'i, ayıptan kaynaklanan talepler kapsamında değerlendirilmelidir. Fakat, bu def'in ileri sürülebilmesi için, alıcının süresi içinde satılanın ayıbını ihbar etmiş olması şarttır. Böylelikle, alıcı teslimden itibaren iki yıl içinde ihbar etmiş olduğu ayıplardan dolayı, satıcının iki sene geçtikten sonra kendi aleyhine açtığı bir davada, ayıptan kaynaklanan haklarını ileri sürebilir. Satıcının bu şekilde açmış

olduğu dava genellikle satılan malın bedelinin ödenmesine ilişkindir. Bu durumda alıcının da, satım bedelini talep eden satıcıya karşı, ayıptan dolayı bedelin mahsup edilmesini takas yoluyla ileri sürme hakkı vardır.

Satılan malın ayıplı olması sebebiyle sözleşmeden dönen alıcı, aynı zamanda malın ayıplı olması sebebiyle doğrudan bir zarara uğramışsa, satıcı kusuru olmasa bile, bu zararı karşılamakla sorumludur. Aynı maddenin son fıkrasında ise, satıcının kusurlu olması şartıyla, diğer her türlü zarardan da sorumlu olacağı ifade edilmiştir.

Ayıplı mal teslimi, aynı zamanda haksız fiil teşkil ediyorsa, alıcı satıcıdan haksız fiil hükümlerine dayanarak tazminat talebinde bulunabilir. Alıcının, haksız fiilden kaynaklanan bu tazminat talebi, TBK. m. 72’ de öngörülen sürelerde kullanılmak zorundadır.

Hem açık hem de gizli ayıplar için, satılan malın ayıplı olması sebebiyle tekeffülden kaynaklanan sorumluluğa ilişkin zamanaşımı malın alıcıya teslim tarihinden itibaren işlemeye başlar. Aynı şekilde taşınmaz satımında ise zamanaşımı süresi, mülkiyetin alıcı adına tescil edildiği andan itibaren işlemeye başlar. Ayıbın daha sonra ortaya çıkıp çıkmamasının zamanaşımının başlangıcı açısından herhangi bir etkisi yoktur. Birbirini takip eden teslimli satım sözleşmelerinde zamanaşımı süresinin işlemeye başlama anı, her bir kısım için, o kısmın teslimi tarihidir. Geciktirici şarta bağlı teslimli satım sözleşmesinde, teslim şartın gerçekleşmesinden önce meydana gelmiş olsa bile, zamanaşımı, şartın gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlar.

Türk Borçlar Kanunu 231. maddesinin 1. fıkrasında satıcı daha uzun bir süre üstlenmiş olmadıkça şeklindeki düzenlemeden de anlaşılacağı gibi, taraflar öngörülen zamanaşımı sürelerini hem kısaltabilirler hem de uzatabilirler. Uygulamada da satım sözleşmesinin taraflarının, çoğu kez kanunda öngörölmüş süreleri değiştirdiklerini görürüz.

Türk Borçlar Kanunu m. 231 ve m. 244/III sadece satıcının ayıba karşı tekeffülünden kaynaklanan sorumluluğuna dairdir. Satıcının bunun haricinde kalan borçları ile alıcının borçları hakkındaki zamanaşımı süresi, bu madde hükmüne değil, genel hükümlere ilişkin düzenlemeye göre belirlenir.

2. Eser Sözleşmesinden Kaynaklanan Alacaklarda Zamanaşımı

İstisna (eser) sözleşmesinden kaynaklanan talep ve davalar, kural olarak TBK. m.147 bent 6 son hükmü ile beş yıllık süre zarfında zamanaşımına uğrar. Anılan hükme göre yüklenicinin yükümlülüklerini ağır kusuruyla hiç veya gereği gibi ifa etmemesi dışında, eser sözleşmesinden doğan alacaklar beş yılda zamanaşımına uğrar.

İstisna sözleşmesinden kaynaklanan alacaklara ilişkin en tartışmalı davalar ayıplı eser meydana getirilmesinden kaynaklanan taleplere ilişkin zamanaşımı süresinin kaç yıl olması gerektiği yönündedir. Borçlar Kanununun 126. maddesinin 4. bendi, 6763 sayılı Kanunla 1956 yılında getirilmiş olan bir düzenlemedir. Bu hükümden önce ise, ayıplı eser sebebiyle ileri sürülecek taleplere ilişkin zamanaşımı süresi, BK m. 363'e göre belirlenmekteydi. Sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi benzeri diğer borca aykırılık durumlarında ise, BK m. 125'deki on yıllık genel zamanaşımı süresi uygulanıyordu. BK m. 126 bent 4'ün yürürlüğe girmesi ile, bu hüküm ile BK m. 363'ün yorumlanması arasında farklı görüşler ve tartışmalar meydana gelmiştir. Tartışma, ayıba karşı tekeffülden kaynaklanan sorumluluk açısından kendini göstermiştir. BK m. 126 bent 4'te geçen, müteahhidin kasıt veya ağır kusuru ifadesinden kastedilenin ne olduğu tartışmanın en temel konusunu oluşturmuştur.

Yargıtay ve azınlıktaki bazı yazarlar, BK. m. 126 bent 4 (TBK. m. 147 bent 6) hükmü bir bütün olarak ele alındığı takdirde, özellikle düzenlemede geçen bütün davalar ifadesi ile,

BK. m. 363 (TBK. m. 478)' ün zımnen yürürlükten kaldırıldığını ileri sürmektedirler. Bu görüş sahipleri, kasıt veya ağır kusur bulunması halinde, ayıplı malzeme kullanmış veya ayıplı bir eser meydana getirilmiş olması sebebiyle açılacak olan davaların BK. m. 125 (TBK. m. 146) gereği on yılda; kasıt veya ağır kusur olmadan ayıplı malzeme kullanmış veya ayıplı bir eser meydana getirilmiş olunması halinde ise BK m. 126 bent 4 (TBK. m. 147 bent 6) gereği beş yılda zamanaşımına uğrayacağını belirtmektedirler. Ayıbın yol açtığı (doğrudan veya dolaylı) zararlara ilişkin talepler de yine ayıba karşı tekeffülden kaynaklanan diğer taleplerle aynı zamanaşımı sürelerine tabidir.

Öğretide hakim olan görüşe göre, istisna sözleşmelerinde eserde ayıp olarak ortaya çıkan hallerde, bu bozukluğun müteahhidin kasıt veya ağır kusurundan doğduğuna bakılmaksızın iş sahibinin haklarına yönelik zamanaşımı BK. m. 363 (TBK. m.478)'e göre belirlenir. Öte yandan müteahhidin kast veya ağır kusurundan kaynaklanan ve akdin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi hallerinde iş sahibinin talepleri BK. m. 125 (TBK. m. 146) uyarınca on yıllık zamanaşımına tabidir.

Yukarıdaki görüşün diğer bir sonucu da, Borçlar Kanunu 126. maddesinin 4. bendinde (TBK. m. 147/VI) iki farklı durumun düzenlendiğidir. Bunlardan biri, kast ya da ağır kusur ile akdin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemiş olması, diğeri de ayıplı malzeme kullanılmış ve ayıplı bir iş meydana getirilmiş olmasıdır.

Netice olarak, 29/06/1956 tarih ve 6763 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Meriyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanun ile Borçlar Kanunu'nun 126. maddesine 4. bendin (TBK. m. 147/VI) eklenmesiyle birlikte BK m. 363/f.I (TBK. m. 478) hükmünün ve dolayısıyla BK m. 207 (TBK. m. 231)'ye yapılan atfın zımnen yürürlükten kaldırıldığı, bu yüzden müteahhidin kasıt veya ağır kusuru ile akdi hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi ve bilhassa ayıplı malzeme kullanması veya ayıplı bir iş meydana getirmesi dolayısıyla açılacak davaların on

yıllık, bunun dışındaki istisna sözleşmesinden doğan bütün davaların beş yıllık zamanaşımına tabi olduğu düşüncesinin daha makul olduğu kanaatindeyiz.

İş sahibi zamanında ihbar etmek şartıyla, diğer ayıplara ilişkin zamanaşımı süresinin dolması ile bağlı olmaksızın, müteahhide karşı her zaman savunma imkânına sahiptir.

Ayıba karşı tekeffül dışında kalan, müteahhide yönelik diğer talep ve davalar müteahhidin kasıt veya ağır kusuru bulunmadığı takdirde, BK m. 126 bent 4 (TBK. m. 147/VI) gereği beş yılda, kasıt veya ağır kusuru bulunduğu hallerde ise BK m. 125 (TBK. m. 146) gereği on yılda zamanaşımına uğrar. Müteahhidin iş sahibine karşı bütün alacakları BK m.126 bent 4 (TBK. m. 146) gereği beş yılda zamanaşımına uğrar.

Ayıplı eser sebebiyle iş sahibinin haklarına ilişkin zamanaşımının başlangıç anı, gerek açık ve usûlüne uygun bir muayene ile ortaya çıkmayacak olan gizli ayıplar için, gerekse müteahhidin bilerek gizlemiş olduğu ayıplar için, eserin teslim tarihidir. Zamanaşımı da bu andan itibaren işlemeye başlar. Taraflar arasında teslimin gerçekleşmiş sayılması için bazı şartlar öngörülmüşse, özellikle teslim belgelerinin imzalanması gibi, zamanaşımı da bu şartların gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlar. Fakat, haklı bir sebebe dayanmaksızın şartları gerçekleştirmeyen iş sahibinin, bu haklarına ilişkin zamanaşımının başlangıcı, BK. m. 128 (TBK. m. 149) hükmünün kıyas yoluyla uygulanması suretiyle bu şartların objektif olarak gerçekleştirilebileceği andır.

Müteahhidin eseri teslim borcunun zamanaşımı, taraflar teslim için bir vade kararlaştırmışlarsa, bu vadeden itibaren; herhangi bir vade kararlaştırmamışlarsa, işin niteliğine göre, o eserin tamamlanıp teslim edilebileceği tarihten itibaren işlemeye başlar.

Aksine bir anlaşma olmadığı sürece veya bir vadeye bağlanmış bulunmadıkça, istisna sözleşmesinden kaynaklanan ücret alacağı, eserin teslimi anında ödenmelidir. Bu andan

itibaren ücret alacağı için zamanaşımı işlemeye başlar. Eserin teslimi ile müteahhidin fatura düzenlemesi arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. Eser teslim edildiği takdirde, alacak muaccel hale gelir ve zamanaşımı işlemeye başlar. Buna ilaveten fatura düzenlenip düzenlenmemesinin bu durumlar üzerinde herhangi bir önemi yoktur.

Bölüm bölüm teslimin kararlaştırıldığı hallerde, her parçanın teslimi ile o parçaya ait ücret alacağı da muaccel hale gelir ve onun hakkında zamanaşımı süresi işlemeye başlar. Bu sebeple, her bir parça için öngörülen ücret, farklı zaman dilimlerinde zamanaşımına uğrayabilir. Taraflar, ücretin en son parçanın teslimi ile muaccel hale geleceğini kararlaştırmış veya bölüm bölüm teslimler kararlaştırılmış olmakla beraber, her bölüm için ayrı ücret belirlemişlerse, ücret alacağı için zamanaşımı, son parçanın teslimi anından itibaren işlemeye başlar.

Eserin ayıplı olmasının, ücret ödeme borcunun muaccel olması yönünden bir önemi yoktur. Böyle bir durumda, iş sahibi, eserin ayıplı olmasından kaynaklanan haklarını kullanma imkânına sahiptir. Fakat, müteahhidin ücret alacağı, ayıplı eser teslim edilmiş olmasına rağmen muaccel hale gelir ve bu tarihten itibaren de zamanaşımı süresi işlemeye başlar. Ücret alacağının muacceliyeti ile zamanaşımının işlemeye başlaması, eserin teslim edilmiş olmasına bağlıdır. Eserin kabul edildiği tarihin herhangi bir önemi bulunmaz.

Türk Borçlar Kanunu m. 483 (BK. m. 368)'e göre müteahhidin, fazla olarak zarar ve ziyan istemeye hakkı vardır. Bu madde gereği, müteahhidin ücret ve muhtemel masraflar ile varsa başka tazminat talepleri, eserin telef olması anında muaccel hale gelir ve bu andan itibaren zamanaşımı işlemeye başlar.

3. Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler

Türk Borçlar Kanunu'nun eser sözleşmelerine dair hükümleri, Borçlar Kanunu'ndaki hükümlerle aynı olmakla birlikte, yüklenicinin borçları (m. 471/I, II), eserdeki ayıptan yüklenicinin sorumlu olduğu hâllerde iş sahibinin kullanabileceği seçimlik haklarının yanında, genel hükümlere göre tazminat isteme hakkının saklı olduğu (m. 475/II), zamanaşımı (m. 478), iş sahibinin borçlarından olan eserin bedelinin götürü olarak belirlenmesi (m.480/II) konusunda farklı düzenlemelere gidilmiştir.

Türk Borçlar Kanunu'nda yüklenicinin sorumluluğunun belirlenmesinde, hizmet sözleşmesine ilişkin hükümlere yollama yapılması yerine, yüklenicinin, üstlendiği edimleri iş sahibinin haklı menfaatlerini gözeterek, sadakat ve özenle ifa etmek zorunda olduğu belirtilmiş, yüklenicinin özen borcundan doğan sorumluluğunun belirlenmesinde, benzer alandaki işleri üstlenen basiretli bir yüklenicinin göstermesi gereken meslekî ve teknik kurallara uygun davranışının esas alınacağı kabul edilmiştir. Böylece, yükleniciden beklenecek özenin belirlenmesinde, objektif bir ölçütün göz önünde tutulması benimsenmiştir. İş sahibinin genel hükümlere göre tazminat isteme hakkı saklı tutulmuştur.

Yüklenicinin, başlangıçta öngörülemeyen veya öngörülebilip de taraflarca göz önünde tutulmayan durumların, eserin yapılmasına engel olması veya son derece güçleştirmesi hâlinde hâkimden, sözleşmenin yeni şartlara uyarlanmasını isteme hakkı vardır. Bu mümkün olmadığı veya karşı taraftan beklenemediği takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahip olduğu, dürüstlük kurallarının gerektirdiği durumlarda yüklenicinin, ancak fesih hakkını kullanabileceği kabul edilmiştir. Böylece eser sözleşmesinin her zaman ani edimli bir sözleşme olarak kabul edilmesinin doğurabileceği hakkaniyete aykırı sonuçların önlenmesi amaçlanmıştır.

Borçlar Kanunu’nun 363 (TBK. m. 478) üncü maddesinin birinci fıkrasından ve bu fıkraı karşılayan kaynak İsviçre Borçlar Kanunu’nun 371. maddesinin birinci fıkrasından farklı olarak kanunda, kendisine ayıplı mal teslim edilen alıcının, ayıptan doğan haklarının tâbi olduğu zamanaşımı süresine yollama yapılması yerine, çeşitli ihtimaller ve eserin niteliği göz önünde tutularak, her birinin tâbi olduğu zamanaşımı süresi ayrı ayrı belirtilmiştir. Buna göre:

a) Yüklenicinin, eserin ayıplı olarak meydana getirilmesinde ağır kusurunun (kastının veya ağır ihmalinin) bulunmaması şartıyla açılacak davalar, eserin teslim tarihinden başlayarak, taşınmaz yapılar dışındaki eserlerde iki yıllık; taşınmaz yapılarda ise beş yıllık zamanaşımına tâbidir.

b) Yüklenicinin, eserin ayıplı olarak meydana getirilmesinde ağır kusuru varsa bu takdirde açılacak davalar, eserin niteliğine bakılmaksızın, teslim tarihinden başlayarak yirmi yıllık zamanaşımına tâbi olur.

Türk Borçlar Kanunu Tasarısının 71. maddesinde, 818 sayılı BK. m. 60’da geçen ve uzun zamanaşımı süresi için kullanılan “zararı müstelzim fiilin vukuundan itibaren” şeklindeki ifadenin, haksız fiilin zarar unsuru gerçekleşmedikçe, fiilin işlendiği tarihten itibaren kaç yıl geçerse geçsin, haksız fiil nedeniyle tazminat talebinin zamanaşımına uğramayacağı şeklinde yorumlanmasını önlemek amacıyla, bu ibare “her halde fiilin işlendiği tarihten başlayarak” şeklinde değiştirilmiştir. Bu on yıllık zamanaşımı süresi de bu değişikliğe paralel yirmi yıl olarak belirlenmiştir. Ancak TBK. m. 72’de Adalet Komisyonundaki değişiklik ile yirmi yıl, on yıl şeklinde değişikliğe uğrayarak kabul edilmiştir. Bu tasarıyla uyumlu olması için düzenlenen TBK. m. 478’deki yirmi yıllık zamanaşımı süresi ise mevcudiyetini korumuştur.

4. Tüketicinin Korunması Kanunu ve Zamanaşımı

Tüketici Hukuku kapsamında ayıplı sayılan bir mala karşı sorumlu olanlar daha uzun bir süre ile sorumluluğu üstlenmemişlerse, ayıplı maldan sorumluluk, ayıp daha sonra ortaya çıksa bile, malın tüketiciye teslim tarihinden itibaren iki yıldır. Konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallar için bu süre beş yıldır.

Ayıplı ürün sebebiyle ortaya çıkan ölüm ve bedensel zarar ile birlikte kullanımdaki diğer mallara verilen maddî zarar sebebiyle sorumluluk için zamanaşımı süresi üç yıldır. Ancak her halükarda malın piyasaya sürülmesinden itibaren azamî üst sınır olarak on yıl belirlenmiştir. Bu süre hak düşürücü bir süredir. Bunun dışında ortaya çıkan zararlardan dolayı sorumluluk genel hükümlere göre belirlenir ve haksız fiil sorumluluğuna ilişkin TBK. m. 72 uygulanır. Şayet satılan malın ayıbı tüketiciden satıcının ağır kusuru veya hilesi ile gizlenmişse zamanaşımı süresinden yararlanılamaz.

§ 6. RÜCU ALACAKLARINDA ZAMANAŞIMI

I. TANIM

Rücu alacağı, başkasına ait bir borcun tamamen veya kısmen ifa edildikten sonra ifada bulunan kişinin asıl borçludan talep edebileceği bir alacak hakkıdır. Rücu bir kimsenin başkasına ait bir borcu ifa etmesi ya kendisinin de alacaklıya karşı borçlu olmasına dayanır veya kendisi alacaklıya karşı borçlu olmadığı halde, borcu ifa etmiş veya etmek zorunda kalmıştır. Bir kimsenin başkasına ait bir borcu kendisinin de borçlu olması dolayısıyla ifa etmesi iki şekilde olabilir. Bunlardan birincisi, ifada bulunan kişinin alacaklıya karşı asıl

borçlu ile birlikte bir sözleşme yüzünden borç altına girmesidir. Örneğin, asıl borçlunun yanında kefilin de alacaklıya karşı borçlu olmasının sebebi kefalet sözleşmesinden doğabilir.

İfade bulunan kişi alacaklıya karşı aralarındaki bir sözleşme sebebiyle borçlu olmayabilir, fakat haksız fiil hükümlerine göre borcu ifa etmek zorunda kalabilir. Kusursuz sorumluluk hallerinde, kusuru bulunmayan kimsenin zarar gören karşısındaki sorumluluğu bunun en yaygın örneğidir. Adam çalıştıranın çalıştırdığı kişi sebebiyle, hayvan bulunduran kişi, hayvanı sebebiyle, motorlu araç işletenin sürücüsü sebebiyle zarar gören kişi karşısında sorumluluğu da buna örnek gösterilebilir.

Alacaklıya ifade bulunan kişinin, sorumluluğunun alacaklı ile sözleşme ilişkisine veya haksız fiile dayanıp dayanmadığı dikkate alınmaksızın, başkasına ait borcu ifa etmesi sebebiyle asıl borçluya rücu hakkı mevcuttur.

TBK. m. 61'e göre birden çok kişinin bir zarar sebebiyle sorumluluğu birlikte bir zarara sebebiyet vermelerinden veya çeşitli sebeplerle sorumlu olmalarından kaynaklanabilir.

Başkasına ait bir borcu ifa eden kişinin asıl borçluya karşı sahip olduğu rücu hakkı basit bir rücu hakkına veya halefiyete dayanabilir. Halefiyete dayanan rücu hakkı kanunda istisnai olarak düzenlenmiş hallerde mümkündür. Halefiyete dayanan rücu hakkında, başkasına ait borcu ifa eden kişi alacaklının yerine geçer ve alacaklının alacak hakkının tabi olduğu zamanaşımı süresi içinde bu hakkı kullanabilir.

Halefiyete dayanmayan rücu hakkına ilişkin zamanaşımı Borçlar Kanunu'nda hükme bağlanmamıştı. Bu yüzden rücu hakkının hangi andan itibaren doğduğu, bu alacağın hangi zamanaşımı süresine tabi olduğu, bu sürenin hangi andan itibaren işlemeye başladığı konusunda tereddütler vardı. Bu boşluk 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 73. maddesi ile yapılan düzenleme ile ortadan kaldırılmıştır. Maddenin gerekçesinde de bu husus açıkça ifade edilmiştir.

II. RÜCU ALACAĞINDA ZAMANAŞIMI SÜRESİ

A. GENEL OLARAK

Bir alacak veya tazminattan ortaklaşa ve müteselsilen sorumlu olanlardan biri veya birkaçı, alacaklıya tam veya eksiksiz ödemede bulunmuşlarsa ve alacaklının hiçbir alacağı kalmamışsa, ödemeyi yapan sorumlu veya sorumlular, öteki sorumlulardan payları oranında istekte bulunma hakkını elde ederler. Buradan da anlaşılacağı üzere dönme hakkının unsurları, alacaklıya tam ve eksiksiz ödemede bulunulmuş olması ve müteselsil sorumlu borçlunun iç ilişkide kendisine düşen paydan fazla ödeme yapmasıdır.

B. SÜRELER

Türk Borçlar Kanunu m. 73 rücu alacakları için zamanaşımı süresini haksız fiil rücu alacakları için hükme bağlamıştır. Madde zamanaşımı süresini haksız fiillerle ilgili kısa ve uzun zamanaşımı süresine uygun olarak iki ve on yıl olarak kabul etmiştir.

III. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN İŞLEMeye BAŞLAMA ANI

Türk Borçlar Kanunu 73. maddesinde kısa zamanaşımı süresinin tazminatın tamamının ödendiği ve birlikte sorumlu kişinin öğrenildiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağı kabul edilmiştir. Bu durumda tazminatın bir bölümünün ifa edilmiş olması zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması için yeterli değildir. Tazminatın bir bölümü rücu hakkına sahip olan kişi,

kalan miktarı da diğer sorumlu kişiler tarafından ödenmiş olsa dahi, zamanaşımı süresi son bölümün tamamının ödendiği tarihten itibaren işlemeye başlar.

Kısa zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması için tazminatın tamamının ödenmesi yeterli değildir. Ayrıca birlikte tazminat ödeme yükümlülüğü altında bulunan kişinin öğrenilmiş olması da lazımdır. Rücu hakkına sahip olan kişi tazminatın tamamı ödenmiş veya ödendiğini öğrenmiş fakat, zarardan sorumlu tutulan kişilerin tamamını öğrenemişse iki yıllık süre işlemeye başlamaz. Örneğin hayvanı tarafından zarar verilen kişiye tazminatın tamamını ödeyen kişi, bu olayda ürküten hayvan ve sahibini öğrenmediği sürece iki yıllık süre işlemeye başlamaz. On yıllık uzun zamanaşımı süresinin başlangıç anı tazminatın tamamının ödendiği tarihtir. Kanunda bu sürenin işlemeye başlaması için zarardan sorumlu tutulan kişilerin tamamının öğrenilmesi şart koşulmamıştır.

IV. BİLDİRİM YÜKÜMÜ

Rücu hakkı sahibi, tazminat talebiyle karşılaştığı takdirde bunu birlikte sorumlu olduğu kişilere bildirme mecburiyetindedir. Maddede yer alan bildirim hukukî niteliği itibarıyla bir yükümlülük değil, bir yükümdür. Çünkü bildirimi yerine getirmeyen sorumlu kişi rücu hakkını kaybetmekle birlikte bir tazminat sorumluluğu altına girmez.

V. TÜRK BORÇLAR KANUNU İLE GETİRİLEN YENİLİKLER

Türk Borçlar Kanunu ile müteselsil sorumluluğun dış ilişki bakımından hükümleri yeniden düzenlenmiştir. BK'nın 51. maddesinin birinci fıkrasındaki hâl için "eksik teselsül", aynı Kanunun 50 nci maddesindeki hâl için de "tam teselsül" şeklinde yapılan ayırımın

doktrinde eleştirildiği göz önünde tutulmuş ve Kanunda bu ayırma yer verilmemiştir. Buna bağlı olarak, Borçlar Kanunu'nun ikili teselsül sistemi terkedilmiş ve her iki teselsül durumu bir bütün olarak değerlendirilip, aynı hükümlere tâbi tutulmuştur.

Tazminatın aynı zarardan sorumlu olan müteselsil borçlular arasında paylaştırılmasında, bütün durum ve şartların, özellikle onlardan her birine yüklenebilecek kusurun ağırlığı ve yarattıkları tehlikenin yoğunluğunun göz önünde tutulması öngörülmüştür. Aynı zarardan sorumlu olan bir müteselsil borçlunun, tazminatın kendi payına düşeninden fazlasını ödemesi durumunda, bu fazla ödemesi için diğer müteselsil sorumlulara karşı, zarar görenin haklarına halef olan kişi sıfatıyla rücu hakkının bulunduğu belirtilmiştir.

Rücu isteminin iki yıllık kısa zamanaşımı süresi ile on yıllık uzun zamanaşımı süresinin başlangıç anı yeniden düzenlenmiştir. Gerçekten de TBK. 73'deki düzenleme ile rücu isteminin, tazminatın tamamının ödendiği ve birlikte sorumlu kişinin öğrenildiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde tazminatın tamamının ödendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrayacağı hüküm altına alınmıştır.

Rücu istemi, tazminatın tamamının ödendiği ve birlikte sorumlu kişinin öğrenildiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde tazminatın tamamının ödendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Tazminat yükümlüsünün zarar görenin uğradığı zararı tamamen ödedikten sonra, diğer sorumlulara rücu hakkının tâbi olduğu zamanaşımı süresine ilişkin düzenleme bu konuda özellikle uygulamada böyle bir hükme duyulan ihtiyacın karşılanması amacıyla konulmuştur. Kendisinden tazminat istenen kişinin, bu durumu birlikte sorumlu olduğu kişilere bildirim yükü altında olduğu, bildirmezse zamanaşımının, bu bildirimin dürüstlük kurallarına göre yapılabileceği tarihte işlemeye başlayacağı öngörülmüştür. Böylece, sözkonusu durumda, zamanaşımının başlangıç anı, maddenin birinci

fıkrasında öngörülen tazminatın tamamının ödendiği tarih değil, bu bildirimin yapılması gereken tarihtir.

§ 7. VEKÂLETSİZ İŞ GÖRME DEN KAYNAKLANAN ALACAKLARDA ZAMANAŞIMI

Ayrı bir borç kaynağı olarak kabul edilen vekâletsiz iş görme, (TBK. m. 526-531), “Vekâletsiz İşgörme” başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak kanun koyucu ayrı bir borç kaynağı olarak düzenlediği vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan alacakların hangi zamanaşımı sürelerine tabi olacağını ifade etmemiştir. Bu yüzden, vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan alacakların tâbi olduğu zamanaşımı sürelerinin belirlenmesinde genel hükümlerden yararlanılmalıdır.

Gerçek vekâletsiz iş görme iş sahibinin menfaatine ve onun geçerli bir yasaklamasına aykırı olmayan hukukî işlem benzeri bir fiildir. Bu tür vekâletsiz iş görme haksız fiil oluşturmaz. Keza sebepsiz zenginleşme şartlarını da taşımaz. Gerçek vekâletsiz iş görmeden doğan alacaklar, sözleşmeden kaynaklanan alacaklar benzeridir. Bu yüzden doktrinde hâkim görüş ve uygulama, bu alacakların TBK. m. 146 gereği on yıllık zamanaşımına tâbi olması gerektiği yönündedir. Fakat, bu alacaklardan, TBK. m. 147'nin kapsamına giren niteliktekiler için zamanaşımının, beş yıl olacağı belirtilmektedir. Gerçek vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan alacakların çoğu, TBK. m. 146 ve özelliklerine göre TBK. m. 147'de öngörülen sürelerde zamanaşımına uğrar.

Gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan alacaklar yönünden zamanaşımı; Yargıtay ve doktrinde hakim görüşe göre, gerçek vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan alacaklar gibi on yıllık sürede zamanaşımına uğrarlar. Bu konudaki farklı bir görüş de, gerçek

olmayan vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan taleplerin, bu alacağı doğuran durumun niteliğine göre haksız fiil veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan alacakların tâbi olduğu sürelerde ileri sürülmesi gerektiğini savunmaktadır.

İş görenin başkasına ait olduğunu bildiği bir işi, kendi menfaatine yapması veya iş sahibinin açık bir yasaklamasının bulunduğu durumlarda, iş görenin hukuka aykırı eylemi kusurlu sayılır. Bu yüzden, vekâletsiz iş görmenin bu çeşidi haksız fiil benzeridir. Dolayısıyla, iş sahibinin, bu nitelikteki gerçek olmayan vekâletsiz iş görmeden kaynaklanan alacaklarına, TBK. m. 72’de öngörülen zamanaşımı süreleri uygulanır. Gerçek olmayan vekâletsiz iş görmede, iş görenin talepleri, TBK. m. 82’de belirtilen süreler içerisinde zamanaşımına uğrar.

§ 8. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLARDA

ZAMANAŞIMI

Sözleşmeler ve haksız fiil dışında ve haklı bir sebebe dayınılmaksızın bir kimsenin malvarlığındaki azalmaya karşılık, diğerinin malvarlığında artış meydana gelmesine sebepsez zenginleşme denir. Haklı bir sebep olmaksızın başkasının zararına mal edinen kimse onu geri vermekle yükümlüdür. Sebepsiz zenginleşme geçerli olmayan, gerçekleşmemiş bulunan ve sonradan ortadan kalkan bir sebebe dayanabilir. Yine borçlu olmadığı bir şeyi hata sonucu borçlu olduğunu sanarak bir kişinin vermesi şeklinde de gerçekleşebilir. Tüm bu hallerde elde edilen şeyin geri verilmesi gerekir.

Sebepsiz zenginleşmeden doğan alacak hakkında iki tür zamanaşımı süresi öngörülmüştür. Bunlardan ilki kısa olan iki yıllık süre olup; diğeri de uzun olan on yıllık süredir. İki süre arasındaki fark başlama tarihlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Malvarlığında azalma meydana gelen kişi, bunun giderilmesini, sebepsiz zenginleşmeyi öğrendiği tarihten itibaren iki yıllık zamanaşımı süresi içerisinde talep etmek zorundadır. Malvarlığında azalma meydana gelen kişinin, bunun giderilmesini isteme hakkını öğrenmesi, malvarlığındaki azalmayı ve zenginleşen kişiyi öğrenmesini içerir. Bu iki şartın gerçekleşmesinden itibaren iki yıllık zamanaşımı süresi işlemeye başlar. Bu süre geçirildiği takdirde davalı tarafından zamanaşımı def'i ileri sürülebilir.

Uzun zamanaşımı süresi on yıl olup, sebepsiz zenginleşme nedeni olan olayın meydana geldiği tarihte işlemeye başlar. Malvarlığında eksilme olan kişi malvarlığındaki azalmayı ve zenginleşen kişiyi daha sonra öğrenmiş olsa bile, olay tarihinden itibaren on yıllık süre geçtiği takdirde alacak zamanaşımına uğrar. Kısa zamanaşımı süresi, malvarlığındaki azalmanın ve zenginleşen kişinin öğrenildiği andan itibaren işlemeye başlar. Fakat uzun zamanaşımı süresi bu iki hususun öğrenilmesinden tamamen bağımsız olup, sebepsiz zenginleşmenin gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlar. TBK. m. 82 zamanaşımı konusunda haksız fiillere dair 72. maddedeki ceza davası zamanaşımı süresini kabul etmemiştir. Çünkü fiil aynı zamanda suç niteliğindeyse TBK. m. 72. hükmü uygulanabilir ve zarar gören, zararını haksız fiil hükümlerine göre tazmin edebilir. Bu durumda fiil aynı zamanda suç teşkil ediyorsa, zarar görenin zararı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre değil, haksız fiil hükümlere göre giderilir. Bu suç için öngörülen daha uzun ceza davası zamanaşımı süresi hükmü uygulanır. BK m. 66'da (TBK. m. 82) öngörülen süreler, bir hak düşürücü süre değil, zamanaşımı süresi olarak kabul edilmekte idi. TBK. m. 82'de kenar başlıkla uyumlu bir şekilde "zamanaşımı" ifadesine yer vermiştir.

Türk Borçlar Kanunu m. 82'de, malvarlığında azalma meydana gelen kişiye her zaman ileri sürebileceği bir başka savunma hakkı daha tanınmıştır. Daimi def'i hakkı olarak adlandırılan bu hüküm, haksız zenginleşme sebebiyle zarara uğrayan kişiyi, zamanaşımı

süresini geçirdiği durumlarda, zenginleşen kişiye karşı koruyan bir düzenlemedir. Zenginleşen kişi, zarar görene karşı bir talep ve dava hakkı elde etmiş ise, zamanaşımı süresi geçmiş olsa da, malvarlığı sebepsiz olarak azalan borçlu bunu ifa etmekten kaçınabilir.

§ 9. ZAMANAŞIMI SÜRELERİNİN İŞLEMeye BAŞLAMASI

I. GENEL OLARAK

Zamanaşımı süresi, alacağın muaccel olması ile işlemeye başlar. Zamanaşımı süresinin, alacağın muacceliyetinden itibaren işlemeye başlayacağına ilişkin bu temel kural, TBK. m. 149'da belirtilmiştir. Zamanaşımının başlangıcı başlıklı TBK. m. 149 bu durumu *"müruru zaman alacağın muaccel olduğu zamandan başlar, alacağın muacceliyeti bir ihbar vukuuna tabi ise müruru zaman bu haberin verilebileceği günden itibaren cereyan eder"* şeklinde ifade etmektedir.

Alacaklı tarafından borcun ifasının borçludan talep edilebileceği, borçlunun da bunu yerine getirmek zorunda olduğu andan itibaren alacak muaccel hale gelir. Kanun veya sözleşme ile farklı bir hüküm getirilmediği ya da işin niteliği aksini gerektirmediği takdirde, borç doğumu anından itibaren muacceldir. Bu andan itibaren de, alacak hakkında zamanaşımı işlemeye başlar. Diğer durumlarda ise borç, doğumundan sonraki bir tarihte muaccel hale gelmektedir. Bu durumda zamanaşımı, borcun doğumundan sonraki bir tarihte, ancak yine muacceliyet anından itibaren işlemeye başlar. Zamanaşımının işlemeye başlaması için alacağın muaccel olması yeterlidir. Borçlunun ayrıca temerrüde düşmesi gerekli değildir.

Başlangıçta herhangi bir ifa tarihi belirtilmeyen borcun sonradan vadeye bağlandığı veya var olan vadenin uzatılması şeklinde erteleme (tecil) anlaşmasının yapıldığı durumlarda zamanaşımı, belirtilen tarihten itibaren işlemeye başlar. Muaccel bir borcun vadesinde

değişiklik yapılması halinde, zamanaşımını kesen bir sebep olan bu anlaşmadan sonra zamanaşımı, bu anlaşma ile belirlenen süreden itibaren yeniden işlemeye başlar. Alacaklı alacağının varlığını veya muaccel olduğunu bilmesee dahi zamanaşımı bu hususlardan bağımsız olarak işlemeye başlar.

Kural olarak geciktirici şarta bağı bir borç, şartın gerçekleşmesi ile muaccel olur. Şayet, sözleşmenin tarafları, borcun muacceliyetininin şartın gerçekleşmesinden sonraki bir tarihte olacağını kararlaştırmışlarsa, borç bu vadenin bitiminde muaccel olur. Böylece şarta bağı borç yönünden zamanaşımı bu muacceliyet anından itibaren geçerli olur. Bozucu bir şartta, alacak, sözleşmenin kurulması ile muaccel olur ve bu andan itibaren zamanaşımı işler. Fakat, bozucu şarta bağı alacağın muacceliyeti bir vadeye bağlanmışsa, alacak bu vadeden itibaren muaccel hale gelir ve zamanaşımı da bu andan itibaren işlemeye başlar.

Tazminat alacakları asıl alacağın yerini alır. Bunlar ifa yerine talep edilen müspet tazminat ve imkânsızlık dâhil, borcun ifa edilmemesine dayanan alacaklardır. Bu tazminat taleplerine ilişkin zamanaşımı da, asıl alacakla birlikte ve onun muaccel olmasından itibaren işlemeye başlar. Yan borçlara aykırılıktan kaynaklanan tazminat alacaklarında zamanaşımı, zararın gerçekleşmesinden itibaren işlemeye başlar.

Sözleşmeden dönme halinde menfî tazminat ve diğere taleplere ilişkin zamanaşımı, sözleşmeden dönüldüğünün diğere tarafa bildirilmesinden itibaren işlemeye başlar. Gecikme tazminatı, temerrüt faizi ve munzam zarar taleplerinde zamanaşımı ise, borçlunun temerrüde düşmesinden itibaren işlemeye başlar.

Haklarında zamanaşımı işlemeyen yapmama borçlarından kaynaklanan talepler ve tazminat alacaklarının zamanaşımı bu ihlâlin gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlar.

Fer'i nitelikte olan sözleşme cezası asıl alacaktan ayrı bir alacaktır. Cezaî şart, muaccel olmasından itibaren, kural olarak bağımsız hale gelir. Asıl alacağın zamanaşımı ile sözleşme cezası zamanaşımı, birbirinden tamamen farklıdır. Cezaî şart edimi, konusunu oluşturan borca aykırılığın gerçekleşmesi ile muaccel olur. Bu sebeple, cezaî şarttan kaynaklanan sözleşme cezasına ilişkin zamanaşımı, bu cezanın muaccel olmasından itibaren işlemeye başlar. Cezanın ifaya eklenen veya seçimlik türde ceza olması arasında bir fark bulunmaz. Ifayı dışlayan cezalar yönünden de aynı durum geçerlidir.

Dönme tazminatı kararlaştırıldığı durumlarda, bundan kaynaklanan alacağa ilişkin zamanaşımı, sözleşmeden dönüldüğü andan itibaren işlemeye başlar. Başka bir deyişle, dönme beyanının, tek taraflı ve varması gerekli bir beyan olması gerektiğinden, bu beyanın varlığı andan itibaren dönme cezası alacağı için zamanaşımı işlemeye başlar.

Pişmanlık akçesi verildiği durumlarda, parayı alan taraf sözleşmeden döndüğü takdirde, bu beyanın varlığı andan itibaren karşı tarafın pişmanlık akçesi alacağı için zamanaşımı işlemeye başlar. Pey akçesinin iadesi talebine ilişkin zamanaşımı, sözleşmenin ifasına başlandığı veya artık sözleşmenin kurulduğunun kesinleştiği tarihten itibaren işlemeye başlar. Hizmet sözleşmesi gereğince kullanılması gereken yıllık ücretli izinden kaynaklanan taleplere ilişkin zamanaşımı süresi, sözleşmenin sona ermesinden itibaren işlemeye başlar.

Temlik edenin, alacağın temlik zamanında mevcut olmaması yüzünden sorumluluğuna ilişkin zamanaşımının başlangıcı, alacağın mevcut olmadığının anlaşıldığı veya objektif duruma göre anlaşılabileceği andan itibaren işlemeye başlar. Temlik edenin, borçlunun ödeme gücünü taahhüt etmesi halinde bu sorumluluğu için zamanaşımının başlangıcı, borçlu hakkında aciz vesikası alınması şart olarak kabul edilen hallerde, bunun alınması, aciz

vesikasına gerek görülmediği hallerde ise aciz halinden itibaren ve en erken temlik anından itibaren işlemeye başlar.

Karz (tüketim ödöncü) sözleşmesinde iade borcunun zamanaşımı, taraflar, iadenin en erken hangi tarihte yerine getirileceğini belirlemişlerse, TBK. m. 392 (BK. m. 312) uyarınca, alacaklının en erken ihbar yapabileceği tarihten itibaren geçecek altı haftalık sürenin sonunda işlemeye başlar. Şayet iade için bir tarih belirlenmemişse, iade talebini, karz (tüketim ödöncü) konusunun verildiği andan itibaren yapmak mümkündür.

Ortak mülkiyet halinde kullanmadan memnu hissedarın, diğer ortaklara ödemek zorunda olduğu tazminata ilişkin zamanaşımının başlangıcı, kullanma anıdır.

Vekâlet sözleşmesi sebebiyle vekil tarafından alınanları verme borcu ve sözleşmeden kaynaklanan diğer talepler, aksine düzenleme bulunmadığı sürece, vekâlet ilişkisinin sona ermesi ile muaccel hale gelir. Vekaletin sona erdiği tarihten itibaren de zamanaşımı süresi işlemeye başlar.

Zamanaşımının başlangıç anı için genel kural alacağın muaccel olduğu andır. Bununla birlikte, TBK. m. 149/II (BK m. 129) bu kurala bir istisna getirmiştir. Buna göre *"alacağın muacceliyeti bir ihbar vukuuna tabi ise müruruzaman bu haberin verilebileceği günden itibaren cereyan eder"*. Söz konusu düzenlemenin gerekçesi, alacağın muaccel olması için alacaklının ihbarının gerekmesi halinde alacaklının bu ihbarı yapmayarak muacceliyeti geciktirebileceği ve böylece zamanaşımının işlemeye başlamasına engel olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bu sebeple, her ne kadar madde metninde, ihbarın kim tarafından yapılacağı konusunda bir açıklık içermeyen, sadece alacağın muacceliyetinin bir ihbara gerek duymasından bahsediliyor olsa da, TBK. m. 149 son hükmü ihbarın ancak alacaklı tarafından yapılması gerekli hallerde uygulanır. Bu hüküm, alacağın muacceliyetinin alacaklının

ihbarının zorunlu olduğu hallerden başka, borç ilişkisinin feshi ihbarının alacaklı tarafından yapılabileceği durumlarda da uygulanır.

Alacağın, ihbardan belli bir süre sonra muaccel olacağı belirlenmişse, zamanaşımı da, TBK. m. 149 son gereği, ihbarın yapılabileceği andan itibaren değil, bu süreye ihbardan itibaren beklenilmesi gereken sürenin ilave edilmesi suretiyle bulunacak andan itibaren işlemeye başlar.

Türk Borçlar Kanunu m. 150/I (BK m. 129) hem ömür boyu gelir sözleşmesinden kaynaklanan irat alacaklarının, hem de başka dönemli edimlerin zamanaşımı sürelerinin başlangıcına dair hüküm içermektedir. Türk Borçlar Kanunu m. 150/II (BK m. 129/II) ise, özel nitelikte bir düzenleme ile dönemli edimler ve temel alacak konusunda zamanaşımına ilişkin düzenlemeye yer vermiştir. Kural, dönemli edimlere ilişkin zamanaşımı, her dönemli ediminin muaccel olduğu andan itibaren işlemeye başlar. Fakat kanun, dönemli edimlerin kaynaklandığı temel alacağın zamanaşımına uğradığı hallerde, dönemli edimler henüz zamanaşımına uğramamış olsa bile, bunların talep edilmelerini engellemektedir. TBK. m. 150 (BK m. 129), dönemli edimlerden birinin yerine getirilmemesi durumunda, alacaklının derhal harekete geçmesini sağlamayı amaçlar. Alacaklının bu konudaki isteksizliği, menfaatlerini korumayı düşünmediği şeklinde kabul edilir. Borçlunun bir süre sonra dönemli edimleri ifa etmeye devam etmesi, borcun ikrarı anlamında zamanaşımını kesen bir durumdur. Ancak bu takdirde dahi, işleyecek olan yeni zamanaşımı, TBK. m. 150/I (BK m. 129/I) istisnası ile yerine getirilmemiş olarak kalan son edim tarihinden itibaren işlemeye başlar.

II. SEBEPSİZ ZENGİNLEŞMEDEN KAYNAKLANAN ALACAKLARDA ZAMANAŞIMININ İŞLEMeye BAŞLAMASI

Sebepsiz zenginleşme kanundan kaynaklanan borçlardandır. Sebepsiz zenginleşme bir müdahaleden, haksız fiilden, bir kazandırmadan veya umulmadık olaydan doğabilir. Sebepsiz zenginleşme haksız olarak başkasının malvarlığından yararlanan kimsenin, bu kazancı iade etmesi için düzenlenmiştir. Sebepsiz zenginleşme davası niteliği itibarıyla kişisel nitelikte bir alacak davasıdır. Bu sebeple bu dava yalnızca sebepsiz zenginleşen veya mirasçıları aleyhine açılabilir.

Sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan taleplere ilişkin zamanaşımının başlangıcı da, haksız fiilden kaynaklanan alacaklarda olduğu gibi, TBK. m. 146'daki temel kurala göre tayin edilmez. Bu sürelerin başlangıcı, hem normal hem de mutlak zamanaşımı süreleri için, TBK. m. 82'de *“hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.”* şeklinde ifade edilmiştir.

Haksız fiillerde olduğu gibi, sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan alacaklarda da, normal zamanaşımı süresi olan iki yıllık süre, alacaklının, iade alacağını ve kendisi aleyhine zenginleşen kişiyi öğrendiği tarihten itibaren işlemeye başlar. Borç olmayan bir şeyin ifasının söz konusu olduğu durumlarda süre, ifada bulunan kişinin gerçekte borçlu olmadığını öğrendiği anda işlemeye başlar. Burada önemli olan alacaklının fiilen bu durumu bilmesidir. Alacaklının bu durumu bilebilecek vaziyette olduğunun kabul edilerek zamanaşımının işlemeye başlatılması mümkün değildir. Alacağın kapsamının tam olarak her zaman bilinmesi mümkün olmadığından, bu hususun bilinmemiş olması şartı aranmamalıdır. Bu sebeple iade alacaklısının, dava açmaya yeterli olacak şekilde borçluyu ve alacağının kapsamını bilmesi yeterlidir. Birden çok alacaklı bulunduğu takdirde, her bir alacaklı tarafından alacak ve borç öğrenilmemişse zamanaşımı süresi işlemeye başlamaz.

On yıllık mutlak zamanaşımı süresinin başlangıç anı, iade alacağının doğduğu, yani muaccel olduğu tarihtir. Geçerli olmayan bir sebebe dayanan ifa sonucu meydana gelen zenginleşmelerde (örneğin kesin hükümsüz sözleşme, borç olmayan şeyin ifası hallerinde olduğu gibi) bu tarih, zenginleşmenin meydana geldiği, ifanın yerine getirildiği andır. Geçerli olmayan bir sebebe dayanan ifa dışı zenginleşmelerde zamanaşımı süresinin başlangıcı zenginleşme anıdır.

Zenginleşmeyi meydana getiren sebep sona ermişse on yıllık zamanaşımı süresi, sebebin ortadan kalktığı andan itibaren işlemeye başlar. Gerçekleşmeyen sebebe dayanan zenginleşmelerde on yıllık süre, sebebin gerçekleşme ihtimalinin artık kesin olarak anlaşıldığı tarihten itibaren işlemeye başlar.

Aşırı yararlanma sebebiyle sözleşmenin iptal edilmesi halinde, yerine getirilmiş olan edimin iadesine ilişkin talepler de, sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanan bir alacak niteliğindedir. Bu sebeple aşırı yararlanma halinde, sözleşme iptal beyanına kadar geçerli olup, iptalden itibaren geçmişse etkili olarak hükümsüzleşir. Dolayısıyla, yerine getirilmiş olan edim, baştan geçerli bir sebebe dayanır. Bunun iadesine ilişkin talepler, iptal beyanı ile sonradan ortadan kalkan sebebe bağlı olarak meydana gelen zenginleşmeye dayanılarak istenir. Bu iade taleplerine ilişkin olarak iki yıllık zamanaşımı süresi, iptal beyanının karşı tarafa ulaştığı tarihten itibaren işlemeye başlar.

§ 10. HAKSIZ FİİL VE HAKSIZ FİİLDEN KAYNAKLANAN BORÇLARDA ZAMANAŞIMI

I. HAKSIZ FİİL

A. GENEL OLARAK

Haksız sözcüğü hukuka aykırılık anlamına gelir. Bu sebeple, haksız fiilden doğan borç kavramı yerine hukuka aykırı fiillerden doğan borç kavramını da kullanmak mümkündür. Hem haksız, hem hukuka aykırı fiil, kişinin hukuk düzeni tarafından kabul edilmeyen davranışlarını içerir. Kişinin haklı veya hukuka uygun davranışlarının bir borç doğurması mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki, haksız fiilin borç doğurması için gerekli diğer tüm şartlar mevcut olsa bile, kişinin davranışı hukuka aykırı bulunmadığı takdirde borç doğmaz.

Haksız fiilin borç doğurması, taraflar arasındaki bir muameleye dayanmaz. Bu fiilin borç doğurmasının sebebi, kişinin iradesi dışında, kendisine yönelik hukuka aykırı bir davranışta bulunulmasıdır.

Haksız fiilin unsurları dört tane olup; bunlar hukuka aykırı fiil, zarar, kusur ve illiyet bağıdır. Haksız fiil, hukuka aykırı bir fiil olması sebebiyle başka kanunî yollara başvurma imkânı da verir. Fakat haksız fiil sebebiyle tazminat davası dışında diğer kanun yolları başka hukuk dallarında düzenlenmiştir. Örneğin, Türk Medenî Kanunu haksız bir fiil ile kişilik hakkının ihlâl edilmesi halinde, buna karşı başvurulabilecek dava imkânlarını 24 ve 25. maddelerinde düzenlemiştir.

B. SUÇ TEŞKİL EDEN HAKSIZ FİİLER

Hukuka aykırı fiil sadece haksız fiil niteliğinde olabilir. Örneğin, kasıt unsuru bulunmadığı için hırsızlık teşkil etmeyen, fakat kişinin malvarlığı zararına yol açan fiiler.

Devlet aleyhine işlenen bir suçta yetkili makamlara bildirmeme halinde olduğu gibi, haksız fiil sadece suç oluşturabilir. Son olarak hem suç hem de haksız fiil oluşturabilir. Örneğin, kişinin şeref ve haysiyetine yönelik saldırı niteliğindeki hakaret ve iftira suçları. Haksız fiillerin çoğu bu özelliktedir.

Türk Borçlar Kanunu haksız fiilin özel hukuka ilişkin tarafla ilgilidir. Haksız fiil aynı zamanda suç teşkil edebilir. Bu durumda failin verdiği zarar sebebiyle doğan sorumluluk Türk Borçlar Hukukunu, bu eylemin aynı zamanda suç teşkil etmesi sebebiyle failin ceza sorumluluğu ise, Ceza Hukukunu konu edinir.

Haksız fiilin aynı zamanda suç teşkil etmesi Borçlar Hukukunun birçok hükümlerin uygulanması bakımından önemlidir. Bir haksız fiilin aynı zamanda suç teşkil etmesi, iki açıdan önemlidir. Suç teşkil eden fiil sebebiyle aynı zamanda sanık hakkında ceza davası açılmışsa, ceza mahkemesinin vermiş olduğu karar, hukuk hâkimi için bağlayıcı olup olmadığı açısından önemlidir. Aynı şekilde ceza Kanunları, bu suç için daha uzun bir ceza davası zamanaşımı kabul etmişse, tazminat davasının da uzun olan ceza davası zamanaşımına tâbi olup olmadığı yönünden haksız fiilin suç oluşturması hususu önem arzeder.

II. HAKSIZ FİİL ZAMANAŞIMI

Haksız fiil sebebiyle zarar gören kişi bu alacağını kanunda öngörülen süreler içinde talep ve takip etmediği takdirde zamanaşımı savunması ile karşılaşabilir. Türk Borçlar Kanunu haksız fiil sebebiyle zamanaşımı sürelerini 72. maddede düzenlemiştir (BK. m. 60). Mezkur madde sadece zamanaşımı süreleriyle ilgilidir. Zamanaşımı süresi dışında kalan

konularda Türk Borçlar Kanunu'nun zamanaşımına ilişkin genel hükümleri uygulanır. Bu konu ileride üçüncü bölümde ayrıntılı olarak işlendiğinden burada bahsedilmeyecektir.

Haksız fiil zamanaşımı süreleri kısa, uzun ve ceza zamanaşımı (uzatılmış zamanaşımı) süresi olarak üçe ayrılır. Kısa ve uzun zamanaşımı süreleri bütün haksız fiiller için geçerlidir. Ceza zamanaşımı süresi ise aynı zamanda suç teşkil eden haksız fiiller için uygulanır.

A. KISA SÜRE

Haksız fiil sebebiyle tazminat talebine ilişkin kısa zamanaşımı süresi BK. m. 60'da bir yıl iken, TBK. m. 72 ile iki yıla çıkarılmıştır. İki yıllık süre haksız fiil sebebiyle tazminat talepleri ile ilgili genel süre olup, özel hükümlerle bunun aksine düzenleme getirilebilir.

Kısa zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması için iki unsurun birlikte gerçekleşmiş olması gerekir. Kanunda zararın ve tazminat sorumlusunun öğrenildiği tarihten itibaren iki yıllık zamanaşımı süresinin işlemeye başlayacağı belirtilmiştir. Zarar gören kişinin zararla birlikte bundan sorumlu olan kişiyi de öğrenmesi gerekir. Birinin öğrenilmesi yeterli değildir. BK m. 60. bir yıllık sürenin işlemeye başlaması ile ilgili olarak failin ıttııı ifadesine yer vermişti. Doktrin bu terimin uygun olmadığı ve maddenin aslı olan İsviçre Borçlar Kanunu'nun 60. maddesindeki sorumlu kişinin ıttııı ifadesine uygun yorum yapılması gerektiği düşüncesindeydi. TBK. m. 72 failin ıttııı yerine "tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak" ifadesini getirmiştir. Zarardan fail dışında sorumlu kişiler varsa, zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması için zarar görenin diğer kişileri de öğrenmesi gerekir.

Zamanaşımının işlemeye başlaması için, zararın fiilen öğrenilmiş olduğu an yeterli olup, öğrenebilecek durumda bulunmanın önemi yoktur. Zararın anlaşılabilmesi ve ileri sürülebilmesi için gerekli olan unsurların, başka ek bir unsura gerek olmadan bilinmesi yeterlidir. Bu andan itibaren alacaklı hakkını ileri sürmelidir. Alacaklı, zararı ve sorumlu olan kişiyi öğrendikten sonra ölürse, mirasçılar ancak kalan zamanaşımı süresi içinde dava açabilirler.

Yargıtay'a göre kısa zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması için zararın varlığı, niteliği ve esaslı unsurları hakkında dava açmaya, bu davayı objektif şekilde desteklemeye ve davanın gerekçelerini göstermeye elverişli, yeterli hal ve şartların öğrenilmesi yeterlidir. Tüzel kişiler ve kamu kurumları tarafından açılacak davalarda, kısa zamanaşımı süresi tüzel kişinin yetkili organı tarafından zararın ve failin öğrenildiği tarihten itibaren işler.

Zamanaşımının işlemeye başlaması için davacının zararın kapsamını veya tazminatın hesabına yarayacak bütün ayrıntıları öğrenmesi şartı aranmaz. Zararın kesin miktarı bilinmiyorsa, hâkim, zararın kapsamını TBK. m. 50 (BK m. 42) 'ye göre belirler.

Haksız fiil devam ettiği sürece zamanaşımı süresi işlemeye başlamaz. Çünkü bu durumda haksız fiilin etkileri devam etmekte ve zararın miktarı ortaya çıkmamaktadır. Haksız fiilin son bulunduğu andan itibaren zarar belli olur. Bu anda fail de belli ise, kısa zamanaşımı süresi işlemeye başlar. Haksız fiil sona erdiği halde zarar devam etmekte ve sonuçları belirsiz bulunmakta ise, kısa zamanaşımı süresi işlemeye başlamaz.

B. UZUN SÜRE

Uzun zamanaşımı süresi on yıldır. Bu süre kısa zamanaşımından farklı olarak zararın ve failin öğrenilmesiyle değil, olay tarihinden, yani haksız fiil tarihinden itibaren işlemeye başlar.

Zarar gören kişi on yıllık zamanaşımı süresi geçtikten sonra tazminat yükümlüsünü ve zararı öğrenmiş olsa bile artık kısa zamanaşımından yararlanamaz.

Zarar görenin sorumluları seneler sonra öğrenmiş olması halinde, davanın, uzun yıllar sonrada açılabilceğinin kabulü gerekir. Bu da borçlu için ağır sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple kanun bu müddeti azamî bir süre ile sınırlamıştır. Haksız fiilden meydana gelen tazminat davaları, zararı doğuran olayı müteakip her halde on sene içinde açılmak zorundadır. Zarar gören zararı veya sorumluyu daha geç öğrenmiş olsa bile, artık olayın meydana gelmesinden itibaren on sene geçtikten sonra tazminat davası açamaz.

Haksız fiil işlenmiş fakat son bulmamış, devam etmekte ise, süre, haksız fiil failinin son davranışından itibaren işlemeye başlayacaktır. Buna göre, haksız fiil devam ettiği sürece on yıllık süre de işlemeye başlamaz.

Mutlak zamanaşımının başlangıcı, zarar veren fiilin gerçekleştiği tarihtir. Bu sürenin işlemeye başlaması için, sorumlu olan kişinin öğrenilmesi ve zararın gerçekleşmiş olmasına gerek yoktur. Tazminat alacaklısı, zarar verici fiilin varlığından haberdar olmasa dahi, mutlak zamanaşımı fiilin gerçekleşmesi ile işlemeye başlar. Bu durumda, iki yıllık normal zamanaşımı süresi hiç işlemeye başlamadan mutlak zamanaşımı süresi tamamlanabilir. İki yıllık normal zamanaşımı süresi işlemeye başladıktan sonra, on yıllık mutlak sürenin, kural olarak, önemi yoktur.

Doktrinde az taraftarı bulunan bir görüşe göre, on yıllık mutlak zamanaşımının işlemeye başlaması için, zararın objektif olarak ortaya çıkması gerektiği ileri sürülmektedir. Görüş sahiplerinin çıkış noktası, mağdurun zararının giderilmesini isteyebileceği, yani zarardan bile haberdar olmadan önceki bir tarihte, bu alacağın zamanaşımına uğramasının hakkaniyet aykırı olduğu düşüncesidir. Fakat hâkim doktrine göre, on yıllık sürenin başlaması için zararın gerçekleşmesi şartının kanunda öngörülmediği ifade edilmektedir. On yıllık sürenin işlemeye

başlaması için fiilin gerçekleşmesi yeterli olup ayrıca zararın meydana gelmesi gerekmez. Zamanaşımının başlangıç anında fiilin işlendiği tarih kabul edilir. Bu on yıllık sürenin mutlaklığının bir gereğidir. Yargıtay yakın bir tarihe kadar, zamanaşımının fiilin işlenmesi ile başlayacağını kabul etmekteydi. Ancak, 1999 Marmara Depremi sonrası vermiş olduğu kararları ile bu içtihadını değiştirmiş ve, on yıllık mutlak sürenin, zarar gerçekleştikten sonra işlemeye başlayacağına ilişkin hüküm kurmuştur.

Yargıtayın içtihat değişikliğine dair bu kararı, “ *BK m. 60 (TBK. m.72) gerek bir ve gerekse 10 yıllık sürelerin başlayabilmesini, bir zarara sebep olmuş, dolayısıyla haksız fiil olarak varlık kazanmış bir fiilin varlığına bağlamaktadır. Dolayısıyla, sebep olduğu zarar henüz gerçekleşmemiş bir fiilin salt işlenmiş olması, anılan sürelerin başlaması için yeterli değildir. Öte yandan, zamanaşımı başlangıcına ilişkin genel hüküm niteliğindeki TBK. md 149 (BK. m. 128)’a göre de, zamanaşımı alacağın muaccel olduğu tarihte başlar. Buradaki "muacceliyet" kavramının, alacaklı tarafından talep ve dava edilebilir hale gelmiş olma anlamını taşıdığına, dolayısıyla, öncelikle doğmuş bir alacağın varlığını (haksız fiil açısından bakıldığında, tazminat alacağına sebep olan zararın gerçekleşmiş olmasında) gerektirdiğinde; yine "alacak" kavramının, haksız fiile dayalı tazminat alacağını da kapsayan bir genişlik taşıdığına kuşku ve duraksamaya yer yoktur. Kısaca, tazminat alacağına ilişkin zamanaşımı süresi de, diğer alacaklar gibi, onun alacaklısınca talep ve dava edilebilir hale geldiği anda başlayacaktır. (BK. m. 60. gerek bir ve gerekse 10 yıllık sürelerin başlayabilmesini, bir zarara sebep olmuş, dolayısıyla haksız fiil olarak varlık kazanmış bir fiilin varlığına bağlamaktadır. Dolayısıyla, sebep olduğu zarar henüz gerçekleşmemiş bir fiilin salt işlenmiş olması, anılan sürelerin başlaması için yeterli değildir. Bir kimsenin, ödense isteminde bulunabilmesi için öncelikle bir zararın doğması ilk şarttır. Çünkü davanın hukukî sebebi ödense olunca, öncelikle bunun var ve miktarının da belli veya belirlenebilir*

olması gerekir. Öte yandan ve en önemli şart, bu zararın tazminat olarak istenebilir bir duruma gelmiş olmasıdır. Davaya konu edilen olayda olduğu gibi, davalının hukuka aykırı eylemi, yapının yapıldığı tarihte gerçekleşmiştir. Ancak, o tarihte davacının eldeki davaya konu ettiği tür ve kapsamda bir zararı doğmamıştır. Bu tür bir zarar olmayınca, davacının eldeki gibi böyle bir dava açma olanağı da bulunamayacağı doğaldır. Zamanaşımı, harekete geçememek, istemde bulunamamak durumunda bulunan kimsenin aleyhine işlemez. Davacıya ait mesken her ne kadar Yapı Kullanma İzin Kâğıdına göre 06.11.1975 tarihinde tamamlanıp teslim edilmiş ve o tarih itibariyle hukukî binanın davalılar ile ilişkisi kesilmiş ise de, davalıların haksız fiili, zararın oluşmasına sebep olan olgu olarak depremin olduğu 17.8.1999 tarihinde gerçekleşmiş sayılmalıdır. Dolayısıyla, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 60. maddesindeki bir ve on yıllık zamanaşımı sürelerinin başlangıcına bu tarih esas alınmalıdır.” Şeklinde dir .

Bu yöndeki içtihatı ile, Yargıtay zararın henüz gerçekleşmemiş olduğu durumlarda, sadece fiilin işlenmiş olmasını zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması için yeterli kabul etmemektedir. Tazminat talep edilebilmesi için zararın doğmuş olması şarttır. Zamanaşımı sürelerinin işlemeye başlaması için alacak talep edilebilir olmalıdır. Hukuka aykırı fiilin varlığına rağmen, zarar gerçekleşmemişse zamanaşımı süresi işlemeye başlamaz. Keza Türk Borçlar Kanunu'nun 149. maddesi zamanaşımının işlemeye başlaması için muacceliyet şartını arar. Bunun içinde öncelikle alacağın doğmuş olması gerekir. Son olarak zamanaşımı, harekete geçememek, istemde bulunamamak durumunda olan kişi aleyhine işlemez.

Türk Borçlar Kanunu'nun 72. maddesi (BK. 60) hükmünün, haksız fiil sorumluluğuna yol açan fiilin vukuundan itibaren on yıl geçtikten sonra meydana gelen zararlara olduğu gibi uygulanması dürüstlük kuralına ve hakkaniyete aykırıdır. Yargıtay'ın yukarıdaki içtihadında belirtildiği üzere, on yıllık süre içerisinde zarar meydana gelmediğinden, meydana gelmeyen

bir zararın tazminine yönelik dava açılması da hukuken mümkün değildir. Bir hakkın, bu bağlamda haksız fiil tazminatının, dava edilemeyeceği bir tarihte, bu hakka ilişkin zamanaşımı süresinin işlemeye başlayacağını kabulü, hakkın istenmesini ve dava edilmesini güçleştirecek ve hatta imkânsız hale getirecektir. Zamanaşımı müessesesinin düzenlenme amaçlarından birisi de “hakkını uzun zaman aramayan alacaklının borçlu aleyhine dava açamaması” gerektiğidir. Kanun koyucunun amacı, dava açma hakkına sahipken uzun yıllar dava açmayan alacaklının borçlu karşısında artık korunamayacağıdır. Oysa on yıldan sonra meydana gelen zararlarda, keyfi olarak dava açmama değil, yasal zorunluluk ve fiilî imkânsızlık sebebiyle davanın açılmaması söz konusudur.

Yukarıda açıklanan ve mezkur Yargıtay kararında da ifade edildiği üzere TBK. m.72, (BK m.60)’de düzenlenen zamanaşımı süresinin, zararın on yıldan sonra doğmuş olduğu hallere aynen uygulanması olanaksızdır. Böyle bir durumda, kanunun kesin ifadesine rağmen, on yıllık zamanaşımı süresinin zararın meydana geldiği tarihten itibaren işlemeye başlayacağı kanun hükmüne aykırılık oluşturur. Bu yorum şekli ile kanunun öngörmediği bir zamanaşımı türü meydana getirilmiş olur. Fakat bu sorunun, gerçek olmayan bir kanun boşluğunun bulunduğu kabul edilerek, her somut olayda hâkimin Türk Medeni Kanununun birinci maddesi hükmü doğrultusunda ve Yargıtay’ın yukarıda anılan içtihadı çerçevesinde bir sonuca ulaşması suretiyle aşılması mümkündür.

III. DAİMİ DEFİ HAKKI

Zararı doğuran haksız eylem zarar gören aleyhine bir alacak hakkı meydana getiriyorsa, tazminat davası zamanaşımına uğramış olsa bile zarar gören borcu ifa etmekten imtina edebilir. Bu durum özellikle irade fesadı ile sakat olan sözleşmelerden doğan borçlar

açısından önem arzeder. Tehdit, hile gibi aynı zamanda suç olan bir fiil sonucunda borç altına giren, iradesindeki fesadı ileri sürerek böyle bir akitle bağlı kalmadığını diğer tarafa bir yıl içerisinde bildirebilir. Eğer bu kimse bir senelik müddeti geçirmiş ise, artık geçersiz akit geçerli hale gelir. Bu durumda haksız eylem sonucu borç altına giren kişi zamanaşımı müddetini kaçırmış olsa bile, tehdit veya hile sonucunda yapılmış bulunan akde dayanılarak kendisinden bir ödeme talebinde bulunulursa zamanaşımı süresinin geçmesine rağmen borcunu ifa etmek zorunda değildir.

§ 11. ZAMANAŞIMI SÜRELERİNİN HESAPLANMASI

Zamanaşımının başladığı gün hesaba katılmaz. Başka bir deyişle, zamanaşımı, kanunun belirttiği o günü takip eden günden itibaren işlemeye başlar. Burada belirtilmek istenen husus, zamanaşımının işlemeye başlaması için gerekli olan şartların gerçekleştiği günün hesaba katılmamasıdır. Örneğin borcun muaccel olduğu günde zamanaşımı işlemeye başlamaz, ancak o günü takip eden günden itibaren işlemeye başlar.

Zamanaşımı süresinin işlemeye başladığı gün bir tatil gününe denk geldiği takdirde, süre bu günden itibaren işlemeye başlar. Böyle durumlarda zamanaşımı süresinin tatil gününde işlemeye başlamasında bir engel yoktur.

Borcun muacceliyeti için alacaklının ihbarına gerek olduğu durumlarda, zamanaşımı süresinin başlama anı, fiilen o ihbarın yapıldığı tarih değil, ihbarın yapılabileceği tarihtir. Zamanaşımı, alacaklının söz konusu ihbarı yapabileceği günü takip eden günden itibaren işlemeye başlar. Zamanaşımı süresi son gününün bitimi olan saat 24.00'de tamamlanır. Zamanaşımının son gününün, kanunen tatil olan bir güne denk geldiği hallerde, bunu takip eden ilk iş günü bitiminde zamanaşımı süresi tamamlanmış olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BORÇ İLİŞKİLERİNİN ZAMANAŞIMINA UĞRAMASINA CEZA HUKUKU DÜZENLEMELERİNİN ETKİSİ

§ 12. CEZA MAHKEMESİ KARARLARININ HUKUK MAHKEMESİ KARARLARINA ETKİSİ

I. GENEL OLARAK

Hukuk düzeninin onaylamadığı fiiller hukuka aykırı fiillerdir. Hukuka aykırı fiillerin malî ve cezaî sonuçları vardır. Ceza hukukunda suç teşkil eden bir fiil özel hukukta tazminattan başka veya tazminatla beraber bazı hukukî sonuçlar doğurabilir. Örneğin, mirasçının miras bırakana karşı suç işlemesi cezaî sonuçlar doğurmaktan başka, onun mirastan yoksunluğunu gerektirir. Ancak, ceza hukuku ile özel hukukun hukuka aykırılık anlayışı birbirinden farklı olduğundan, her suç teşkil eden hukuka aykırı fiil aynı zamanda özel hukukta haksız bir fiil teşkil etmez. Hukuka aykırı fiillerin meydana getirdikleri hukukî ve cezaî sorumluluk üçlü bir ayrıma tâbi tutulmaktadır.

Haksız fiil teşkil edip suç teşkil etmeyen fiiller, özel hukukta hukuka aykırı bir fiil olarak değerlendirildikleri halde ceza hukukunda suç teşkil etmezler. Suç teşkil ettikleri halde haksız fiil sayılmayan hukuka aykırı fiillerde kanun koyucu bir fiile ceza vermeyi her zaman tazminatın gerekli olmasına göre takdir etmez. Öyle ki bazen fiil suçtur, fakat tazminatı gerektirmez. Metrodan atlamak, kırmızı ışıktaki geçmek, hız limitlerini aşarak araç sürmek gibi hallerde durum böyledir.

Medenî hukuka göre haksız olan bir fiil, çoğu kez ceza hukukuna göre de bir suç teşkil eder. Başka bir deyişle, çoğu kez ceza kanunlarının yasakladığı fiiller, bu kanunların teminat altına aldığı hakları ihlâl ederken bu hakların korunması amacıyla, aynı zamanda hukuken tazmini gerektiren bir fiil niteliğini de taşırlar. Zimmet, hırsızlık, yaralama, öldürme, hakaret ve sövme bu gibi fiillere örnek teşkil eder. Bizim inceleme konumuzu bu son grupta yer alan hukuka aykırı fiiler oluşturmaktadır.

Ceza ve özel hukukta zamanaşımı süreleri ve anlayışları farklıdır. Aynı zamanda suç ve haksız fiil teşkil eden fiilden dolayı hukuk zamanaşımı sona erdiği halde, ceza zamanaşımı sona ermeden tazminat davası açma olanağı vardır. TBK. m. 74 hükmü iki fıkradan oluşmaktadır. Birinci fıkra hukuk hâkiminin ceza hukuku kuralları ve ceza mahkemesinin beraat kararı karşısında bağımsızlığını, ikinci fıkra ise hukuk hâkiminin ceza mahkemesinin mahkumiyet kararı karşısındaki durumunu düzenlemektedir. Bu anlamda mahkumiyet kararının kusur ve zararın belirlenmesi konusunda hukuk hâkimini bağlamadığı hükme bağlanmıştır. TBK. m.74 hukuk hâkiminin ceza hâkimi karşısındaki durumunu tayin etmektedir. Doktrinde “bağımsızlık prensibi” diye adlandırılan bu durum hukuk hâkimine serbestçe hareket etme imkânı tanımaktadır.

II. CEZA HÂKİMİNİN DURUMU

Bir fiil aynı zamanda suç ve haksız fiil teşkil ettiği takdirde, ceza hâkiminin veya ceza mahkemesinin durumunu tayin etmek gerekir. Aşağıda bu husus üçlü ayırım yapılarak incelenmiştir.

A. CEZA HÂKİMİNİN HUKUK HÂKİMİ KARŞISINDAKİ DURUMU

Hukuk mahkemesi kararlarının ceza mahkemesi kararlarına etkisi, konumuz dışındadır. Hukuk mahkemesi kararının ceza mahkemesinde kesin hüküm sayılıp sayılmayacağı hususu ceza hukukunu ilgilendirir. Ancak senetlerin sahteliği ile ilgili olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu özel bir düzenleme yapmıştır.

Herhangi bir senedin sahte olmadığına dair hukuk mahkemesince verilen karar kesinleştikten sonra, söz konusu belge hakkında ceza mahkemesinde de sahtelik iddiası dinlenilmez. Yine ceza mahkemesinde belgeyi düzenleyen hakkında ceza verilmesine yer olmadığı veya beraat kararı verilmiş olması, hukuk mahkemesinin belgenin sahteliğini incelemesini engellemez. Böylece Türk Ceza Kanunu ceza hâkiminin, senedin sahteliği konusunda, hukuk hâkiminin red kararı karşısında bağımlı olduğunu kabul ettiği halde, senedin sahte olduğuna dair kararı karşısında onu bağımsız kılmıştır. Öte yandan, bu senedin sahte olmadığına dair ceza mahkemesinde beraat kararı verilmiş olsa dahi, hukuk mahkemesi sahteliği kabul edilen senedi iptal edebilir. Ceza mahkemesince bu konuda verilen beraat kararının hukuk mahkemesinde senedin iptaline etkisi yoktur.

B. CEZA DAVASINDA TAZMİNAT

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu aynı zamanda suç ve haksız fiil teşkil eden hukuka aykırı fiilden zarar gören kimseye, sanığın yargılandığı ceza mahkemesinden uğradığı zararın tazmin edilmesine karar verilmesini talep etme imkânı da vermişti. Bu düzenlemeye göre zarar gören kişi sanığın yargılandığı ceza mahkemesine başvurabilirdi. Bu yolu tercih etmediği takdirde, zararın tazmini için hukuk mahkemesinde dava açabiliyordu. Bu düzenleme ile, zarar gören kişi, aynı zamanda suç teşkil eden eylem sebebiyle ceza mahkemesinde yargılanan sanık aleyhine, ayrıca hukuk mahkemesinde tazminat davası açma külfetinden kurtulmaktaydı. Suçtan zarar gören kişi CMUK. nun 358 ve 367. maddeleri

gereğince suç teşkil eden fiil yüzünden uğramış olduğu zararı, açılmış olan ceza davasına müdahale etmek veya şahsî dava yoluyla giderebilme imkânına sahipti. Ceza mahkemesi, tazminat hesabının yargılamanın uzamasına sebebiyet verdiğini düşündüğünde, bu konuda bir karar vermemekte ve zarar görenin hukuk mahkemesinde dava açma hakkını saklı tutmak suretiyle karar vermekteydi. Bu düzenleme ile ekonomik açıdan güçsüz olan zarar göreni tazminat davası için harç ödemekten kurtarmak amaçlanmaktaydı. Çünkü ceza mahkemesinde, hukuk mahkemesinin tersine tazminat davası için bir harç külfeti yoktu.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bu tür bir hüküm bulunmamaktadır. Anılan Kanunun ikinci kısmında kamu davasına katılma konusu düzenlenmiştir. Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikayetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilir. Katılmanın usulü ve katılanın hakları da belirtilmiştir (CMK m. 237 vd.). Bu düzenlemelerde suçtan zarar görenin, ceza mahkemesinden uğradığı zararın giderilmesine karar verilmesini talep etme imkânı bulunmamaktadır. Böylece aynı zamanda suç ve haksız fiil teşkil eden olaylarda, zarar gören uğradığı zararın giderilmesini sadece hukuk mahkemesine başvurarak isteyebilir.

C. CEZA MAHKEMESİ KARARLARI KARŞISINDA HUKUK HÂKİMİNİN DURUMU

Hukuk hâkiminin ceza hukuku kuralları ve ceza mahkemesinin kararları karşısındaki durumunu TBK. m. 74. belirlemektedir. Bu madde, gerek ceza hukuku kuralları, gerekse ceza mahkemesinin kararları karşısında hukuk hâkimine geniş bir serbesti, yani takdir yetkisi tanımakta ve bağımsızlık prensibini belirtmektedir.

1. Genel Olarak

Türk Borçlar Kanunu'nun 74. maddesi, aynı zamanda suç ve haksız fiil teşkil eden fiiller bakımından hukuk hâkimini ne ceza hukukunun sorumluluğa ilişkin kuralları ile ne de ceza mahkemesinin bu husustaki kararları ile bağlı tutmuştur. Bağımsızlık prensibinin konuluş sebeplerini genel olarak şöylece sıralayabiliriz:

Suç ve haksız fiil teşkil eden fiiller hukuka aykırı fiillerin bir bölümünü kapsar. Suç olan bir fiil her zaman haksız fiil kabul edilmez. Haksız fiil sayılan bir davranışın da her zaman suç olduğu söylenemez. Bu durum suç ve haksız fiilin kapsam bakımından farklı olduğunu gösterir. Bu sebeptir ki, ceza hâkiminin suç saymadığı bir fiil, hukuk hâkimince haksız fiil kabul edilebilir.

Haksız fiilin mevcudiyeti için zararın ortaya çıkması gerekir. Şayet haksız fiil herhangi bir zarar meydana getirmemişse tazminata da hükmedilemez. Fakat, bir kişinin cezaî yönden sorumlu tutulması için zararın meydana gelmiş olması şart değildir.

Ceza hukukunda hâkim olan “suç ve cezaların kanunîliği prensibi özel hukuk alanında haksız fiiller için geçerli değildir. Haksız fiiller kanunda tahdidi olarak belirtilmemiştir. Haksız fiilin varlığı için gerekli olan şartlar genel nitelikte TBK.'nın 49. maddesinde belirtilmiştir. Yine, ceza hukukunda yukarıdaki anlatılan ilkenin sonucu olarak, her suçun cezasının azamî ve asgarî sınırları kanunda belirtilmiştir. Haksız fiiller sebebiyle hükmedilecek tazminatın miktarına ilişkin herhangi bir alt ve üst sınır belirlenmemiştir. Tazminat miktarı tesbit edilirken yararlanılacak genel kurallar belirlenmiştir.

Ceza hukukunda suçların ekseriyeti re'sen takip edilir. Haksız fiil sonucu meydana gelen zararın re'sen hükmedileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ceza Hukuku ile Borçlar Hukukunun amaçları birbirinden farklıdır. Bu yüzden tazminat davasına bakan hukuk hâkimi istem olmaksızın tazminata hükmedemez.

Ceza muhakemesi usulü ile hukuk muhakemeleri usulü arasında bir çok noktada ve özellikle delillerin takdirinde farklılıklar vardır. Ceza muhakemesi usulünde daima şüpheden sanık yargılanır ilkesi geçerlidir. Yine ceza hâkimi, delillerin takdiri konusunda daha katı davranır. Hukuk hâkimi aynı olayda daha zayıf delillerle zararın giderilmesine hükmedebilir.

Ceza hukukunda tecil (erteleme), hükmün açıklanmasının geri bırakılması (CMK. m. 231) mümkündür. Cumhurbaşkanı veya TBMM' nin affı ile faili cezalandırmayı veya cezanın devamını önleyici kurumlar kabul edilmiştir. Fakat haksız fiillerde zarar görenin feragati olmadığı sürece tazminat talebini kaldıran bir durum söz konusu değildir.

Türk Borçlar Kanunun 74. maddesi incelendiğinde, bağımsızlık prensibinin, hukuk hâkimine mutlak bir serbesti tanımadığı, nisbî bir uygulanma alanına sahip olduğu sonucuna varılır. Çünkü, TBK. m. 74 düzenlemesi, hukuk hâkiminin hangi hallerde bağımsız olarak karar verebileceği alanı, ceza hukuku prensipleri ve ceza mahkemesi kararları yönünden tahdidi şekilde ifade etmiştir.

a. Ceza ve Hukuk Davalarında Kusur, Temyiz Kudreti

Hukuk hâkimi yalnız failin kusurlu olup olmadığını ve ayırt etme (temyiz) kudretini haiz olup olmadığını tayin konularında ceza hukukunun prensipleriyle bağlı değildir. Kanun ceza hukuku prensipleri karşısındaki bağımsızlık prensibini sadece iki hale indirgemıştır. Bunlar kusurun ve ayırt etme gücünün (temyiz kudretinin) tayinidir.

Hukuk hâkimi, aynı zamanda suç teşkil eden haksız fiillerde failin kusurlu olup olmadığını tayin ederken, ceza hukukunun kusura ilişkin ilkeleriyle bağlı değildir. Çünkü, ceza hukukunun kusur anlayışıyla borçlar hukukunun kusur anlayışı tamamen farklıdır. Öncelikle, ceza hukukunda bir suçun doğması için kast şarttır. Kast mevcut değilse ortada bir suçtan söz edilemez. İhmal ceza hukukunda istisnai olarak suçun sübjektif unsurunu oluşturur.

Öte yandan borçlar hukuku yönünden tazminat sorumluluğu için hafif ihmal dahi yeterli olur. Başkasının malına zarar verilmesi durumunda tazminat borcu için kusur yeterlidir. Aynı fiilden cezaî sorumluluk için failin kastı gerekir.

Ceza hukukunda kusursuz sorumluluk hali düzenlenmemiştir. Akıl hastasının veya beş yaşındaki bir çocuğun bir adamı öldürmesi halinde cezaî bir sorumluluğu yoktur. Ancak hakkaniyet gerektirdiği takdirde bu kişiler tazminat ödemeye mahkûm edilebilir. Öte yandan, bir aile başkanın, idaresindeki küçük, kısıtlı ve akıl hastası tarafından başkasına verilen zarardan cezai sorumluluğu bulunmadığı halde, tazminat sorumluluğu vardır.

Ceza hukukunda fail ve mağdurun karşılıklı olarak kusurlarının indirilmesi kural olarak mümkün değildir. Fakat, haksız fiil sahibi kişilerin kusurlarının karşılıklı olarak indirilmesi mümkündür.

Kusur yönünden ceza hukukunun borçlar hukukundan ayrıldığı bir diğer hususta, ceza hukukunda ihmal kavramı borçlar hukukunun aksine objektifleştirilmiş değildir. Keza ceza hukuku alanında illiyet bağı yönünden şart teorisi kabul edilmektedir. Borçlar hukuku ise uygun illiyet bağına esas almaktadır. Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç; hukuk hâkiminin failin kusurlu olup olmadığını tayin ederken, ceza hukukunun bu husustaki prensipleriyle bağı olmadan özel hukukun tamamen kendine özgü olan kusur anlayışı içinde hareket etmesi gerektiğidir.

Temyiz kudretinin belirlenmesine ilişkin Ceza hukukunun ayırt etme yeteneği ile özel hukukun ayırt etme yeteneği anlayışı farklıdır. Bu alanda da hukuk hâkimi ceza hukuku kuralları karşısında bağımsızdır.

Ceza hukukunda cezaî ehliyet belirli yaş guruplarına göre tesbit edilmiştir. Fiilin işlendiği sırada on iki yaşını bitirmemiş olanların cezaî sorumlulukları bulunmaz. Fiilin işlendiği sırada on iki ile onbeş yaşları arasında olanların fiilin anlama ve sonuçlarını algılama

yeteneklerinin bulunması halinde cezaî sorumlulukları vardır. Yne fiili işlediği sırada on beş ile on sekiz yaşları aralığında bulunanlar için verilen cezalar belli oranlarda indirilir. Ceza hukukunda temyiz kudreti ve cezaî ehliyeteye ilişkin yaş sınırları, özel hukuk alanındaki hukukî sorumluluk için geçerli değildir. Ayırt etme gücüne sahip olan herkes kaç yaşında olursa olsun haksız fiili dolayısıyla tazminata mahkûm edilebilir.

Ceza hukuku yönünden ayırt etme gücüne sahip olmayan kişiler yaşları ne olursa olsun cezaî yaptırıma tabi tutulamaz. Özel hukukta ise TBK. m. 65 düzenlemesi karşısında, ayırt etme gücü olmayanların dahi hakkaniyet gereği işledikleri haksız fiillerden dolayı doğan zararlardan sorumlu tutulması mümkündür. Örneğin, Temyiz kudreti olmayan varlıklı biri, ekonomik açıdan zayıf olan bir kimseye hukuka aykırı bir fiil ile bir zarar verirse bunu tazmin etmek zorunda kalabilir. Bu sebeplerle, TBK. m. 74 hukuk hâkimini, ceza hukukunun ayırt etme yeteneğinin mevcut olup olmadığına ilişkin kararı ile bağlı tutmamıştır. Bu yüzden, yaşının küçüklüğü yüzünden cezai sorumluluğu bulunmayan biri, hukuk mahkemesi tarafından tazminata mahkûm edilebilir. Keza, temyiz kudreti bulunmayan ve hakkında cezaî kovuşturma yapılması olanaksız akıl hastası bir şahıs da başkasına verdiği zararları ödemek zorunda kalabilir.

b. Mahkumiyet, Beraat Kararları ve Kesin Hüküm

Ceza hukuku ile medenî hukuk ve ceza muhakemesi yargılama usulü ile hukuk muhakemesi usulü arasındaki farklılıklar sebebiyle, ceza mahkemesi tarafından verilen ve kesin hüküm niteliğinde olan kararlar da hukuk hâkimini bağlamaz. Ancak kanun ceza mahkemesi kararları bakımından bağımsızlık ilkesine mutlak bir uygulanma alanı tanımamış, bu konuda istisnalara yer vermiştir. Bu husus kanunda, mahkûmiyet kararları bakımından hukuk hâkiminin, sadece kusurun takdiri ve zararın miktarını tayin hususunda bağımsız

olduğu belirtilmek suretiyle ifade edilmiştir. Her ne kadar beraat kararları için kesin bir ifade kullanılmış ise de, doktrin ve uygulama, bu hususta da bir ayrım yaparak, bağımsızlık ilkesine nisbî bir uygulama alanı belirlemiştir.

Aynı konuda bir ceza mahkemesi kararının varlığına rağmen, hukuk hâkimine serbestçe hareket etme imkânı sağlayan TBK. m. 74, kanunda belirtilen durumlarda kesin hüküm itirazının dinlenilmeyeceğı hallerden birisidir. Ceza mahkemesi kararları karşısında hukuk hâkiminin bağımsızlığı hakkında TBK. m. 74 düzenlemesine paralel bir durum HMK. m. 214'de düzenlenmiştir. Bu hüküm ile senetlerin sahteliğı konusunda, ceza mahkemesinin beraat kararının hukuk hâkimini bağlamayacağı ifade edilmiştir.

Ceza muhakemeleri ile hukuk muhakemeleri arasında özellikle delillerin takdiri noktasında mevcut olan ayrılıklar dolayısıyla, TBK. m. 74. hukuk hâkimini ceza mahkemesinin beraat kararları ile bağı tutmamıştır. Bu sebeple, bir kimse haklı savunma halinde olduğı kanaatiyle işlemiş olduğı suçtan dolayı ceza mahkemesinde beraat etmesine rağmen, hukuk hâkimi haklı savunmayı sabit görmeyerek aynı şahsı tazminata mahkum edebilir.

Ceza mahkemeleri, temel hak ve hürriyetlerden olan kişinin özgürlük alanlarını yakından ilgilendirdiğınden, bir kişiyi cezaen sorumlu tutarken normal bir tazminat davasından daha katı kurallarla bağıdırlar. Bu yüzden, ceza hâkimi suçun sübutu için hukuk davasının aksine daha kuvvetli delillere ihtiyaç duyar. Hukuk hâkiminin aynı talebi daha düşük kuvvette delillerle kabulü mümkündür. Buradan yola çıkan kanun koyucu, ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararının hukuk hâkimi için bağlayıcı olmadığını belirtmiştir.

Hukuk hâkiminin ceza mahkemesince verilen beraat kararı ile bağı olmaması, ceza mahkemesi tarafından beraatine karar verilen failin kesinlikle hukuk mahkemesinde tazminata

mahkûm edileceği anlamına gelmez. Hukuk hâkimi bu karardan bağımsız olarak, haksız fiilin unsurlarının mevcudiyetini ve tazminata hükmedilebilmesi için gerekli olan şartların varlığını araştırır. Şayet tazminatın doğumu için aranan şartlar gerçekleşmemişse, fail hakkında hukuk mahkemesinde açılan bu davanın reddedilmesi gerekir. TBK.'nın 74. maddesi, ceza mahkemesinin beraat kararlarının hukuk hâkimini bağlamayacağını kesin bir dille ifade etmiştir. Yargıtay'ın uygulaması da bu doğrultudadır.

Gerek doktrinde, gerekse çoğunlukla Yargıtay kararlarında sürekli olarak ifade edildiği üzere bu hususta ikili bir ayırım yapıldığı görölmektedir. Eğer beraat kararı delil yetersizliğine dayanılarak verilmişse hukuk hâkimini bağlamaz. TBK. m. 74'ün hukuk hâkimi için bağlayıcı olmadığını belirttiği beraat kararları, delil yetersizliğine dayanan beraat kararlarıdır. Örneğin, bir hırsızlık olayında ceza mahkemesi, çalma olayının meydana gelip gelmediğini kesin olarak tespit edemeyerek beraat kararı vermişse, bu karar hukuk hâkimi için bağlayıcı değildir. Yargıtayın yerleşmiş içtihatları da bu doğrultudadır. Fakat delil yetersizliği ile verilen beraat kararlarının hukuk hâkimini bağlamayacağına ilişkin, TBK. m. 74'ün bu konuda mutlak bir uygulama alanına sahip olmadığı da belirtilmektedir.

Ceza mahkemesinin delilleri tespit ve takdiri ile hukuk mahkemesinin delilleri tespit ve takdirinin farklı olmasının bir sonucu olarak, bir olayda sebep sonuç bağı (illiyet ilişkisinin) bulunmadığına dair ceza mahkemesi kararının dahi hukuk hâkimini bağlamayacağı kabul edilir. Yani ceza mahkemesinin olayda illiyet bağı olmadığına dair verdiği karar hukuk hâkimi için bağlayıcı değildir. Yargıtayda illiyet bağının bulunmadığına dair ceza mahkemesi kararının, hukuk hâkimini bağlamayacağı yönünde kararlar vermek suretiyle bu hususu ifade etmiştir.

Yukarıda anlatıldığı üzere delil yetersizliğine dayanan beraat kararları hukuk hâkimini bağlamaz. Bu durumun tabii bir sonucu olarak, ceza mahkemesince tespit edilmiş deliller de

hukuk hâkimi için bağlayıcı değildir. Ancak hukuk hâkiminin ceza dosyası içindeki belgeler, bilirkişi raporları ve tanık beyanlarından yargılama sırasında yararlanmasında bir mahsur yoktur.

Beraat kararı fiilin fail tarafından işlenmediğini kesin olarak tespit etmişse bu nitelikte bir ceza mahkemesi beraat kararı delil yetersizliğine dayanmadığından, hukuk hâkimini bağlar. Delil yetersizliği sebebiyle verilmiş olan beraat kararının hukuk hâkimi için bağlayıcı olmamasının nedeni, fiilin zanlı tarafından işlenmediğinin kesin olarak anlaşılamamış olmasıdır. Yargıtay birçok kararında, ceza mahkemesinin suçun işlenmediğine ilişkin kesin şeklindeki beraat kararının, hukuk hâkimini bağladığını belirtmiştir.

Kusurun veya temyiz kudretinin mevcut olmadığına ilişkin beraat kararları da hukuk hâkimini bağlamaz. Çünkü, hukuk hâkimi, kusur ve temyiz kudretini tayin ederken ceza hukukunun sorumluluğa ve isnat yeteneğine ilişkin hüküm ve ilkeleri ile bağlı değildir. TBK.’nın 74. maddesinin ilk cümlesinde düzenlenen bu kural, beraat kararlarının uygulanması durumunda gözetilir. Yine hukuk hâkimi beraat kararı ile bağlı olmaksızın fiilin hukuka aykırı olup olmadığını da serbestçe takdir edebilir.

Mahkûmiyet kararları bakımından bağımsızlık ilkesi, TBK. m. 74’de “*Aynı şekilde, ceza hâkiminin kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı da, hukuk hâkimini bağlamaz*” şeklinde ifade edilmiştir. Burada ceza mahkemesinin mahkûmiyet veya beraat kararları şeklinde bir ayırım yapılmamıştır. Bu yüzden, ceza mahkemesinden verilen karar, ister beraat ister mahkûmiyet olsun kusurun takdiri ve zararın miktarını tayin hususunda hukuk hâkimi için bağlayıcı olmaz.

Mahkûmiyet kararları bakımından bağımsızlık ilkesi kanun tarafından sadece iki hale indirgenmiştir. Bunlar, kusurun takdiri ve zararın miktarlarını tayin hususlarıdır. Yargıtay mahkûmiyet kararının hukuk hâkimini kesin olarak bağladığını kabul etmektedir.

Gerek kusurun tayini ve gerekse zararın takdiri noktalarında ceza hukuku ile özel hukuk farklı özellikler gösterir. Ceza hukukundaki hafifletici ve ağırlatıcı sebepler ile borçlar hukukundaki hafifletici ve ağırlatıcı sebepler birbirinden farklıdır. Ceza hukukunda yaş küçüklüğü, yaşlılık, sağırlık ve dilsizlik birer hafifletici neden sayılır. Bu sebeple cezanın daha az takdir edilmesi sonucunu doğururlar. Fakat, özel hukukta bu gibi sebepler tazminatın daha az hükmedilmesi sonucunu doğurmaz. Ayrıca, ceza hukukunda failin cezalandırılması için kusurun belli bir derecede olması gerekir. Öte yandan, daha önce de ifade edildiği üzere, özel hukukta objektif olarak eleştiri konusu olan basit ve hafif bir ihmalin bulunması da tazminat sorumluluğunun meydana gelmesi için yeterlidir.

Ceza mahkemesinin mahkumiyet kararı ile kusurun varlığı yönündeki tespitlerinin hukuk hâkimini bağlamadığı hususundaki kanunun açık ifadesine rağmen, bazı yazarlar ve kararlara göre, kusurun mevcudiyeti konusundaki ceza mahkemesinin mahkumiyet kararının dahi hukuk hâkimini bağlamayacağı yönündedir.

2. Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar ve Tutuklamama Kararı

Ceza Muhakemesi Kanununa göre Cumhuriyet savcısının asli görevi kamu düzenine aykırı eylemleri tespit edip bu konuda soruşturma yürütmektir. CMK. m. 170'de kamu davasını açma görevi Cumhuriyet savcısına verilmiştir. Yapılan soruşturma sonunda, toplanan deliller suçun işlendiği konusunda yeterli şüphe oluşturduğu takdirde, iddianame düzenlenip mahkemeye sunulmalıdır. Aksi takdirde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmelidir.

Hukuk hâkiminin bağlı olmadığı karar “ceza mahkemesi” kararıdır. Ceza mahkemesinde karar vermek durumunda olan kişi ise ceza hâkimidir. Bu durumda, ceza

soruşturması sonunda savcının vereceği kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin karar hukuk hâkimini bağlamaz.

Kovuşturmama kararı, suç işlediği iddia olunan kişinin o eylemi yaptığına dair fiilî veya hukukî eksiklikten kaynaklanabilir. Bu karar, suç olduğu iddia edilen bir eylemin, savcının kanaatine göre, kanunen yargılamayı gerektirmediği esasını gösterir. Hâlbuki, Türk Ceza Kanununa göre suç olmayan bir eylem sonucu, pekâlâ ortaya bir zarar çıkmış olabilir. O halde, savcının kovuşturmama kararı verdiği olay, hakkında hukuk hâkimi bu karardan bağımsız incelemesini yapar ve kararını verir.

Sulh ceza hâkimi soruşturma sırasında yapmış olduğu sorgu ve tahkikat neticesinde, şüphelinin tutuklanıp tutuklanmayacağına dair karar verir. Şayet bu ifade sonunda, bir zarar bulunduğu halde, suçun unsurlarının eksik yahut şüphelinin suçu işlediğini kanıtlar yeterli delil bulunmazsa, fail hakkında salıverme kararı verilir. Bu kararın hukuk hâkimi nezdinde bağlayıcılığı yoktur.

Af kanunları ikili bir ayrıma tabi tutulur. Genel af haksız fiilin cezalandırılabilme özelliğini ortadan kaldırır. Bunun sonucu olarak daha uzun zamanaşımı süresinin uygulanması mümkün olmaz ve hukuk zamanaşımına ilişkin kurallar uygulanır.

Genel af kesin hükümden sonra çıkmışsa, ceza mahkûmiyetini bütün sonuçları ile birlikte ortadan kaldırır. Kovuşturma sırasında çıkan af kanunu kamu davasını ortadan kaldırır. Nihayet henüz kovuşturma başlamadan önce çıkan bir genel af ise soruşturma yapılmasına engeldir. Özel af ise genelde ceza indirimi getirir. Fiil suç olma vasfını devam ettirdiğinden ceza zamanaşımı süresinin uygulanması gerekir. Özel afta cezanın infazından vazgeçilir. Bu sebeple, özel af ancak çıktığı anda kesinleşmiş olan mahkûmiyetlere etki eder.

Yukarıda da ifade edildiği üzere genel af mahkûmiyeti bütün sonuçları ile birlikte kaldırır. Fakat fiil ortadan kalkmış olmadığından fiilin bütün hukukî sonuçları varlığını

sürdürür. Bu yüzden, fail hukuk mahkemesi tarafından tazminata mahkûm edilebilir. Özel affa ise zaten fiilin gerek hukukî, gerek cezaî sonuçları devam eder, sadece hükmedilmiş olan cezanın infazından vazgeçilir. Bu yüzden, özel affa rağmen fail, zarar gören şahsın zararını tazmin etmek zorundadır. Sonradan kabul edilen bir af kanunu, ceza mahkemesince hükmedilmiş olan cezayı ortadan kaldırır, tazminat talebini etkilemez. Yargıtay da, fiilin af yasası ile cezalandırılmamasının, hukuk hâkimini bağlamayacağına hükmetmiştir.

Genel af durumunda fiil suç olma vasfını kaybettiğinden, ceza davası zamanaşımı süresinin uygulanma imkânı ortadan kalkar. Şayet ceza davası devam ederken af kanunu çıkarsa, ceza davasının ortadan kaldırılmasından itibaren iki yıl içinde tazminat davası açılmalıdır. Eğer af kanunu yürürlüğe girmeden henüz ceza davası açılmamışsa, kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde hukuk davası açılmalıdır.

Burada bir Kanundan bahsetmek konunun aydınlatılması bakımından faydalı olur kanaatindeyiz. Bu Kanun 23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanundur. Kanun bir af kanunu niteliğinde değildir. Çünkü burada 23 Nisan 1999 tarihine kadar işlenen bazı suçlardan dolayı fail affedilmemekte, mahkûmiyet kararı verilmişse infazı, yargılama devam etmekte ise, yargılaması ertelenmektedir. Kanunda öngörülen süreler içinde, mahkûmun yeniden bir suç işlemesi halinde, salıverilme konusu olan suçtan dolayı kalan mahkûmiyetin infazına, yargılaması ertelenen davaya ise kaldığı yerden devam edilmektedir. Şartla salıverilmeyi öngören bu kanun, suç teşkil eden haksız fiile ilişkin tazminat davasını etkilemez.

3. Bekletici Mesele

Ceza mahkemesince, Ceza muhakemesi Kanunu'nun 223. maddesi uyarınca beraat, mahkumiyet, güvenlik tedbirine hükmetme, ceza verilmesine yer olmadığı, düşme ve görevsizlik kararlarına hükmedilebilir. İşte hem suç hem de haksız fiilden dolayı ceza ve hukuk davası aynı anda görülmekte ise, hukuk mahkemesinin ceza mahkemesinin kararını bekleyip beklemeyeceği hususunun aydınlatılması önemlidir. Çünkü her iki dava ile aynı fiil hakkında karar verilmektedir. Her iki yargılama sonunda da aynı sonuca ulaşmak hukukî güvenirlilik yönünden önemlidir. Aksi takdirde çelişkili ve tartışmalı kararlar ortaya çıkar. Kimi yazar ve Yargıtay kararları, hukuk hâkiminin ceza mahkemesi sonucunu beklemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Aksi yöndeki fikir sahipleri ve Yargıtay kararları ise, bunun bir zorunluluk olmadığını, her iki davanın konu ve amaç yönünden farklılık arzettiğini, bunun gereksiz yere yargılamayı uzatacağını ileri sürmektedirler.

4. Diğer Medenî Hukuk İlişkilerinde Uygulanması

Bu ilke diğer medenî hukuk ilişkilerinde de uygulanır. İsviçre Federal Mahkemesi, delil yetersizliği sebebiyle sanık hakkında ceza mahkemesinin verdiği beraat kararının özel hukukta etkili olamayacağına ilişkin düzenlemenin, Medenî Hukukun diğer alanlarında da geçerli olduğunu kabul etmiştir. Buna dair bir kararda bir erkek aleyhine cezayı gerektiren cinsel ilişki suçundan yeterli delil bulunmaması sebebiyle verilen beraat kararının hukuk mahkemesinde açılan babalık davasına etkisi olmadığına hükmetmiştir.

Türk Medenî Kanunun 5. maddesi, sözleşmelere ilişkin Borçlar Kanunu hükümlerinin diğer medenî hukuk ilişkilerine de uygulanabilir olduğunu kabul etmiştir. 4721 sayılı Türk Medenî Kanunun 5. maddesi "*Bu Kanun ve Borçlar Kanunu'nun genel nitelikli hükümleri, uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerinde uygulanır*" hükmünü getirmiştir. Bu

sebeple haksız fiillere ilişkin bölümde yer alan Borçlar Kanunun 74. maddesi diğer Medenî Hukuk ilişkilerine de uygulanır.

Yargıtay, zorla ırza geçmeden dolayı açılan ceza davasından beraat eden kişi hakkında, babalık davası açılabileceğini ve babalığa hükmedilebileceğini belirtmiştir.

5. Hukuk Hâkimini Bağlayan Kararlar

Hukuk hâkimine tanınan ve ona, ceza hukuku kuralları ile kararları karşısında serbesti tanıyan kuralın istisnaları da mevcuttur. Mahkûmiyete ilişkin karar kusurun takdiri ve zararın miktarı dışında bağlayıcıdır. Bu sebeple, ceza mahkemesinin verdiği mahkûmiyet kararı ile kusurun mevcudiyeti tespit edilmişse, artık hukuk mahkemesinde kusurun olmadığı yönünde bir karar verilemez. Bundan başka, mahkûmiyet kararıyla hukuka aykırılığın tespiti de hukuk hâkimini bağlar. Bu husus gerek İsviçre, gerekse Türk hukuk doktrininde hakim görüş tarafından tartışmasız olarak kabul edilmektedir.

Hukuk hâkiminin ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararı ile bağlı olmasının sebebi, ceza mahkemesinde sübuta ermiş olan suçun, hukuk hâkimi tarafından da kabulünü sağlamaktır. Ceza mahkemesinin bir mahkûmiyet kararı bulunmasına rağmen, fail hakkında tazminata hükmedilmeyebilir. Ceza mahkemesi mahkûmiyet kararının hukuk hâkimini bağlaması demek, kişinin mutlaka tazminata da mahkûm edilmesi demek değildir. Bu karar suçun işlendiğine ilişkin bir delildir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da, ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararının hukuk hâkimini bağlamasının kesin hüküm esasına dayanmadığı yolunda bir karar vermiştir.

Ceza mahkemesinden verilen karar ister beraat, ister mahkûmiyet olsun, maddî olguların mevcut olup, olmadığı hususunda hukuk hâkimini bağlar. Bu konuda gerek doktrin gerekse Yüksek Mahkemenin yerleşmiş içtihatları hiçbir kuşkuyla yer vermeden ittifak halindedir.

Kanun bir fiilin haksız fiil sayılabilmesi için suç olması şartını arıyorsa, ceza hâkiminin suç diye nitelendirdiği bu fiil artık hukuk mahkemesinde de böyle kabul edilmek zorundadır . Örneğin, bağışlamadan rücû için bağışlananın bağışlayana veya yakınlarına ağır bir cürüm işlemesi lâzımdır. Bu fiilin cürüm ve cürmün ağır olup olmadığına ilişkin ceza hâkiminin kararı hukuk hâkimini bağlar.

Suç ve haksız fiil teşkil eden fiil için Ceza Kanunu daha uzun zamanaşımı süresi getirmişse, hukuk hâkimi bu ceza zamanaşımı süresini uygulamalıdır.

§ 13. CEZA ZAMANAŞIMI (DAVA ZAMANAŞIMI)

I. GENEL OLARAK

Ceza kanunlarında belirlenen süreler geçtikten sonra kamu davası açılmaz. Açılan dava sırasında zamanaşımı gerçekleşmişse davanın ortadan kaldırılmasına karar verilir. Dava zamanaşımının gerçekleşmesi soruşturma ve kovuşturma için engeldir.

Hukuka aykırı fiillerin bir kısmı hem suç hem haksız fiil şeklinde tezahür eder. Bu yüzden, Türk Borçlar Kanunu bu vasıftaki bir fiil için cezaî yönden takip mümkün olduğu müddetçe, haksız fillere dair zamanaşımı süreleri geçse de tazminat davası açılabileceğini düzenlemiştir. Kanun, aynı zamanda suç teşkil eden haksız fiiller hakkında TBK. m. 72/I'de yer alan iki ve on yıllık zamanaşımı sürelerini yeterli görmemiştir. Ceza Kanunu'ndaki sürenin daha uzun olması halinde bunun uygulanacağını hükme bağlamıştır.

Bir fiile Ceza Kanunları tarafından daha uzun bir zamanaşımı öngörülmüşse, tazminat davasına da bu sürenin uygulanması hukukî tutarlılığın gereğidir. Çünkü fail hakkında verilecek mahkumiyet hükmü tazminattan daha ağır bir yaptırımdır. Bir suçtan dolayı ceza takibatı altında bulunan bir kimsenin aynı fiilden dolayı zamanaşımı sebebiyle hukuk

mahkemesinde sorumluluktan kurtulabilmesi, adalete hukukî güvenliğe ve emniyete uygun değildir.

Yargıtay uygulaması da hakim görüş yönündedir. Yargıtay bu konuya ilişkin İçtihadı Birleştirme Kararında TBK. 72'nin kanuna konuluş sebebini "*...ceza davası devam ettiği müddetçe mutazarrırın müdahil sıfatını alarak ceza mahkemesinden tazminat talep edebileceği ve bu itibarla haksız fiilin Devlet tarafından takibi mümkün oldukça tazminat davasını kabul etmemenin manasız olacağı*" şeklinde ifade etmiştir.

Soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar ve bu suçları işlemek için örgüt kurma suçu ile işkence suçları dava zamanaşımına uğramadığı gibi, ceza zamanaşımına da uğramazlar. Yine 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 68/3. maddesinde düzenlenen ve bu kanunun özel hükümler kitabının dördüncü kısmında yer alan suçlardan, yurtdışında işlenenlerin ağırlaştırılmış müebbet hapis , müebbet hapis veya 10 yıldan fazla hapis cezalarından biri ile cezalandırılması halinde zamanaşımı uygulanmaz.

Devletin ceza verme hakkı kamu davası açılması ve yapılan yargılama sonucu verilen hükümle mümkündür. Bazen bu haktan feragat edilebilir. Dava zamanaşımı da bunlardan biridir.

Özel hukukta olduğu gibi ceza hukukunda da kanunların yürürlüğü hakların kazanılması ve kaybedilmesi, yaptırım uygulanması belirli sürelerle sınırlandırılmıştır. Suçu oluşturan fiil meydana geldikten sonra kanunun öngördüğü süre zarfında davanın açılması ve karara bağlanması gerekmektedir, aksi durumda dava düşer. Ceza zamanaşımı devletin cezalandırma gücünü ortadan kaldıran bir kurumdur. Kanunlarda belirlenen süreler geçtikten sonra kamu davası açılmaz, açılmış olsa dahi davaya devam edilemez.

Ceza davası zamanaşımı süreleri suçların kanunda öngörülen müeyyidesinin ağırlığına göre belirlenir. Ceza zamanaşımı kamu düzenine ilişkin bir düzenleme olduğundan

mahkemece re'sen dikkate alınmak durumundadır. Herhangi bir şekilde bu haktan feragat edilmesi mümkün değildir. Bu husus özel hukuk ve ceza hukuku zamanaşımı arasındaki en önemli farkı oluşturmaktadır. Bir soruşturma ve kovuşturma sırasında zamanaşımının gerçekleşip gerçekleşmediğini ispat yükümlülüğü sanık ve/veya şüpheliye yüklenemez. Mahkeme veyahut Cumhuriyet Savcısı tarafından bu husus araştırılmalıdır. Tam olarak tespit mümkün olmadığı takdirde ise “şüpheden sanık yararlanır” ilkesi uyarınca dava düşer veya takipsizlik kararı verilir.

Ceza hukukunda yer alan hak düşürücü süreler ile ceza zamanaşımı arasında bazı noktalarda farklılıklar vardır. Zamanaşımı fiile ilişkin olup hak düşürücü süre ise mağdurun haklarına dairdir. Yine hak düşürücü süreden farklı olarak zamanaşımının kesilmesi ve durması mümkündür.

1982 Anayasasının 38. maddesinin 2. fıkrasında, suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun gözetileceğini belirten 1. fıkranın uygulanacağı belirtilmek suretiyle ceza zamanaşımı anayasal bir kurum niteliğine kavuşturulmuştur. Dava zamanaşımı TCK m. 62-72 arasında düzenlenmiştir.

Dava zamanaşımının hem Anayasanın 38. maddesindeki düzenleme hem de TCK m. 62-72 düzenlemesi nazara alındığında maddî ceza hukukuna ilişkin bir kurum olduğu anlaşılır.

II. DAVA ZAMANAŞIMI, ŞİKAYET VE DAVA SÜRESİ

Suçun işlenmesinden kesin hüküm tarihine kadar olan süreye dava zamanaşımı denilir. Bu süreçte şüpheli ve/veya sanığın henüz suçu sabit değildir. Kararın kesinleşmesini müteakip ceza zamanaşımı başlar.

Soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı bir suçun mağdurunun altı aylık süre içinde yetkili makamlara müracaat ederek failin cezalandırılmasını istemesi gerekir. Türk Ceza Kanunu şikayeti bir soruşturma ve kovuşturma şartı olarak kabul etmiştir. Belirtilen süre içerisinde müracaat edilmezse artık bu fiilden dolayı işlem yapılamaz. Keza bazı özel kanunlarda bir kısım suçlar hakkında ceza davası açmak belirli sürelerle sınırlandırılmıştır. Dava süresi olarak adlandırılan bu durumlarda Cumhuriyet Savcısı öngörülen süreler zarfında kamu davası açmadığı takdirde, dava açma hakkı ortadan kalmaktadır. Bu süreler nitelik itibariyle dava şartıdır. Dava zamanaşımı ile şikayet süresi ve dava süresi karşılaştırıldığında, şu sonuçlar çıkar.

Şikayet süresinin geçmesi şikayet hakkını, dava süresinin sona ermesi kamu davasının açılmasından mütevellit yetkiyi ortadan kaldırır. Dava zamanaşımı ise devletin ceza verme hakkını kaldırır. Süresi içinde şikayet yapılmazsa şikayet hakkı ortadan kalkar. Bu da şikayetin hak düşürücü bir süre niteliğinde olduğunu gösterir. Mağdur kusursuz olduğunu ispat etmek şartıyla eski hale iadede yararlanabilir.

Dava süresinin dava zamanaşımında olduğu gibi durması ve kesilmesi söz konusu değildir. Dava süresi dava zamanaşımı süresi içinde başlar ve biter. Dava zamanaşımı dolmadan dava süresi dolabilir. Dava zamanaşımı kural olarak her suç için uygulanabilmekte, dava süreleri ise ancak özel bir düzenleme halinde mümkün olmaktadır. Dava süresi ve dava zamanaşımı birlikte bulunursa öncelikle dava zamanaşımı uygulanmak gerekir. Dava zamanaşımı ve dava süresinde eski hale iade istenemez.

Şikayette kişinin şikayet hakkı ortadan kalkmakta, zamanaşımında ise devletin ceza yargılaması yapması mümkün olmamaktadır. Bu sebeple dava süresi ve şikayet süresinin kesilmesi ve durması mümkün değildir. Çünkü bunlar hak düşürücü sürelerdir. Hâlbuki dava zamanaşımı süresinin bazı hallerde durması ve kesilmesi mümkündür. Son olarak

zamanaşımına ilişkin kural istisnalar hariç tüm suçlarda, şikayet ise bir kısım hafif suçlar yönünden uygulanmaktadır.

III. DAVA ZAMANAŞIMININ UYGULANDIĞI DİĞER KANUNLAR

Türk Ceza Kanunu'nun 5. maddesinde genel hükümlerin özel ceza kanunları ile ceza içeren kanunlarda yer alan suçlar hakkında da uygulanacağı belirtilmiştir. Bu genel kuraldan hareketle Türk Ceza Kanunu'nun zamanaşımına ilişkin düzenlemeyi içeren 66/1. maddesinin ilk cümlesinde “*Kanunda başka türlü yazılmış olan haller dışında*” dava zamanaşımına ilişkin kuralların tüm suçlar için uygulanacağı belirtilmiştir. Bu ibare ile kastedilen TCK'nın 76/4, 77/4, 7/3 maddeleridir. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra diğer özel kanunlardaki bu düzenlemeye aykırı hususlar 31/12/2008 tarihine kadar yürürlükte kalmaya devam etmiştir. TCK'nın yürürlüğe girdiği 01/06/2005 tarihinden sonra yapılacak düzenlemeler ise kanuna aykırı değildir. Çünkü bu konuda özel bir hüküm getirilmesine kanun izin vermiştir.

IV. DAVA ZAMANAŞIMI SÜRELERİ

Dava zamanaşımı süreleri TCK'nın 66. maddesinde beş bent halinde sayılmıştır. Buna göre; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda otuz yıl, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmibeş yıl, yirmi yıl yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi yıl, beş yıldan fazla olmamak üzere hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlarda on beş yıl ve beş yıldan fazla olmamak üzere hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlarda sekiz yıl içinde dava zamanaşımı süresi sona erer.

Yukarıda belirtilen süreler 18 yaşından büyükler için geçerlidir. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında, bu sürelerin yarısı,

on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ise üçte ikisini geçtiği takdirde kamu davası zamanaşımı gerçekleşir.

Dava zamanaşımı süresinin belirlenmesinde dosyadaki mevcut deliller itibarıyla daha ağır cezayı gerektiren nitelikli haller göz önüne alınmak zorundadır. Zamanaşımının hesaplanmasında kanunun o suç için belirlediği cezanın üst haddi esas alınır. Eğer suç için ağırlaştırılmış hal söz konusu ise bu takdirde ağırlaştırılmış hal için öngörülen ceza miktarının üst sınırı esas alınır.

Mahkeme iddianamede gösterilen sevk maddesinde belirtilen suçun üst sınırını, değil, yargılama sonucu fiilin uyduğu nitelikli halin üst sınırını esas alır. İddianamede gösterilen maddeden başka bir suçun sabit olması ve daha az cezayı gerektirmesi halinde daha kısa olan zamanaşımı süresi uygulanır.

Kanunun maddesinde suç için tayin edilen cezanın alt ve üst sınırları belli değilse, süreli hapis cezasının alt sınırı 1 ay üst sınırı da 20 yıl olarak kabul edilir.

Birden çok suç işlenmesi halinde her bir suçun ceza zamanaşımı ayrı hesaplanır. Suçun karşılığı olan ceza hem hapis, hem de adli para cezası ise nev'i alarak daha ağır olan hapis cezası esas alınır ve buna göre dava zamanaşımı belirlenir.

Müteselsil suçlarda faile tek bir ceza verilmekte ve teselsül sebebiyle artırılmaktadır. Çünkü müteselsil suç, suçun nitelikli hali değildir. Bu sebeple müteselsil suçta verilen ceza dava zamanaşımının hesaplanmasında göz önüne alınmaz.

Dava zamanaşımı, tamamlanmış suçlarda suçun işlendiği gün başlar. Teşebbüs aşamasında kalan suçlarda son hareketin yapıldığı an, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği zaman başlar. Zincirleme suçlarda son suçun işlendiği tarihte başlar. Çocuklara karşı ve bunlar üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kimseler tarafından işlendiği takdirde çocuğun 18 yaşını ikmal ettiği günden itibaren zamanaşımı süresi işlemeye başlar.

V. DAVA ZAMANAŞIMINA UĞRAMAYAN SUÇLAR

Her suç kural olarak dava zamanaşımına uğrar. TCK zamanaşımının olmadığı iki durumu istisna tutmuştur. Bu suçlar TCK'nın 66/7. maddesinde ve 76,77 ve 78. maddelerinde düzenlenen suçlardır. Paralel bir düzenleme 765 sayılı TCK'nın 102. maddesinin 2. fıkrasında da bulunmaktaydı.

Dava zamanaşımına uğramayan suçlar hakkında TCK m. 66/7 hükmünün uygulanabilmesi için bu suçun kanunun “Millete ve Devlete Karşı Suçlar” başlığı altında yer alan 247 – 343 maddeleri kapsamında kalması, ağırlaştırılmış müebbet veya müebbet veya on yıldan fazla hapis cezasını gerektirmesi ve yurtdışında işlenmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki maddelerde yer alan düzenlemede hem devletin güvenliğine karşı suçlar hem de zimmet, rüşvet, irtikap gibi suçlara da yer verilmesi kanunun özgürlükçü ve bireyi esas alan ilkeleri ile çelişmektedir. Yine kanunda on yıldan fazla hapis cezası ile kastedilen cezanın alt veya üst sınırını yoksa hükümlünün cezası mı belli değildir. Bazı yazarlara göre burada suç tipine uygun maddede yazılı cezanın üst sınırının nazara alınması gerektiği savunulmaktadır. Bu suçların yurt dışında işlenmesi şartının getirilmesindeki amaç süresi içinde dava açmada ve cezalandırmada yaşanabilecek zorluklardır. Söz konusu suçların çoğu Türk Devletinin varlığına yönelmiş olan suçlardır. Bu sebeple hem yurt içinde hem de dışarıda işlenmesi arasında fark gözetilmemesi gerektiğini savunan yazarlar da vardır.

TCK'nın 76/4. maddesi hükmü uyarınca, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar ile bu suçları işlemek amacıyla örgüt kurmak ve yönetmek suçları zamanaşımına uğramaz. Keza vatana hıyanet suçlarından sanık ve hükümlü olanlar hakkında Askeri Ceza Kanunu uyarınca zamanaşımı işlemez.

Ceza davası zamanaşımının uygulanamayacağına ilişkin son bir düzenleme Türk Ceza Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda lehe hüküm belirlenmesi ve uygulanması amacıyla yapılan yargılama bakımından getirilmiştir. Yani kesin hükümle sonuçlanan bir davanın sonradan yürürlüğe giren bir kanunla ilgili olarak lehe hükmün belirlenmesi ve uygulanması için yapılacak yargılamada zamanaşımına ilişkin hükümler uygulanmaz.

VI. ANAYASAL HÜKÜMLER VE ZAMANAŞIMI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının geçici 15. maddesi referandum ile 2010 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu madde kapsamına giren suçlardan dolayı yapılması imkânsız olan soruşturma ve davaların açılıp açılmayacağı tartışmalıdır.

Öğretide zamanaşımı süresinin soruşturmaya engel olduğunu ve kanunun yürürlükten kaldırılması ile sürenin başlayacağını belirtenler olduğu gibi buna gerek kalmadan 2005 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunun 77. maddesinde düzenlenen insanlığa karşı işlenen suçların zamanaşımına tabi olmadığını belirten yazarlar da vardır. Ancak 1982 Anayasasının geçici 15. maddesinin, maddenin kabul edildiği tarihte 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda zamanaşımı durduran sebepler arasında bu maddeye ilişkin bir düzenleme yapılmadı. Aksi düşünce Ceza Hukukunun temel ilkelerinden olan sanık lehine yoruma aykırıdır.

Diğer taraftan Türk Ceza Kanunu'nun 7. maddesinin birinci fıkrası uyarınca işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz ilkesine aykırı olarak TCK m. 77'nin yasanın yürürlüğünden önceki suçlara uygulanması mümkün değildir. Aynı şekilde insanlığa karşı

işlenen ve Anayasanın geçici 15. maddesi kapsamında kalan suçlar için de Kanunun yürürlüğünün geçmişe şamil olması mümkün değildir.

Anayasanın geçici 15. maddesini bir af şeklinde yorumlamak ta mümkündür. Çünkü bu madde, kapsamında kalan kişilerin işledikleri fiilleri suç olmaktan çıkartmaktadır. Türk Ceza Kanunun 7. maddesi zaman bakımından uygulamayı 2. maddesi ise suçta ve cezada kanunîlik ilkesini düzenlemiştir. Bu ilkeler doğrultusunda söz konusu suçlardan dolayı failleri hakkında cezaî takibat yapılamayacağı gibi hukukî sorumlulukları da yoktur. Burada Anayasanın 83. maddesinin birinci fıkrasındaki yasama dokunulmazlığı benzeri bir düzenlemeden esinlendiği düşüncesini ileri sürmek mümkündür.

Yukarıda izah edilen görüşler doğrultusunda kanaatimce, 12 Eylül'ü gerçekleştirenlerin cezaî yönden sorumsuzluğunu kabul etmek ve geçici 15. maddenin af niteliğinde olduğunu varsaymak yerinde değildir. Çünkü böyle bir durumda, darbe suçları özendirilmiş ve darbelere meşruiyet kazandırılmış olur. Böylece antidemokratik bir sürece zemin hazırlanmış olur. Bu hüküm ile Anayasal düzenlemeyle bazı kişilere dokunulmazlık getirilmiştir. Ancak Anayasanın bu hükmü ortadan kalktığında artık bu zırhtan yararlanmak mümkün değildir. Bu engelin ortadan kalkması ile zamanaşımı süresi işlemeye başlamalıdır.

§ 14. CEZA DAVASI ZAMANAŞIMININ ŞARTLARI

I. FİİLİN SUÇ OLUŞTURMASI

Ceza zamanaşımının uygulanabilmesi için eylemin suç oluşturması zorunludur. Bu suçun sadece Türk Ceza Kanunu hükümlerinde yer alan suçlar ile diğer kanunlarda düzenlenmesi arasında herhangi bir ayrım yoktur. Haksız fiil suç teşkil etmiyorsa, tazminat davası TBK. m. 72'deki iki ve on yıllık normal hukuk davası zamanaşımı süresi içinde açılmalıdır. Yargıtay'a intikal eden bir olayda, bir kimse sahibini öldürmek kastıyla hareket

edip, silahın isabet almaması yüzünden hayvanını öldürdüğü takdirde, eski TCK'nın 521. maddesindeki hayvan öldürme suçunun oluşmayacağına karar verilmiştir. Çünkü, tedbirsizlik ve dikkatsizlikle bir kimsenin malına zarar verme veya hayvan öldürme suçuna ilişkin 765 sayılı Kanunda bir düzenleme yoktu. Bu yüzden açılan tazminat davasında ceza zamanaşımının uygulanma imkânı yoktur.

Öğreti ve yargı kararlarında hakim görüş, daha uzun süreli ceza zamanaşımının uygulanması için fiilin suç oluşturması ve cezayı gerektirmesi yeterlidir. Failin suç sayılan fiilden dolayı mahkûm edilmesi şart değildir. Ayrıca fail aleyhine cezaî takibatın başlatılmasına da gerek yoktur. Fail ceza ehliyetine sahip olmasa da ceza zamanaşımı uygulanır. Daha uzun süreli ceza zamanaşımının uygulanması için gerekli ve yeterli olan tek şart, suç teşkil eden fiilin ceza yasaları uyarınca ceza yaptırımına tabi tutulmasıdır.

Fail hakkında ceza davası açılmadığı takdirde, fiilin cezayı gerektirip gerektirmediğini hukuk hâkimi araştırır. Failin ehliyetsizlik sebebiyle beraati halinde, yasal unsurları yönünden suç teşkil eden fiil hakkında ceza davası zamanaşımı uygulanır.

II. ZAMANAŞIMININ FAZLA OLMASI

Ceza davası zamanaşımının hukuk davasına uygulanması için, ceza Kanunlarındaki suça ilişkin zamanaşımı süresinin iki ve on yıllık süreden daha uzun olması gerekir. Ceza davası zamanaşımı süresi, mahkeme tarafından hükmolunan ceza miktarına göre değil, o suçun kanunda kabul edilmiş olan genel zamanaşımı süresine göre belirlenir.

Ceza davası zamanaşımının uygulanması için, Ceza Kanunu'nda kabul edilmiş sürenin on veya iki yıllık süreden birisini geçmesi yeterlidir. Ceza davası zamanaşımı süresi iki yıllık hukuk zamanaşımı süresinden uzun, on yıldan kısa ise sadece iki yıllık süre uzar. Örneğin, beş

seneye kadar hapsi gerektiren cürümlerde ceza davası zamanaşımı süresi sekiz yıl olarak düzenlenmiştir. Bu halde zarar gören, zararı ve sorumluyu öğrendiği tarihten itibaren iki seneden fazla zaman geçirmiş olsa bile sekiz yıl bitmeden dava açabilir.

Başlangıçta İsviçre Hukukunda ceza davası zamanaşımı süresinin hem iki hem de on yıllık hukuk davası zamanaşımı süreleri için uygulanıp uygulanmayacağı yönünde tereddüt vardı. TBK. m. 72'nin sadece on yıllık haksız fiil zamanaşımına uygulanması gerektiği iddia edilmekteydi. Fakat Federal Mahkeme hükmün iki yıllık zamanaşımına tâbi hallerde de geçerli olacağını kabul etmiştir. Gerçekten de, Federal Mahkemeye göre, TBK. m. 72 birinci fıkra 1. cümleye hiçbir ayırım yapmadan ancak ibaresi ile bağlanan ayrı bir cümledir. Uzun ceza zamanaşımının, birinci fıkrada düzenlenen iki zamanaşımından birisine ait olacağı kabul edilemez. Bu yüzden bu cümle, birinci fıkranın tamamını kapsar niteliktedir. Kaldıkı kanun koyucu on yıllık zamanaşımının sadece birinci fıkranın birinci cümlesine ait olacağını düşünseydi bunu açıkça ifade ederdi. Daha uzun olmak şartıyla ceza davası zamanaşımı süresinin hem iki, hem de on yıllık hukuk davası zamanaşımı süreleri için uygulanacağı hususunda Türk Hukukunda görüş ayrılığı yoktur.

III. CEZA DAVASI VE CEZA ZAMANAŞIMI

Ceza mahkumiyeti kararının kesinleştiği tarihten itibaren belli bir zamanın geçmesi durumunda mahkum olunan cezanın infazı yapılmaz. Ceza zamanaşımında belli bir cezaya mahkum edilen kişinin, bu cezası kesinleştiği halde, bu tarihten itibaren belli sürenin geçmesi halinde, Devlet tarafından bu cezasının infazından vazgeçilmektedir. TCK'nın 66. maddesi kamu davasının tâbi olduğu zamanaşımı sürelerini belirtirken, 68. maddesi de hükmolunmuş cezalara ait infaz zamanaşımı sürelerini düzenlemiştir.

TBK. m.72’de yer alan zamanaşımı ceza zamanaşımı değil dava zamanaşımı dır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da bir kararında bunu, “TBK. 72/f. l’de yer alan ceza zamanaşımı, TCK’nın 68. maddesinde yazılı mahkûmiyet zamanaşımı olmayıp cezayı gerektirir fiil için, TCK’nın 66. maddesinde tespit edilen dava zamanaşımından ibarettir” şeklinde ifade etmiştir.

IV. DAVA ZAMANAŞIMININ UYGULANMASI

Ceza davası zamanaşımı tazminat sorumlusu ile mirasçılarına karşı açılan davalarda uygulanır. Tüzel kişilerin organları tarafından işlenen hukuka aykırı fiilin suç oluşturması halinde, bu tüzel kişi aleyhine açılan tazminat davasında da daha uzun olan ceza davası zamanaşımı süresi geçerlidir. Çünkü tüzel kişinin, organlarınca işlenen haksız eylemden dolayı doğrudan tazminat sorumluluğu vardır.

Türk Borçlar Kanunu’nun 72. maddesi hükmü işlenen fiil sebebiyle cezaî sorumluluğu olanlara uygulanır. Adam çalıştıran ve ev başkanının sorumluluğu çalışanın veya ev başkanlığının altında bulunan kişinin davranışından kaynaklanmaz. Burada sorumluluk adam çalıştıran veya ev başkanının objektif özen yükümlülüğünün ihlâli sebebiyle meydana gelir. Bu kişilerin fiilinin suç teşkil etmesi durumunda ceza davası zamanaşımının uygulanacağında kuşku yoktur. Failin mirasçıları da hukuken sorumlu olduklarından haklarında ceza davası zamanaşımı uygulanmaz. Bir işletme çalışanının kaza ile yaralamaya sebebiyet vermesi halinde, eylem aynı zamanda taksirle yaralama suçunu oluşturduğundan fail hakkında açılacak tazminat davası, ceza zamanaşımı süresi içinde zamanaşımına uğrar. Fakat şirket temsilcisi aleyhine açılacak tazminat davası TBK. m. 72’de belirtilen süreler zarfında zamanaşımına uğrar.

Doktrin ve Yargıtay İçtihatları, yukarıdaki hâkim görüşü savunmaktadır. Ancak haksız fiilî gerçekleştiren kişinin mirasçılarına ceza zamanaşımının uygulanması gerektiği yönünde düşünce ve kararlar da mevcuttur.

Eski TCK m. 465 hükmü yukarıda belirtilen esastan farklı ve özel düzenleme getirmişti. Buna göre, bir kimsenin veya bir şirketin hizmetinde bulunanlar tarafından vazife ve hizmet sırasında işlenen Türk Ceza Kanunu'nun 455 ve 459 uncu maddelerinde yazılı cürümlerden dolayı hükmedilecek tazminattan o kimse veya şirketin de malen mes'ul olacağı hüküm altına alınmıştı. Bu madde ile 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 455 ve 459. maddeleri uyarınca suç teşkil eden fiillerden dolayı istihdam edenin sorumluluğu düzenlenmişti.

Yukarıdaki hükme dayanarak fail hakkında ceza davası devam ederken, zarar görenlerin bu davaya müdahil olarak katılıp, istihdam edenden tazminat talep edebilmelerine imkân tanınmıştı. Fail hakkında ceza davası açılmaz veya açıldığı halde beraat kararı verilirse zarar görenlerin TCK m. 465 hükmünden yararlanma olanağı yoktu. Haksız fiil faili hakkında açılan ceza davasına müdahale edilerek istihdam edenden tazminat istenmemişse, hukuk mahkemesinde genel hükümler uyarınca tazminat davası açmak mümkündü.

V. CEZA DAVASI ZAMANAŞIMININ DURMASI VE KESİLMESİ

Ceza davası zamanaşımına ilişkin düzenleme ile, sadece süre yönünden Ceza Kanunu, diğer hususlarda Borçlar Kanunu hükümlerine tâbi olan bir zamanaşımı öngörülmüştür. Ancak İsviçre Federal Mahkemesi önceleri, hem zamanaşımı süresi, hem de durma ve kesilme sebepleri hakkında Ceza Kanunu hükümlerinin uygulanması gerektiği görüşünü savunuyordu. Federal Mahkeme daha sonra bu görüşünü terk etmiş ve daha uzun süreli ceza zamanaşımının, sadece süre ve zamanaşımı yönünden Ceza Kanunu hükümlerine tâbi olacağı, diğer hususlarda ise İBK m. 127 vd. hükümlerinin uygulanması gerektiği şeklinde içtihat

etmiştir. Çünkü, hukuk davasının sonucunu, ceza davasının sonucuna bağlamak ve aynı tutmak doğru olmaz. Tazminat davası zamanaşımının Borçlar Hukuku düzenlemeleri ile kesilmesi mümkündür. Kanaatimizce yukarıda özetlenen düşünce kanun koyucunun da amacına uygundur. Netice olarak ceza zamanaşımı süresi yönünden tazminat davası ceza kanunu hükümlerine tabidir. Bunun dışında kalan hallerde ise özel hukuk hükümlerine göre işlem yapılır. Ceza zamanaşımı süresinin başlangıcı suçun işlendiği tarihtir. İki yıllık kısa sürede olduğu gibi zararın ve sorumlunun öğrenildiği gün nazara alınmaz.

Tazminat davasına ceza zamanaşımına ilişkin kesilme ve durma sebepleri uygulanmaz. Aksi takdirde, suçtan zarar gören, önce ceza zamanaşımını kesen ceza davasının açılmasını beklemek ve bu davayı takip etmek zorunda bırakılmış olur. Bu durum ceza zamanaşımının uygulanması için hukuka aykırı eylemin cezayı müstelzim bir fiil olmasını yeterli sayan hükümle bağdaşmaz. Bu sebeple, açılmış olan bir ceza davası ile hukuk davası zamanaşımı kesilmez. Açılan bir ceza davasına müdahil olunarak şahsî hak talebinde bulunulması halinde tazminat davası zamanaşımı kesilir. Mahkemece tazminat talebi reddedildiği takdirde zamanaşımı kesilmez.

Ceza Kanunu'nda zamanaşımının kesilmesi durumunda yeniden işlemeye başlayacak süre, zamanaşımı süresine ilave edilecek yarı müddetin ilavesi sonucu belirlenecek süreyi geçemez. Hukuk davası zamanaşımı hesaplanmasında, ceza davası zamanaşımına ilişkin sürenin tamamı esas alınır. Bu süreye yarı müddetin ilave edilmesi söz konusu değildir.

VI. CEZA DAVASI ZAMANAŞIMININ UYGULANMASI

Ceza davası zamanaşımının uygulanabilmesi için eylemin suç oluşturması yeterlidir. Ayrıca sorumlu kişi için ceza davası açmak zorunlu değildir. Bu konu yukarıda ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Suç oluşturan ve şikâyetle bağlı olan eylemden dolayı, mağdurun şikayetçi

olmaması ve altı aylık şikâyet süresini geçirmiş olması ceza zamanaşımının uygulanmasına engel olmaz.

Yargıtay önceleri uzun ceza davası zamanaşımı süresinin uygulanması için mağdurun ceza davasına katılmasını zorunlu görmekteydi. Böyle bir halde ceza davalarına katılma zorunluluğu mağdura büyük bir külfet yüklemek anlamına gelecektir. Yine mağdurun herhangi bir sebeple ceza davası için müracaatta bulunmaması onu TBK. m. 72/I'n sağladığı olanaktan yoksun bırakamaz. Bahsettiğimiz gerekçelerle bu görüş isabetli değildir.

Ceza mahkemesinin verdiği kararların daha uzun süreli ceza davası zamanaşımının uygulanmasına etkisi aşağıda ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ceza mahkemesince verilen mahkûmiyet kararı ceza davası zamanaşımının uygulanmasına engel değildir. Çünkü bu takdirde, fiilin cezayı müstelzim bir suç olduğu mahkeme hükmü ile ispatlanmıştır .

Yargıtay bazı kararlarında, ceza mahkemesi tarafından verilen beraat kararlarının TBK. m. 72/I hükmünün uygulanmasına engel olduğunu belirtmiştir. Yine Yüksek Mahkeme bazı kararlarında, hukuk zamanaşımının beraat kararının verilmesinden, bazılarında da, hükmün tefhim ve tebliğinden itibaren uygulanacağını belirtmiştir. İsviçreli yazarlardan von Tuhr, Oser-Schönenberger beraat kararının ceza davası zamanaşımının uygulanmasına engel olduğu görüşündedirler.

Türk Hukukunda hakim görüş, beraat kararının ceza davası zamanaşımının uygulanmasını engellediğidir. Öte yandan, bazı yazarlar beraat kararlarından sadece failin suçlu olmadığına ilişkin olanlarının TBK. 72/1 hükmünün uygulanmasına engel olduğunu ileri sürmektedir.

Ceza zamanaşımının uygulanması için fiilin suç teşkil etmesi ve cezayı gerektirir olması gerekir. Beraat kararı ile artık failin cezalandırılması mümkün olmaz. Bu durumda dava ceza

zamanaşımı değil, iki ve on yıllık genel zamanaşımı süreleri uygulanır. Ceza mahkemesince beraat kararı verildiği halde, kişinin hukuk mahkemesinde tazminata mahkum edilmesi halinde, suçlu olmadığı açığa çıkan birinin hukuk mahkemesi tarafından suçlu kabul edilip ceza hükmünün inkarı sonucu doğar. Beraat kararının bağlayıcı olmaması demek, fiilin ceza mahkemesi tarafından suç kabul edilmediği hallerde dahi, hukuk mahkemesince haksız fiil olarak kabul edilebilmesidir. Hukuk mahkemesinin fiilin suç oluşturduğu yönünde bir karar vermesi mümkün değildir.

Cezanın af ile düşmesi halinde TBK. m. 72/1 hükmünün halen uygulanıp uygulanmayacağı hususu tartışmalıdır. Yargıtay oldukça eski tarihli bazı kararlarında ceza af ile düşse bile cezayı gerektirir fiilden doğan tazminat davasında ceza davasına ait zamanaşımının uygulanması gerektiği görüşünü savunmuştur. Fakat bir İçtihadı Birleştirme Kararı ile aksi görüş benimsenmiştir. Bu karar ". . . haksız fiillerin af kanunları ile cezaî mahiyet ve vasıflarını kaybetmeleri halinde artık devletçe de takip bahse konu olamayacağından, bu gibi haksız fiillerden doğan tazminat davalarında ceza zamanaşımının değil TBK. 72/I'deki hukuk zamanaşımının uygulanması gerekir" . Şeklinde hüküm kurmak suretiyle tesis edilmiştir.

Doktrinde bazı yazarlar cezanın af ile düşmesine rağmen ceza davası zamanaşımının uygulanabileceği görüşünü savunmaktadırlar. Bununla birlikte, büyük bir çoğunluk Yargıtay İçtihadı birleştirme kararı ile benimsenen görüşün daha uygun olduğu yönünde fikir birliğine sahiptir.

Af halinde ikili bir ayırım yapılması gerekir. Genel Af Kanunu'nun söz konusu olduğu durumlarda, fiil ceza hukuku açısından suç olmaktan çıkarılmaktadır. Burada bir çeşit devletin o suçun işlendiğini görmemezlikten gelmesi, o suçu ortadan kaldırması söz konusudur. Böyle bir durumda da ceza davası zamanaşımının uygulanması söz konusu olmaz. Buna karşılık özel

af ile suç mevcudiyetini korumaktadır. Özel af sonucunda, ceza tamamen ortadan kaldırılmakta yahut indirilmektedir. Ceza dava zamanaşımı süresinin uygulanmasına böyle bir af kanunu engel değildir.

Af halinde uygulanacak olan hukuk zamanaşımının hangi andan itibaren başlayacağı konusunda Yargıtay kararları arasında birlik mevcut değildir. Ceza davası açılmadan önce af kanununun çıkmışsa af kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde hukuk davası açılmalıdır. Ceza davası açıldıktan sonra af kanunu yürürlüğe girdiği takdirde, hukuk davası zamanaşımı, ceza mahkemesi tarafından verilen düşme kararının kesinleştiği tarihten itibaren başlar.

Af kanunu yürürlüğe girdiği anda henüz o suçun bu af yasasının kapsamına girip girmediği bilinmediğinden, ceza mahkemesinin davanın düşmesine karar vermesi görüşünün daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Ceza davası açılmadan af kanunu çıkmışsa, süre af kanununun yürürlüğe girdiği tarihte başlamalıdır.

§15. DAİMİ DEF’İ HAKKI

Daimi def’i hakkı haksız fiil sebebiyle zarar görene tanınmış olan bir haktır. Bir kimseye karşı işlenen haksız fiil sonunda, onun aleyhine bir alacak meydana gelirse, bu kişi bu alacağın ifasına ilişkin talebi, aradan bir yıldan fazla zaman geçmiş olsa bile sürekli biçimde yerine getirmekten imtina edebilir. Bu hal aldatma veya korkutma altında yapılmış olan sözleşmelerin ifasında uygulama bulur.

Aldatma veya korkutma altında sözleşme yapan kişi bir yıl içinde sözleşmeyi feshettiğini diğer tarafa bildirmemiş olsa bile, bu sözleşme sebebiyle diğer tarafın taleplerine karşı def’i yoluyla zamanaşımını ileri sürerek ifadan kaçınabilir.

§ 16. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN DURMASI VE SONUÇLARI

I. GENEL OLARAK

Zamanaşımı süresinin işlemeye başlamaması veya işlemeye başladıktan sonra devam etmemesi zamanaşımının durmasıdır. Zamanaşımı süresinin işlemeye başlamaması halinde süre işlemeye başlamamakta, işlemeye başladıktan sonra zamanaşımının durması halinde ise süre işlemez. Bunun sonucu olarak da zamanaşımı işlemeye başlamadığı veya işlemeye başlayıp da belli bir süre durduğu takdirde, bu süreler kadar uzamaktadır.

Borçlu bazı davranışları ile borçla ilişkisinin devam ettiğini gösterebilir. Alacaklıda bazı fiilleri ile alacağını takip ettiğini belirtebilir. Böyle durumlarda zamanaşımı süresinin işlemesinden bahsetmek mümkün değildir. Böyle bir borç sona ermiş olmaz. Bazen alacaklı ile borçlu arasındaki ilişkinin niteliği zamanaşımı süresinin işlemesini haklı göstermez. Bu mantıktan hareket eden Borçlar Kanunu, zamanaşımını durduran ve kesen sebeplere yer vermiştir. Aşağıda bunlar sırasıyla ele alınmıştır.

II. ZAMANAŞIMININ DURMASI

Alacaklı ve borçlu arasındaki bazı hukukî ilişki ve fiilî durumlarda zamanaşımının işlemesi birtakım haksızlıklara sebep olabilir. Kanun koyucu bu noktadan hareketle, hangi şartlarda zamanaşımının durması gerektiğini, yani o ana kadar işlemiş olan zamanaşımı süresinin duracağını, buna yol açan sebebin ortadan kalktığı andan itibaren de kaldığı yerden ne zaman işlemeye devam edeceğini düzenlemiştir. TBK. m. 153. f II bu hususu "*Zamanaşımını durduran sebeplerin ortadan kalktığı günün bitiminde zamanaşımı işlemeye başlar veya durmadan önce başlamış olan işlemesini sürdürür*" şeklinde ifade etmiştir.

Türk Borçlar Kanunu'nun 152. maddesinde zamanaşımını durduran sebepler aşağıdaki gibi yedi bent halinde sayılmıştır:

- a.** Velayet devam ettiği sürece çocukların ana ve babalarından olan alacakları
- b.** Vesayet devam ettiği sürece vesayet altında bulunanların vasiden ve vesayet işlemleri sebebiyle devletten olan alacakları
- c.** Evlilik devam ettiği sürece eşlerin birbirinden olan alacakları
- d.** Hizmet sözleşmesi devam ettiği sürece ev hizmetlilerinin onları çalıştıranlardan olan alacakları
- e.** Borçlunun alacak hakkı üzerinde intifa hakkına sahip olduğu sürece alacaklının borçludan olan alacakları
- f.** Türk Mahkemelerinde ileri sürmenin mümkün olmadığı alacaklar
- g.** Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesinde, birleşmenin ileride geçmişe etkili olarak ortadan kalkması durumunda, bu durumun ortaya çıkmasına kadar geçecek sürece zamanaşımı işlemez, durur.

Borçlar Kanunu dışında başka kanunlarda da zamanaşımını durduran sebeplere yer verilmiştir. Türk Medenî Kanunu m. 625 f. II'ye göre, mirasın açılmasından sonra, terekenin resmî defterinin tutulması talep edilebilir. Böyle bir durumda resmî defter tutulduğu müddetçe, mirasın borçlarına ilişkin zamanaşımı süresi işlemez. Aynı şekilde İİK m. 193 ve 194 uyarınca, iflâs eden aleyhine başlatılan icra takipleri ile hukuk davaları durur. Bu süreçte içinde zamanaşımı ve hak düşürücü süreler işlemez. İflâsın ertelenmesi ve konkordato süresince de zamanaşımı işlemez. İİK. m. 289 f.I'e göre de *"Mühlet içinde borçlu aleyhine 6183 sayılı Kanuna göre yapılan takipler de dahil olmak üzere hiçbir takip yapılamaz ve evvelce başlamış takipler durur, ihtiyati haciz kararları uygulanmaz, bir takip muamelesi ile kesilebilen zamanaşımı ve hak düşüren müddetler işlemez"*. Şeklindeki düzenleme ile konkordato esnasında belirlenen mühletin alacaklılar bakımından sonuçları belirtilmiştir.

İflâsın ertelenmesi veya konkordato kararının kaldırılmasını müteakip, bunlarla duran zamanaşımı süreleri kaldığı yerden işlemeye devam eder. Zamanaşımını durduran sebeplere Borçlar Kanunu'ndaki genel hükümler dışında özel yasa ile getirilen bir başka örnek de, 07.06.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6325 sayılı "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu"nun 16. maddesinin 2. fıkrası hükmüdür. Arabuluculuk süresi zarfında, zamanaşımı ve hak düşürücü süreler işlemez. Kanununun uygulandığı hukukî uyuşmazlıklarda taraflar arabuluculuk kurumuna başvurdıkları takdirde işlemekte olan zamanaşımı durur. Arabuluculuk sonucu uyuşmazlık çözülemezse zamanaşımı süresi işlemeye devam eder.

III. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN KESİLMESİ

Bazı sebepler zamanaşımını keser. Zamanaşımının kesilmesi işlemeye başlayan zamanaşımı süresinin, o ana kadar geçen kısmının sona ermesi, sebebin ortadan kalkmasıyla birlikte yeniden hiç işlememiş gibi, baştan işlemeye başlamasıdır. TBK. m. 154'de zamanaşımını kesen sebepler sayılmıştır: Aşağıda bunlar borçlunun veya alacaklının fiillerinden kaynaklanan sebepler şeklinde ikiye ayrılmak suretiyle incelenmiştir.

A. BORÇLUNUN EYLEMLERİNDEN KAYNAKLANAN KESİLME SEBEPLERİ

Borçlunun borcu ikrar etmesi, borçlunun para borçlarında faiz ödemesinde bulunması, borçlunun para borçlarında borcuna karşılık olmak üzere bir miktar kısmî ödemede bulunması, borçlunun borcu için kefil göstermesi, bunun sonucu olarak alacaklının kefil ile kefalet sözleşmesi akdetmesi, veya borçlunun borcuna teminat olmak üzere rehin vermesi durumunda zamanaşımı kesilir.

B. ALACAKLININ EYLEMİNDEN KAYNAKLANAN KESİLME

SEBEPLERİ

Zamanaşımının kesilmesi için alacaklının dava açması veya hakeme başvurusu yeterlidir. Mahkemede veya hakemde açılan davanın davalıya ihbar edilmiş veya, adresinin tesbit edilmiş bulunmasının önemi yoktur.

Dava kural olarak dava dilekçesinin kaydedildiği tarihte açılmış olur. Davanın açılması için bir zaman sınırlaması olmayıp, adli tatilde dahi dava açılabilir. Hâkim dilekçeyi aldıktan sonra kaleme havale eder ve kalemde gerekli harç ve giderler yatırıldıktan sonra esas defterine kayıt yapılmak suretiyle dava açılır. Yine Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararında, harca tabi davalarda harcın yatırıldığı tarihte, harca tabi olmayan davalarda ise dilekçenin mahkeme kalemine havale edildiği tarihte, davanın açılmış sayılacağına hükmedilmiştir.

Dava açılması zamanaşımını kesen bir sebeptir. Ancak dava, açılan tazminat miktarı için zamanaşımını keser. Zarar gören kişinin, dava dışı tuttuğu fazlaya ilişkin tazminat miktarı için zamanaşımı kesilmez, bununla ilgili olarak zamanaşımı işler. Zarar gören davacının, bir kısım zararının tazmini için dava açıp, geri kalan kısım için haklarını saklı tutmuş olması, yani fazlaya ilişkin haklarını saklı tutmuş bulunması saklı tutulan bu kısım için zamanaşımı süresinin işlemesini engellemez. Çünkü, Türk Borçlar Kanunu'nda fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması zamanaşımını kesen bir sebep olarak düzenlenmemiştir.

Fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması suretiyle kısmî dava açılması konusunda HMK. m. 107 yeni bir düzenleme getirmiştir. Bu anlamda olmak üzere davanın açılması sırasında alacak miktarı ve değeri tam ve kesin olarak belli değilse, davacı, yargılama aşamasında bunun belirginleşmesi üzerine alacak talebinin tutarını arttırabilir. Davalı buna karşı iddianın genişletilmesi yasağını ileri süremez.

Fazlaya ilişkin hakların saklı tutularak kısmî dava açılması sadece maddî tazminat alacakları için mümkündür. Bu tür tazminat alacakları maddî zararlar için söz konusu olabilir. Bu sebeple saklı tutulan fazlaya ilişkin haklar için, açılan kısmî dava ile zamanaşımının kesilip kesilmediğine yönelik sorun manevî tazminat alacakları için gündeme gelmez. Manevi tazminat alacaklarında fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması söz konusu olmaz. Bu tür taleplerin bir kez kullanılabileceği bölünemez olduğu kabul edilir. Saklı tutulan alacaklar için ancak zamanaşımı süresi içinde dava açılır veya takip yapılır ise zamanaşımı kesilmiş olur.

Alacaklının açmış olduğu tazminat davasında talep ettiği miktarı, sonradan ıslah yoluyla arttırması mümkündür. Ancak alacaklı bu yola zamanaşımı süresi içinde başvurabilir. Islah yoluyla tazminat talebinin arttırılması tarihinde bu miktar için zamanaşımı süresi dolmuşsa, borçlu buna karşı zamanaşımı savunmasında bulunabilir.

Alacaklının alacağın varlığı veya kapsamının mahkeme hükmü ile belirlenmesi amacıyla açmış olduğu davaya tespit davası denir. Alacaklının açacağı bir tespit davası alacağını takip etme konusundaki iradesini yansıttığından zamanaşımını da keseceği doktrinde hakim görüş tarafından kabul edilmektedir. Ancak borçlunun açacağı borcun var olmadığına yönelik menfî tespit davası sonunda borcun var olduğuna hükmedilmiş olsa bile zamanaşımı kesilmez. Ancak böyle bir dava sırasında, alacaklının ileri süreceği def'iler sonucu borçlunun borçlu olduğu tespit edilirse zamanaşımı kesilir.

Dava tarihinde alacağın miktarının tam olarak belirlenebilmesinin alacaklıdan istenenemeyeceği veya bunun mümkün bulunmadığı durumlarda, alacaklı, hukukî ilişkiyi ve belirli bir miktarı göstererek belirsiz alacak davası açma imkânına sahiptir. Bu durumda, alacaklı dava dilekçesindeki miktarı iddianın genişletilmesi yasağına tabi olmaksızın arttırabilir. Örneğin, yaralamalı bir trafik kazasında mağdurun kesin raporunun alınamaması ve tedavinin uzun sürmesi yüzünden gerçek zarar tespit edilemeyebilir. Böyle bir durumda

tahmini bir değer üzerinden dava açılıp; yargılama sırasında alınacak rapor doğrultusunda hesaplanacak tazminat miktarı açılan miktardan az olduğu takdirde, müddeabihin artırılması yoluna gidilir.

Davalı tarafça verilecek bilgi veya yapılacak tahkikat neticesinde alacağın miktarının tam olarak belirlenebildiğı hallerde, davacı, iddianın genişletilmesi yasağına maruz kalmaksızın talebini arttırabilir. Yine, kısmî eda davasının açılabil-diğı hallerde, tespit davasının açılması halinde de alacaklının hukukî yararının olduğı varsayılır.

C. ALACAKLININ İCRA TAKİBİNDE BULUNMASI VE BORÇLUNUN İFLÂSİ

Alacaklının icra takibinde bulunması zamanaşımını keser. Yetkili icra dairesinde usulüne uygun başlatılmış icra takibi zamanaşımını keser. Hükümsüz bir icra takibi zamanaşımını kesmez. Yetkisiz bir icra dairesinin borçluya tebliğ ettiğı ödeme emri, borçlunun şikayeti üzerine iptal edilmediğı müddetçe geçersiz sayılmaz ve zamanaşımını keser.

Borçlunun iflâs etmesi halinde, aleyhine icra takipleri yapılamaz ve mevcut takipler durur. Kanun koyucu alacaklının alacağının zamanaşımına uğramasını önlemek sebebiyle, iflâs masasına başvurmaları halinde alacağı ilişkin zamanaşımının kesileceğine hükmetmiştir. İflâs masasına müracaat, alacaklının kendisinin de alacaklılar listesine dahil edilmesini talep etmesidir.

Zamanaşımının kesilmesinin bazı sonuçları vardır. Zamanaşımı müteselsil borçlulardan veya taksimi kabil olmayan borcun müşterek borçlularından birine karşı kesilirse diğerlerine karşı da kesilir. Yine, asıl borçluya karşı kesilen zamanaşımı, kefile karşı da kesilir. Fakat,

kefile karşı kesilen zamanaşımı borçlu açısından bir hüküm doğurmaz. Borçlu yönünden zamanaşımı işlemeye devam eder. Bununla kefil korunmuştur.

Zamanaşımının kesilmesine sebep olan durum sona erdiği takdirde, zamanaşımı önceki müddet üzerinden değil, baştan işlemeye başlar. Kesilme sebeplerine göre, zamanaşımının yeniden işlemeye başladığı an değişiklik gösterir.

Açılan bir davanın devamı süresince hâkimin her usulî işlemi zamanaşımını keser. Alacaklının dava ile ilgili yaptığı usul işlemleri de zamanaşımını keser. Borçlu aleyhine icra takibine başlanması sebebiyle kesilen zamanaşımı, alacaklının takiple ilgili olarak yaptığı usul işlemleri sonucu kesilir. Alacaklı açtığı davayı takip etmez ve davanın açılmamış sayılmasına karar verilirse, zamanaşımı kesilmez.

Zamanaşımının kesilmesi sebebi ortadan kalktığı andan itibaren süre yeniden işlemeye başlar. Başka bir deyişli, kesilme sebebinin ortadan kalkmasından sonra işlemeye başlayan zamanaşımı süresinde bir değişiklik olmaz. Bu kuralın iki istisnası vardır.

D. BORCUN SENETLE İKRARI

Borçlu borcu ikrar ettiği takdirde zamanaşımının kesilir. Ancak, borçlunun borcunu ikrar etmesi bir senede dayandırılmışsa yeni süre on yıl olacaktır. Bunun sonucu olarak, borçlu borcunu senette ikrar etmemişse, yeniden işlemeye başlayan süre, eski sürenin aynısı olacaktır. Borç ancak bir senette ikrar edildiği halde yeni süre on yıldır. Eğer borç senetle değil de herhangi bir şekilde ikrar edilirse, bu durumda da zamanaşımı kesilir, fakat yeni işleyecek süre eski süre kadar olur. Her zaman on yıl olmaz.

E. MAHKEME İLÂMI

Alacaklı tarafından borçlu aleyhine açılan bir dava sonunda, borç mahkeme hükmü ile sabit olduğu takdirde, yeniden işleyecek zamanaşımı süresi hükmün kesinleşme anından itibaren on yıldır.

Borcun bir yargı kararına (ilâma) bağlanmış olmasında, borcun tâbi olduğu süre daha kısa bir süre olsa bile, yeniden işlemeye başlayan zamanaşımı süresi daima on yıldır. Burada, yeniden işlemeye başlayacak olan on yıllık sürenin başlangıcı, yargı kararının kesinleşme tarihidir.

IV. SÜRELERİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Zamanaşımı sürelerinin taraflarca değiştirilmesine imkân tanımak hukuk güvenliğini zedeler. Bu sebeple kanun koyucu zamanaşımı sürelerinin sözleşme ile değiştirilemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü TBK. üçüncü ayrımında, yani 146-147. maddelerde öngörülen zamanaşımı sürelerine ilişkin hükümler emredici hükümlerdir, bunun aksine anlaşma yapılamaz.

Aksine anlaşma yapılamayacak süreler sınırlıdır. TBK.'nın ikinci ayrımı dışında kalan süreler, emredici nitelikte değildir ve değiştirilebilir. Emredici nitelikte olan ve değiştirilmesi mümkün olmayan sürelerin konulmasındaki amaç sözleşmenin zayıf tarafını korumaktır. Çoğunlukla alacaklı tarafı korumak için sürelerin değiştirilmesinin yasaklandığı hallerde, zamanaşımı süresinin kısaltılmasına yönelik anlaşmalar geçersiz sayılır. Sözleşme ile ikinci ayırım dışında kalan zamanaşımı sürelerinin uzatılması ise mümkündür.

Doktrinde hâkim görüş ikinci ayırım dışında kalan sürelerin kısaltılıp uzatılabileceği yönündedir. TBK. m. 148 ikinci ayırımıda öngörülen sürelerin sözleşme ile değiştirilemeyeceğini öngördüğüne göre, taraflar TBK. m. 146-147'de öngörülen süreleri kısaltan veya uzatan bir anlaşma yapamaz. Aksi halde, bu konudaki anlaşma hukuka aykırılık sebebiyle, TBK. m. 27 hükmü gereğince butlan yaptırımına tâbi olur.

Türk Ticaret Kanunu, kanunda aksine bir hüküm olmadığı takdirde, ticari hükümlerle getirilmiş olan zamanaşımı sürelerinin sözleşme ile değiştirilemeyeceğini belirtmiştir. Böylelikle ticari hükümler koyan kanunlardaki zamanaşımı sürelerinin değiştirilebilmesi, kanunun imkân tanıdığı hallerde mümkündür (TTK. m.6).

V. ZAMANAŞIMININ İLERİ SÜRÜLMESİ (ZAMANAŞIMI DEF'İ)

Zamanaşımı, borcu sona erdiren bir sebep değildir. Borcun zamanaşımına uğraması halinde borçlu def'i hakkına sahip olur. Niteliği itibarıyla karşı haklardan olan bu def'i tam ve kesindir. Borçlu bunu dava sırasında alacaklıya karşı ileri sürdüğü takdirde, mahkeme davayı reddeder. TBK. m. 161 uyarınca borçlunun bu def'i hakkını kullanmaması halinde hâkim re'sen bunu gözetemez.

Zamanaşımı def'i ileri sürülmemiş ve de diğer şartlar varsa dava kabul edilir. Zamanaşımı def'inde bulunmak için davaya cevap dilekçesinde zamanaşımı kelimesinin yer alması şart değildir. Dolaylı şekilde de olsa, alacağın uzunca bir süre geçmesi sebebiyle artık dava edilmesinin mümkün olmadığı yönünde bir savunma yapılmışsa bu yeterlidir.

Zamanaşımı süresinin tamamlanmış olması borcu sona erdirmez. Keza borçlunun zamanaşımı def'ini ileri sürmesinden sonra da borç sona ermez. Zamanaşımına uğramış bir borcun ifası geçerlidir. Borçlu verdiği geri isteyemez. Zamanaşımının borcu sona erdirebilmesi için ileri sürülmesi gerekir. Zamanaşımı def'inin ortak bir savunma aracı olması halinde bunu ilerin süren bakımından sonuç doğurur. Bu hakkın kullanılıp kullanılmaması borçlunun ihtiyarındadır. Borçlu, bunu ileri sürmezse, alacaklı dava ve takip yolu ile alacağını elde edebilir.

Borçlunun yargılamanın hangi aşamasında zamanaşımı def'ini ileri süreceği tartışmalı bir konu idi. Zamanaşımı savunması esasa cevap süresi içinde yapılmalıdır. Aksi takdirde

savunmanın genişletilmesi yasağı ile karşılaşılabılır. Yargıtay 11.04.1940 tarihli ve 70 sayılı İçtihadı Birleştirme kararında zamanaşımı def'inin yargılamanın her aşamasında ileri sürülebileceğine ilişkin ifadeler kullanmış olsa da, sonradan bunun cevap dilekçesinde öne sürülmesi gerektiği yönünde kararlar vermiştir. 6100 sayılı HMK'nın yürürlüğe girmesinden sonra bu konudaki tereddütler giderilmiş ve anılan kanunun 142. maddesinde zamanaşımı def'inin ön inceleme duruşması tamamlandıktan sonra, tahkikata başlanılmadan hâkim tarafından inceleneceği belirtilmiştir.

VI. ZAMANAŞIMINDAN FERAGAT

Zamanaşımından önceden feragat edilemez. Borçlu ile alacaklı arasında yapılan sözleşmede zamanaşımının ileri sürülmesinden vazgeçildiğine ilişkin bir hüküm kararlaştırılamaz. Böyle bir taahhüt geçersizdir. Bu durum zamanaşımı süresinin uzatılamaması kuralının da bir sonucudur. Borçlu, henüz zamanaşımı süresi başlamadan önce veya işlemeye başladıktan sonra, henüz işlememiş olan kısım için, bu savunmadan yararlanmayacağını kabul edemez. Böyle bir anlaşma, TBK. m. 27 hükmü karşısında, borçlu için bağlayıcı değildir. Bu yasak TBK. m. 148'de olduğu gibi, ikinci ayırımdaki zamanaşımını değil bütün zamanaşımı sürelerini kapsar.

Yukarıda da belirtildiği üzere zamanaşımından önceden vazgeçmek geçersizdir. Borçlu, borç ilişkisi kurulurken zamanaşımından vazgeçtiğini taahhüt edemez. Keza borçlu zamanaşımı süresi işlemeye başladıktan önceki bir aşamada da bundan vazgeçemez.

Borç zamanaşımına uğradıktan sonra zamanaşımı savunmasından vazgeçmek mümkündür. Zamanaşımından vazgeçmenin mümkün olduğu durumlarda zamanaşımı süresinin en fazla on yıl uzaması mümkündür. Çünkü zamanaşımından feragat zamanaşımı süresinin sözleşme ile uzatılmasına eşdeğer bir sonuç doğurur.

Müteselsil borçlulardan biri tarafından yapılan feragat, diğerlerine karşı bir hüküm doğurmaz. Tersine bir hüküm kabul edilmiş olsaydı, müteselsil borçlulardan birinin diğer borçluların durumunu ağırlaştırmalarının yolu açılmış olurdu.

Taksimi kabil olmayan bir borcun müşterek borçlularından biri tarafından zamanaşımından feragat diğer borçlulara sirayet etmez. Diğer borçlular alacaklıya karşı zamanaşımı savunmasında bulunabilirler.

Asıl borçlu zamanaşımından vazgeçerse, kefil bundan etkilenmez. Kefil zamanaşımı savunmasında bulunabilir. Bu kural ile de kefilin korunması ilkesine uygun hareket edilmiştir.

VII. ZAMANAŞIMININ HÜKÜM VE SONUÇLARI

A. ASIL BORÇ VE FER'İLERİ BAKIMINDAN

Zamanaşımı borcun kendisini değil dava edilebilme olanağını ortadan kaldırır. Zamanaşımının şartları gerçekleştiğinde, borç zamanaşımına uğrar. Burada borç bir tür son bulur. Borcun bu şekilde son bulması yukarıda da belirtildiği gibi kendiliğinden gerçekleşmez. Borçlu tarafından, borcun son bulduğuna ilişkin def'i hakkı kullanılmadıkça, borç hüküm altına alınarak tahsil edilebilir. Zamanaşımı savunmasının dürüstlük kuralına aykırı olarak, hakkın kötüye kullanılması şeklinde ileri sürülmesini kanun himaye etmez. Bilhassa sözleşme ediminin yerine getirileceği yönünde karşı tarafta güven uyandıracak davranışlarda bulunup, alacaklıyı oyalamak suretiyle sürenin tamamlamasını sağlamak ve daha sonra zamanaşımı def'ini ileri sürmek, hakkın kötüye kullanılması olarak kabul edilir.

Zamanaşımına uğrayan borç tam bir borç olmaktan çıkarak, eksik borç haline gelir. Zamanaşımı, asıl borcu eksik borç haline getirir. Bu tür borçlara eksik borçlara ilişkin kurallar uygulanabilir. Borçlu zamanaşımına uğramış borcu ifa ederse, bu bağışlama ve sebepsiz zenginleşme sayılmaz. Borçlu bu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri isteme

hakkına sahip değildir. Alacaklının borçludan olan alacağı zamanaşımına uğrasa bile, borçluya karşı ödemezlik def'i savunmasında bulunması mümkündür. Keza, zamanaşımına uğramış bir alacağın takas hakkının doğduğu anda, henüz zamanaşımına uğramaması halinde, takası mümkündür.

Zamanaşımı sadece asıl borcu değil, borcun fer'ilerini de sona erdirir. Fer'i borçlara örnek olarak, yaygın bir borç türü olması sebebiyle faiz gösterilebilir. Keza, ceza şartı, rehin, banka teminat mektubu ve kefalet de fer'i borçlardandır. Bu iki alacak türünün aynı zamanaşımı sürelerine tabi olmaları durumunda sorun yoktur. Fakat fer'i alacaklar asıl alacaktan farklı zamanaşımına tabi olabilir. Asıl alacağın fer'i alacaktan bağımsız olarak zamanaşımına uğraması halinde, fer'i alacak da henüz zamanaşımı süresi dolmamış olmasına rağmen zamanaşımına uğrar.

B. DAVANIN REDDİ HALİNDE EK SÜRE

Dava açılması zamanaşımını kesen bir sebeptir. Dava sonunda, alacaklı haklı bulunduğu takdirde mahkeme hükmüyle alacağını tahsil olanağını elde edebilir. Davanın devamı boyunca zamanaşımı süresinin dolması söz konusu olmaz. Alacaklı mahkeme kararına dayanarak alacağını süresinde elde edebilir. Mahkeme kararından sonra alacaklı icra yoluyla takip başlattığı takdirde takip süresince, on yıl boyunca zamanaşımı süresi işlemez.

Alacaklı açmış olduğu davada bazı usul hataları sebebiyle davanın reddedilmesine sebep olabilir. Bu husus daha çok yetkisizlik ve görevsizlik yüzünden davanın reddi hallerinde söz konusu olur. Dava tarihi ile bu ret kararı arasında zamanaşımı süresi dolmuş olabilir. Davanın reddine ilişkin karar alacak hakkının olmadığına dair ise, alacağın zamanaşımına uğraması veya zamanaşımının kesilmesi söz konusu olmaz. Usule ilişkin sebeplerle reddedilen, kararın kesinleşmesini müteakip altmış günlük ek süre içinde dava açıldığı

hallerde, borç zamanaşımına uğramaz. Ancak bu hükmün uygulanabilmesi için, alacaklının dava açmak suretiyle zamanaşımı süresinin kesilmesini sağlamış olması gerekir.

Alacaklı tarafından Usul Hükümlerine uygun olarak açılmış bir dava mevcut değilse, bu imkândan yararlanılamaz. Örneğin, davanın açılmış sayılmasını gerektiren bir şart (harcın yatırılmamış olması) eksik ise, bu maddeden yararlanılamaz. Dava açma hakkına sahip olan alacaklı, yetkili mahkemede dava açmak suretiyle zamanaşımı süresini kesebilir.

Yukarıda da anlatıldığı üzere, bazı usulü noksanlıklar sebebiyle davanın reddi halinde doğacak adaletsizliği gidermek için bu kurum vazedilmiştir. Bu durum davanın yetkisizlik ve görevsizlik sebebiyle reddinden başka, telafisi mümkün bir şekil eksikliği ile davanın vaktinden önce açılmış olmasından da kaynaklanabilir.

Yetkisizlik veya görevsizlik sebebiyle davanın reddi halinde, davacının görevli ve yetkili mahkemeye müracaat ederek davalıya tebligat yaptırması zorunludur. Aksi takdirde dava açılmamış sayılır. Alacaklı altmış günlük ek süre içerisinde yetkili ve görevli mahkemede dava açtığı takdirde, zamanaşımı savunmasından kurtulmuş olur.

Davanın reddi kararının tefhim ve tebliğ edildiği tarihte zamanaşımı tamamlanmamış, ancak kesinleşme tarihinde tamamlanmışsa, alacaklının altmış günlük ek süreden yararlanması gerekir. Çünkü davanın reddine ilişkin kararın kesinleşmesi süreci tefhim ve tebliğ ile değil, kesinleşme tarihinde tamamlanır.

Dava dilekçesinde bulunması zorunlu unsurların bulunmaması sebebiyle dava dilekçesinin reddi düzeltilmesi mümkün şekle ilişkin eksikliktir. Görevsiz veya yargı yeri farklı olan bir mahkemede dava açılması düzeltilmesi mümkün olan şekle ilişkin noksanlığın en çok görünenidir.

Bir hizmet kusuruna dayalı tazminata ilişkin, idareye yapılan başvurunun sonuçlanmasını beklemeden, vaktinden önce dava açılmış olması da ek süre verilmesini gerektirir.

Yukarıda açıklanan şartların gerçekleşmesi halinde, alacaklı, usule ilişkin sebeplerle reddedilmiş dava sırasında dolan zamanaşımı süresine ilâveten ek altmış günlük süreden yararlanabilir. Böylece kanun reddedilen dava devam ederken dolan zamanaşımı süresini altmış gün uzatmış olur. Alacaklı, bu zaman zarfında, açacağı dava ile zamanaşımını kesebilir. Aksi takdirde borç zamanaşımına uğrar.

İcra takibi sırasında yapılan bazı usulî eksiklikler sebebiyle de bu ek süreden yararlanılması mümkündür. Alacaklının kimliğinin açıkça belirtilmemesi sebebiyle takip talebi reddedilmiş olması ve ödeme emrinin şekle aykırılık sebebiyle iptal edilmesi hallerinde alacaklı altmış günlük ek süreden yararlanarak yeniden takip talebinde bulunabilir ve ödeme emri gönderebilir.

Usule ilişkin sebeplerle davanın reddi halinde, alacaklıya tanınmış olan altmış günlük ek süre, hak düşürücü süredir. Bu sebeple bu sürenin durması ve kesilmesi söz konusu olmaz. TBK. m. 158’de bu ek sürenin hak düşürücü süreler yönünden de uygulanacağı ifade edilmiştir.

VIII. SÜRE HÜKÜMLERİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 01.07.2012 günü yürürlüğe girmesi ile kanunî süreler bakımından bazı sorunlar çıkmıştır. Bu sorunlar, aynı tarihe kadar yürürlükte kalacak olan Borçlar Kanunu’ndan farklı veya yeni süre hükümlerinin getirilmiş olmasındandır. Sürenin uzunluğunun aynı olmasına rağmen, başlangıç şartlarının farklı olmasında da sorunla

karşılaşılır. Buna karşılık, her iki kanunda aynı uzunlukta olan ve aynı şartlarda işlemeye başlayan süreler bakımından bir değişiklik olmaz. Örneğin, genel alacak zamanaşımının 10 yıl olması ve muacceliyet anında işlemeye başlaması, haksız fiillerde 10 yıllık üst (azamî) süre, bu tür değişiklik olmayan sürelerdir. Buna karşılık, haksız fiilde zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrenmesinden itibaren zamanaşımının bir yıl iken iki yıla çıkarılması; bir yapının ayıplı olmasından doğan davalarda satıcının ağır kusuru varsa daha önce on yıl sayılan zamanaşımı süresinin yirmi yıla çıkarılması ve gene taşınmaz yapı inşasını konu alan eser sözleşmelerinde müteahhidin ağır kusuru varsa on yıl olan zamanaşımı süresinin yirmi yıla çıkarılması, sürelerin değişmesine örnektir.

Bazen de Borçlar Kanunu'nda hiçbir süreye bağlanmamış iken ilk kez Türk Borçlar Kanunu ile süre getirilen düzenlemeler vardır. Örneğin, kefalet sözleşmesi eskiden genel olarak süreye bağlanmamış iken, TBK. m. 598 hükmü ile gerçek kişilerin kefaleti on yıllık geçerlilik süresine bağlanmıştır.

Türk Borçlar Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile eski ve yeni Borçlar Kanunlarının uygulama alanına ilişkin çeşitli hususları düzenlemiştir. Bu uygulama kanununun 5. maddesi, *"Hak düşürücü süreler ve zamanaşımı süreleri"ne ilişkindir. Maddenin birinci fıkrası, "Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce işlemeye başlamış bulunan hak düşürücü süreler ile zamanaşımı süreleri, eski kanun hükümlerine tabi olmaya devam eder. Ancak bu sürelerin henüz dolmamış kısmı, Türk Borçlar Kanunu'nda öngörülen süreden uzun ise, yürürlüğünden başlayarak Türk Borçlar Kanunu'nda öngörülen sürenin geçmesiyle, hak düşürücü süre veya zamanaşımı süresi dolmuş olur."* Şeklinde düzenlenmiştir.

Maddenin ikinci fıkrasına göre, Türk Borçlar Kanunu ile hak düşürücü süre veya özel bir zamanaşımı süresi ilk defa öngörülmüş olup da, başlangıç tarihi itibarıyla bu süre dolmuşsa,

hak sahipleri Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak bir yıllık ek süreden yararlanırlar. Ancak bu ek süre, Türk Borçlar Kanunu'nda öngörülen süreden daha uzun olamaz. Borçlar Kanunu zamanında öngörülen bir süre Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 01.07.2012 tarihinden önce (veya tam bu günde) dolmuş ise, artık TBK.'da bu konuda daha uzun bir süre getirilmiş olup bu uzun süre uygulansa idi zamanaşımı hâlâ dolmayacak olsa bile, bu süre göz önüne alınmaz. Çünkü böyle bir halde hak düşmüş veya zamanaşımına uğramıştır. Borçlar Kanunu zamanında öngörülen bir süre 01.07.2012 tarihinde henüz dolmamış olmakla birlikte, Kanunla bu konuda daha kısa bir süre getirilmiş olup bu kısa süre dolmuş olabilir. Bu durumda kural olarak Borçlar Kanunu'nun öngördüğü süre tamamlanıncaya kadar hak düşmez veya zamanaşımına uğramaz. Şu kadar ki, Türk Borçlar Kanununun getirdiği süre Borçlar Kanunu'ndaki işlemeye başlamış sürenin 01.07.2012 tarihinden sonraya taşan kısmından bile kısa ise, 01.07.2012 tarihinden itibaren işletilecek Kanundaki kısa sürenin sonunda hak düşer veya zamanaşımına uğrar. Eski sürenin dolması beklenmez. Borçlar Kanunu zamanında öngörülen süre 01.07.2012 tarihinde dolmamış ve Türk Borçlar Kanunu bu konuda eskisinden daha uzun bir süre getirmişse, eski süre uygulanmaya devam eder. Eski süre Türk Borçlar Kanunu yürürlük döneminde sona erdiğinde, getirilen yeni süre sona ermemiş olsa bile, hak düşer veya zamanaşımına uğrar.

Türk Borçlar Kanunu daha önce Borçlar Kanunu'nda hiçbir süre öngörülmemiş bir hak için ilk defa bir süre getirmişse; 01.07.2012 tarihine kadar bu süre dolmuşsa, bu tarihe kadar hak etkilenmeyeceği gibi; getirilen süre bir yıl veya daha uzun ise bu tarihten itibaren hak sahibine bir yıllık ek süre tanınır. Getirilen süre bir yıldan kısa ise bu tarihten itibaren hak sahibine getirilen süre kadar bir ek süre tanınır. 01.07.2012 tarihinde bu süre dolmamışsa, bu tarihe kadar geçen zaman göz önüne alınmaksızın, Türk Borçlar Kanununa göre getirilen

sürenin uzunluğu (bir yıldan az veya fazla) ve başlangıç anı ne zaman olursa olsun, 01.07.2012 tarihinden başlayarak bu süre tam olarak işler.

SONUÇ

Zamanaşımı süresinin tamamlanmış olması, borcun sona ermesine yol açmaz. Üzerinden ne kadar süre geçerse geçsin alacak varlığını sürdürür. Ancak, alacaklı, artık alacağını elde etmek için dava veya cebri icra yollarına başvurma olanağını kaybeder.

Her alacak, kural olarak, zamanaşımına tâbidir. Bu kuralın da istisnaları mevcuttur. Bazı alacaklar, hakkında, zamanaşımı kuralları uygulanmaz. Bir alacağın zamanaşımına tâbi olup olmadığı kanun koyucunun takdirindedir.

Zamanaşımı sürelerinin belirlenmesine ilişkin temel nitelikte kurallar mevcut değildir. Kanun koyucu daha çok borçlu ile alacaklı arasındaki hukukî ilişkinin niteliğini nazara alır.

Türk hukukunda alacakların özelliklerine göre, altı aydan yirmi yıla kadar çeşitli zamanaşımı süreleri öngörülmüştür. Genel zamanaşımı süresine ilişkin TBK. m. 146'ya göre, kanunda başka bir zamanaşımı süresi öngörülmediği takdirde, her alacak on yıllık zamanaşımına tâbidir.

Türk Borçlar Kanunu'nda, haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme kaynaklı alacaklar için iki ve on yıllık zamanaşımı süreleri öngörülmüştür. Bu alacakların nitelikleri, bunlar için biri normal, diğeri mutlak olmak üzere iki çeşit sürenin kabul edilmesini gerekli kılmaktadır. Her iki süre, aynı alacağı konu edinmekle birlikte, işlemeye başlayacakları anlar birbirinden farklı tutulmuştur.

Zamanaşımı, alacağın muaccel olduğu andan itibaren işlemeye başlar (TBK. m. 149). Alacak muaccel olmadan önce borçlu ifaya zorlanamaz. Alacak muaccel olduğu halde, bazı nedenler yüzünden alacaklının alacağını elde etmek için harekete geçmesi mümkün olmaz. Bu sebepler alacağı elde etmek için dava açmaya veya cebri icraya başvurmaya engel olabilecek fiilî durumlar olabilir. Yine bu husus alacaklı ve borçlunun içinde bulundukları özel

durumdan da kaynaklanabilir. Bu gibi durumlarda, kanun koyucu zamanaşımı sürelerinin duracağını öngörmüştür. Kanunlarda sınırlı olarak belirtilen zamanaşımının durma sebepleri gerçekleştiğinde, işlemeye başlamamış olan zamanaşımı süresi, bu sebepler bulunduğu müddet zarfında işlemez. İşlemiş olan süre, sebebin ortaya çıkması ile durur, sebebin ortadan kalkmasından itibaren kaldığı yerden devam eder.

Zamanaşımının kesilmesi durumunda, onun gerçekleştiği ana kadar işleyen sürenin hükmü kalmaz. Kesilmeden sonra, kural olarak zamanaşımı süresi aynı süre için, tekrar işlemeye başlar. Zamanaşımının kesilme sebepleri de, kanunda belirtilmiştir. Kural olarak, kesilmeden itibaren, eski sürenin aynısı, tekrar işlemeye başlar. Ancak, kanun buna bazı istisnalar getirmiştir. Borç bir senette ikrar edilmiş veya mahkeme ilamı ya da tahkim ile karar altına alınmışsa, süre on yıldır.

Zamanaşımı, daha çok borçlu lehine öngörülmüştür. Borçlu, alacağın tâbi olduğu zamanaşımı süresini ispat etmek zorunda değildir. Borçlunun zamanaşımını ileri sürmesi yeterlidir. Alacağın tâbi olduğu zamanaşımı süresine ilişkin hukukî nitelendirme mahkeme tarafından yapılır. Zamanaşımının durması ve kesilmesi ise, alacaklı lehinedir. Bu yüzden, durma ve kesilme sebeplerinin mevcudiyetini alacaklının ispat etmesi gerekir.

Kanun koyucu, zamanaşımı sürelerinin değiştirilmesine ilişkin, sözleşme özgürlüğünü kısıtlayıcı hükümler koymuştur. Kanun tarafından konulan bazı zamanaşımı sürelerini taraflar değiştirme olanağına sahip değildir. Kanunda belirlenenler haricindeki sürelerin değiştirilmesinde ise bir engel bulunmamaktadır. Sürelerin değiştirilmesine ilişkin anlaşmalar ile sürelerin kısaltılması ve uzatılması mümkündür.

Zamanaşımı borçluyu koruyan bir müessesedir. Borçlu sürenin tamamlanması halinde bir def'i ileri sürerek borcu edadan kurtulur. Borçlu bu savunmayı yapmayarak, zamanaşımına uğramış olan borcu yerine getirebilir. Borçlunun, bu savunma imkânından önceden feragati geçersizdir. Önceden yapılan feragatten anlaşılması gereken, zamanaşımı süresinin işlemeye başlamasından evvel yapılan feragattir. Zamanaşımı süresi işlemeye başladıktan sonra işlemiş süreden feragat geçerlidir.

Zamanaşımı def'i niteliğindedir borçlu tarafından ileri sürülmedikçe, hâkim tarafından kendiliğinden dikkate alınmaz. Hâkimin, borçluya, zamanaşımı süresinin tamamlanmış olduğunu hatırlatması sorumluluk doğurur. Zamanaşımı def'inin, Medeni Kanunun 2. maddesindeki dürüstlük kuralına uygun kullanılması gerekir.

ÖZET

Genel olarak borcu sona erdiren sebepler; yenileme, alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi, ifa imkansızlığı, takas ve zamanaşımıdır. İnceleme konumuz olan zamanaşımı müessesesi günümüz modern hukuk sistemine kadar hukuki ve sosyal ihtiyaçlar sebebiyle varlığını hep muhafaza etmiştir. Zamanaşımı borcu sona erdirmeyip, dava ve cebri icra marifetiyle tahsilini engeller. İki tür zamanaşımı mevcut olup; bunlardan ilki daha çok belli bir sürenin geçmesi ile gayrimenkul mülkiyetinin iktisabı sonucunu doğuran kazandırıcı (İktisabi) zamanaşımı olup, diğeri çoğunlukla alacak haklarına ilişkin ve belli bir sürenin hitamında hakkın kaybına sebep olan ıskatı (kaybettirici) zamanaşımıdır. Zamanaşımına tabi borçlar sözleşmeden, haksız fiilden ve sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanabilir. Zamanaşımı süreleri hakkın niteliğine göre altı ay ile yirmi yıl arasında değişmektedir. Öte yandan haksız fillerin aynı zamanda suç teşkil etmesi halinde daha uzun olan ceza davası zamanaşımı uygulanır. Çalışmamızda Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile getirilen yenilik ve düzenlemeler özellikle incelenmiş, 818 sayılı Borçlar Kanununun yürürlüğü esnasında en tartışmalı konulardan biri olan aiser sözleşmesinde ayıba karşı tekeffül sorumluluğuna ilişkin zamanaşımı süreleri Yargıtay kararları doğrultusunda irdelenmiştir. Bunun yanında zamanaşımının şartları, zamanaşımı süreleri ve bu sürelerin değiştirilmesi, zamanaşımından feragat, ceza zamanaşımı, zamanaşımı def'i, zamanaşımı sürelerinin kesilmesi ve durması konularına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Zamanaşımı, borç, ceza davası zamanaşımı, Def'i, feragat

ABSTRACT

Generally , reasons of the termination of debt are, renewal, merging of creditor and debtor, impossibility of performance, swap and statute of limitation. Subject of examination has always maintains the existence cause of reasons of legal and social requirements until modern legal system limitation does not terminate liability, prevents collection by means of lawsuit and enforcement. Two types of limitation are available. First, within the passing of time is a certain saving limitation which occurs acquisition of real estate property the other is (consuming) limitation which causes loss of rights in the end of certain period related with mainly the right of claim. The debts subject to limitation can source by a contract, causeless enrichment and unfair action. Limitation periods changes between six months and twenty years according to nature of right. On the other hand, in case of constituting a criminal offence et the same time, longer criminal prosecution limitation is applied. In our study, especially innovation and regulations occurred by Turkish Code of Obligations no 6098 which was effectuated in July 2012 are examined, limitations periods related with the responsibility of warranty against to imperfection in contract of work which is the most debated issues during execution of Code of Obligations no 818 were examined in direction with decisions of Supreme Court of Appeals, in other respects, subjects of limitation periods, limitation conditions and changing of these periods , waiver of statute of limitations, criminal statute of limitation, interruption and stoppage of limitation, delay of limitation are hereby given .

Key words: statute of limitation, debt, criminal statute of limitation, delay of limitation, waiver of statue of limitations

KAYNAKÇA *

ADALET BAKANLIĞI

: Borçlar Kanunundan Türk Borçlar Kanununa
(Türk Borçlar Kanununa) Ankara, 2011.

ADAY, Nejat

: Özel Hukukta Yklenti Kavramı ve Sonuçları,
İstanbul, 2000.

- AKBULAK, Yavuz** : Yeni Türk Borçlar Kanunu Işığında Borç İlişkisinin Sona Ermesi, www.ahmedozansoy.com, erişim tarihi 08.07.2013.
- AKÇAY, Ergin** : Türk Borçlar Kanunu'na Göre Zamanaşımı, İstanbul 2010.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet** : İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı Özel Hukuk-II, İstanbul 2012, C. III, 262-263.
- AKIN, Levent** : Yeni Borçlar Kanunun Düzenlemeleri Çerçevesinde Asıl İşverenin Müteselsil Sorumluluğunun Niteliği www.law.edu.tr/dergi/AÜHF-60-04 Erişim Tarihi 08.07.2013
- AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ KARAMAN, Derya** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Özel Borç İlişkileri, İstanbul 2013
- AKKURT, Nedim** : 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda Uygulayıcı Gözüyle Haksız Fiiller ve Tazminat, Ankara Barosu Başkanlığı 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Sempozyumu, 2012.
- ALTAŞ, Hüseyin** : Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1991.
- ALTUNKAYA, Mehmet** : Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı, Ankara 2005
- ANTALYA, O. Gökhan** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler C.I, İstanbul 2013.
- ARAL,Fahrettin/ AYRANCI, Hasan** : Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 9. Baskı, Ankara 2012.
- ARAL, Fahrettin** : Türk Borçlar Hukukunda Takas Ankara 1994.
- ARAT, Ayşe** : Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı, SÜHFD, C.12, S.3-4, Konya, 194.
- ARSLAN, Çetin** : Yasama Dokunulmazlığının Zamanaşımına Etkisi, AÜHFD, C.57, S.1, Ankara 2008, s.35-93.
- ARI, Abdüsselam** : İslâm Hukukuna Göre Hukuk Ve Ceza Davalarında Zamanaşımı, İÜİFD, S. 11, 2005 yılı, S. 57-88

- ARIK, Fikret** : Haksız Fiil Zaman Aşımı Af Halinde Ceza Zaman Aşımı Tatbik Edilir mi? Edilmezse Tazminat Davasının Zaman Aşımı Ne Zaman Başlar, SBFD, 1954.
- ASLAN, İ. Yılmaz** : Tüketici Hukuku Dersleri, 3. Baskı, Bursa 2010.
- ATİLA, Mesude** : Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Hukuku'nda Af Kurumu, Ankara Barosu Dergisi, 2010, S1. 275-284.
- AYAN, Mehmet** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Konya, 2012.
- AYDOS, Oğuz Sadık** : Ürün Sorumluluğu, Ankara 2009.
- AYRANCI, Hasan** : Sözleşmelerin Yüklenilmesi (Devri) Ankara 2003.
- BADUR, Emel** : 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunun Genel Hükümler Açısından İncelenmesi (Sempozyum), Ankara Barosu Yayınları 2012, Editor Emel Badur.
- BAĞATUR, Ege** : Medenî Hukuk İle Ceza Hukuku Arasındaki İlişki BK. 53. Maddenin İncelenmesi, www.ankarabarusu. Org.tr. 1965./6, 578; 578-583
- BAŞARA, İzzet** : Eser (İstisna) Sözleşmesinde Ayıba Karşı Tefekkilden Doğan Haklar Adalet Dergisi S.34,2009,157-172.
- BAŞPINAR, Veysel** : Kanun Hazırlama İlkeleri Açısından TBK'nun Değerlendirilmesi, 2. Baskı, İstanbul, 2012.
- BAŞPINAR, Veysel** : Borç Sözleşmelerinin Kısmî Butlanı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998.
- BAŞPINAR, Veysel/
ALTUNKAYA, Mehmet** : Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımı Başlaması ve Süresi, AÜHFD, 2008, C.57,S.1 (Prof. Necip Bilge'nin Anısına).
- BATTAL, Ahmet** : Mevduatta Zamanaşımı Konusundaki Mevzuatın ve Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, <http://www.gazi.edu.tr> Erişim Tarihi 08.07.2013

- BERKİ, Şakir** : Borçlar Hukuku, Ankara 1962. (Kısaltılmışı: Berki, Borçlar)
- BERKİ, Şakir** : Borçların Sukutu, AÜHED, auhf.ankara.edu.tr, 1955-12-01-02, Erişim Tarihi 06.07.2013. (Kısaltılmışı: Berki, Sükut)
- BERKİ, Şakir** : Hukukda Müddet Çeşitleri, AÜHFD, 1968, S.19-116, C.25, S.1-2, 99-111. (Kısaltılmışı: Berki, Müddet)
- BERKİ, Şakir** : Türk Borçlar Hukukunda İskati Müruruzaman, Ankara 1974, Dr. A. Recai Seçkiner'e Armağan, AÜHFY, No:351, 715-733. (Kısaltılmışı: Berki, Müruruzaman)
- BİLGİN, Mahmut** : Özel Hukukta Zamanaşımı, Ankara 2010.
- BURCUOĞLU, Haluk** : 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu İle Getirilen Yenilikler, İstanbul 2011.
- CEYLAN, Ebru** : 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununun Getirdiği Önemli Yenilikler ve Değişikler, Güncel Eğitim Seminerleri, İstanbul Barosu Yayınları 2011.
- ÇALKIN, Meliha** : Yargıtay Dokuzuncu Hukuk Dairesinin Bir Kararı Münasebetiyle www.ankarabarusu.org.tr (tek makale/1966-3/9), Erişim Tarihi 08.07.2013.
- ÇELİK, Ahmet ÇELİK** : 6098 Sayılı Yeni Borçlar Yasası'nın Zamanaşımı Hükümleri Üzerine Görüşler www.TAZMINATHUKUKU.COM, Erişim Tarihi 08.07.2013. (Kısaltılmışı: Çelik, Yeni)
- ÇELİK, Ahmet ÇELİK** : Tazminat Davalarında Ceza Zamanaşımının Uygulanması, www.turabitoral.av.tr, Erişim Tarihi, 06.09.2013. (Kısaltılmışı: Çelik, Tazminat)
- ÇİL, Şahin/KAR, Bektaş** : İş Yargısında Belirsizlik Alacak Davası ve Kısmi Dava, Ankara, 2012.
- DİŞEL, Buse** : Ceza Mahkemesinin Mahkumiyet Kararının Hukuk Mahkemesi Kararına Etkisi ve Bekletici Sorun Yapılması, DEÜHFD, C.11, Özel S. 2009, (Basım Yılı 20120), 184; 183-224
- DURAL, Mustafa** : Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık, İstanbul, 1976.

- DÜZCEER, Ali Rıza** : Kazandırıcı Zamanaşımıyla Taşınmaz İltisabı, 2. Baskı, Ankara 1994.
- DÖNMEZLER, Sulhi/ERMAN, Sahir** : Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, 10. Baskı, C.I, İstanbul 1987.
- ERDEM, Mehmet** : Özel Hukukta Zamanaşımı, İstanbul 2010.
- EREN, Fikret** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2012.
- EROL, Haydar** : Yeni Türk Ceza Kanunu, Ankara 2005.
- FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin** : Aile Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 1986.
- GÜRCÜN, Egemen** : Yargıtay Kararları Işında 6098 Sayılı Borçlar Kanununa Göre İbraname, www.gurcun.av.tr, Erişim Tarihi 08.07.2013
- GÜNGÖR, Devrim/OKUYUCU, Ergün Güneş** : Ceza Muhakemesinde Bekletici Sorun Kararının Dava Zamanaşımı Durmasına Etkisi, TBBD, 2009, s.53, s.68-72.
- GÜRSOY, Tahir Kemal** : Haksız Eylem (Fiil)’den Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması AÜHFD -1974-31-01-04.
- HAKERİ, Hakan** : Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara, 2011.
- HAVUTÇU, Ayşe** : Haksız Fiil Sorumluluğunda Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı, DEÜHFD, C. XII, Özel S.2010, 579-605.
- KAÇAK, Nazif** : Yargıtay İçtihatları Külliyyatı C. II. Ankara 2000.
- KARACABEY, Faruk** : Haksız Fiilden Zamanaşımı, YD, C. IV, S I, 1978, s.477-502.(Kısaltılmışı: Karacabey, I)
- KARACABEY, Faruk** : Haksız Fiillerde Zamanaşımı, YD, C. IV, S I, 1979, 81-100. (Kısaltılmışı: Karacabey, II)
- KARAHACIOĞLU, Ali Haydar** : Kanunlarımızda Müddetler, 3. Baskı, Ankara 1995.
- KARAHASAN M. Reşit** : Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C.I-II, Ankara 1981.

- KAZANCI İCTİHAT BANKASI** :
- KIRMIZI, Mustafa** : Tüketici Hukuku, Ankara 2011.
- KILIÇOĞLU, Ahmet** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2012.
- KILIÇOĞLU, Mustafa** : İlke Kararları Işığında İş Hukukunda Temel Kavramlar, Ankara 2009. (Kısaltılmışı: Kılıçoğlu, M.)
- KOYUNCUOĞLU, Tennur** : Türk ve İsviçre Hukukunda borcun Yenilenmesi, İstanbul 1972
- KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder** : Medeni Usul Hukuku, 23. Baskı, Ankara 2012.
- KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder** : İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 27. Baskı, Ankara 2013.
- KURUCA, Mustafa** : İş Sözleşmesi Sona Eren İşçiden İbraname Alınmasının Hukuki Sonuçları, Mali Çözüm, 2006, S. 76 Hakemsiz Yazılar.
- NART, Serdar** : Haksız Fiillerde Zamanaşımına İlişkin Hükmün Değerlendirilmesi 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu, 2012, MÜHFHAD, Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Cevdet Yavuz'a Armağan, S. 223 – 245.
- NOYAN, Erdal** : Ceza Davası, Ankara 2006.
- N. NOMER, Haluk** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul 2012.
- OĞUZMAN, M.Kemal/ÖZ M.Turgut** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 10. Baskı, C.I, İstanbul 2012.
- OĞUZMAN, M.Kemal/SELİÇİ, Özer** : Eşya Hukuku, 15. Baskı, İstanbul 2012.
- OĞUZMAN, M. Kemal/SELİÇİ, Özer/ÖZDEMİR, S. Oktay** : Eşya Hukuku, İstanbul 2012, 15. Baskı, 885;

- ÖNCEL, Muallâ/KUMRULU, Ahmet/ÇAĞAN, Nami** : Vergi Hukuku, 22. Baskı, Ankara, 2013.
- ÖZAR, Süleyman** : Türk Ceza Hukukundan Zamanaşımı AD., S.37, 2010, 182-197.
- ÖZBUDUN, Ergun** : Türk Anayasa Hukuku, 12. Baskı, Ankara 2011.
- ÖZEL, Çağlar** : Tüketicinin Korunması Hukuku, Ankara 2005.
- ÖZGENÇ, İzzet** : Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Ankara 2012, 815
- ÖZKAYA, Eraslan** : Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler Ankara, 2012.
- ÖZMEN, İhsan** : Eski ve Yeni Hukukumuzda Gayrimenkul Mevzuatı, Ankara 1986.
- ÖZTEK, Selçuk** : İcra ve İflas Hukukunda Borç Ödemeden Aciz Vesikası, İstanbul, 1994.
- PAKSOY, Meliha Sermin** : Zamanaşımından Feragat, İstanbul 2012.
- PEKCANITEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/ÖZEKES, Muhammet** : Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Ankara 2011.
- POROY, Reha** : Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, İstanbul 1989.
- REİSOĞLU, Safa** : Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2012. (Kısaltılmışı: Reisoğlu, Safa)
- REİSOĞLU, Seza** : Türk Borçlar Kanunun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun Bankacılık İşlemleri Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul 2012, www.tbb.org.tr Erişim Tarihi 15.06.2013. (Kısaltılmışı: Reisoğlu, Seza)
- SARI, Mehmet** : Menfi Tespit Davasının Zamanaşımı Sürelerine Etkisi, THD., S. 41, 2010, S. 83-89.
- SAVAŞ, Fatma Burcu** : Haksız Fiil Tazminatının Tabi Olduğu Zamanaşımı süresinin İşlemeye Başlama Anı, TBBD, 2008, Sayı 74, s.121-148.
- SELÇUK, Nurettin** : Ceza Kararlarının Hukuk Hâkimine Etkisi, www.ankarabarosus.org.tr. 1965-5/7, 718, 718-725

- SELİÇİ, Özer** : Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1977.
- SUNTEKİN, Fatih** : Haksız Fiilin Cezayı Müstelzim Olması Halinde Tatbik Edilecek Zamanaşımı ABD. 1981/3, 355-366.
- TAN, Turgut** : 1982 Anayasasının Geçici 15. Maddesi Üzerine, 383, www.ankar.edu.tr. Erişim tarihi 09.09.2013. 373-385
- TANER, Fahri Gökçen** : Ceza Hukukunda Zamanaşımı, Ankara 2008.
- TAŞDEMİR, Kubilay** : Ceza Hukukunda Zamanaşımı, Ankara 2011.
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi/
AKMAN, Sermet/BURCUOĞLU,
Haluk/ALTOP, Atilla** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul, 1993.
- TOROSLU, Nevzat** : Ceza Hukuku, Eskişehir 2012
- TURANBOY, Nuri** : İbraz Sözleşmesi, Ankara, 1998.
- UYGUR, Turgut** : İnşaat Hukuku, Sözleşmeden Doğan Borçlar ve Eser Sözleşmesi, C. I. Ankara, 1997.
- UYAP** : Ulusal Yargı Ağı Portalı
- ÜSTÜNDAĞ, Saim** : İcra Hukukunun Esasları, 5. Baskı, İstanbul 1990.
- Von TUHR, Andreas** : Borçlar Hukuku, C. I - II, Çeviren Cevat Edege, Yargıtay Yayınları Ankara 1983.
- YAŞAR, Osman/GÖKCAN,
Hasan Tahsin/ARTUÇ, Mustafa** : Türk Ceza Kanunu, C.II, Ankara 2010.
- YAVUZ, Cevdet** : Türk Boçlar Hukuku Özel Hükümler, İstanbul 2007, 7. Baskı.
- YENİOCAK, Umut** : 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler ve Değişiklikler, 154
- YILMAZ, Ejder** : Hukuk Sözlüğü, 4. Baskı, Ankara, 2010.
- YILMAZ, Merve** : Türk Borçlar Kanununda Takas, AD., S.40, 2011., S. 128 – 143.

- YÜCER, İpek** : Yenileme (Tecdit), DEÜHFD., 2007, C.9, S.1., S. 233 – 259.
- ZEVLİLER, Aydın/
GÖKYAYLA, K. Emre** : Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Ankara 2010, 11. Baskı.
- ZEVLİLLER, Aydın/ERTAŞ,
Şeref/HAVUTCU,
Ayşe/AYDOĞDU,
Murat/CUMALIOĞLU, Emre** : Borçlar Hukuku Genel Hükümler ve Özel Borç İlişkileri, İzmir 2013.

www.kararara.com/yargitay